

# ANAZARBOS & ANAVARZA

## CİLT I

E. Fatih GÜLŞEN



© Copyright 2021

*Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.*

**ISBN**

978-625-8430-28-8 (Tk)

978-625-8430-29-5 (1.c)

**Kitap Adı**

ANAZARBOS & ANAVARZA CİLT I

**Editör**

F. Fatih GÜLŞEN

ORCID iD: 0000-0002-9592-5326

**Yayın Koordinatörü**

Yasin DİLMEN

**Sayfa ve Kapak Tasarımı**

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Kapak Görseli: wellcomecollection/ Pedacius?(Pedanios) Dioscorides

**Yayıncı Sertifika No**

47518

**Baskı ve Cilt**

Vadi Matbaacılık

**Bisac Code**

SOC003000

**DOI**

10.37609/akya.980

**GENEL DAĞITIM**

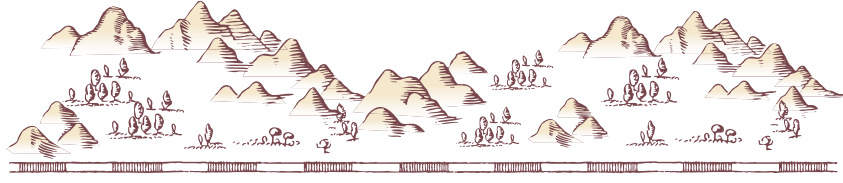
**Akademisyen Kitabevi A.Ş.**

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

[www.akademisyen.com](http://www.akademisyen.com)



## ÖNSÖZ

İnsanoğlunun dünyada ve ülkemizde salgın hastalıklarla mücadele ettiği bu zorlu süreçte dahi araştırmalarına ara vermeden devam eden ve bu bilimsel eserin hazırlanmasına emek veren birbirinden değerli araştırmacılarımızı en içten duygularıyla kutluyorum. Ülkemizin her alanda hızla gelişmesine paralel olarak kültürel çalışmalarda ve multidisipliner araştırmalarda da belirgin olarak artış olduğu görülmektedir. Yıllara dayalı uzun ve meşakkatli araştırmalar sonucunda ortaya çıkartılan böylesine önemli bilimsel eserler sadece evrensel bilime önemli katkılar sağlamakla kalmıyor bölgemizin tanınmasına, turizmin gelişmesine, ekonomik kalkınmadan sosyal hayatın gelişmesine kadar birçok alanda etkili olmaktadır.

On binlerce yıllık tarihe sahip Anadolu'da, lezzetli mutfağı, kaleleri, hanları, çarşıları, camileri, kervansarayları, yaylaları, festivalleri ve tarihi geçmişi ile medeniyetler kenti Adana, büyük bir Turizm ve kültür zenginliğine sahiptir. Adana Valiliği olarak tarihte metropolis ve neokoros'luk ünvanları almış ve bunların yanı sıra farklı medeniyetlere başkentlik yapmış en özel kültür zenginliklerimizden Anavarza antik kentinin ortaya çıkartılması, restore edilmesi, korunması, tanıtılması, gelecek nesillere aktarılması hem bilimsel hem de turizm açısından hak ettiği değere kavuşturularak taçlandırılması için bilim insanlarımız ve bütün şehrimizle kenetlenmiş bir biçimde çalışmalarımızı aralıksız sürdürmekteyiz. 2013 yılından beri sürdürülen arkeolojik kazılarda İ.Ö. 5. binyıldan günümüze özellikle Asur, Hellenistik, Roma, Doğu Roma(Bizans), Arap, Orta Çağ, Osmanlı dönemlerinin tarihine ve yaşamına ışık tutacak çok önemli bilgiler ve buluntular ele geçmiştir. Adana'ya yaptığımız yatırımlarla her açıdan nitelikli bir şehir geliştirmek istediğimiz için, sadece tarım, hayvancılık, sanayi, istihdam, ulaşım, eğitim, ekonomi, alt yapı vb. hizmetlere değil kentimizin kültürel, sanatsal, sosyal, turizm, peyzaj ve estetik değerlerini güçlendirecek bölgemize dinamizm kazandıracak bilimsel çalışmalara da gereksinim duyulmaktadır. Bu sebeplerle Valiliğimiz öncülüğünde 20 ayda hazırlanan bu bilimsel eserde 21 üniversite, 8 devlet kurumu ve 3 özel teşebbüs olmak üzere 32 farklı kurumdan 95 araştırmacıyla 40 farklı branşta 68 bilimsel makale bir araya getirilerek özgün ve eşsiz bir eser ortaya çıkartılmıştır.

15 nisan 2014 tarihinde Unesco Dünya Mirası Geçici Listesine alınan Anavarza Kenti'nin, Daimi Listeye girmesiyle Kentin Uluslararası arenada tanınırlığı ve marka kent olma yolunda önemli ve büyük bir adım atacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda Valiliğimiz ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü arasında 21 mart 2018 tarihinde imzaladığımız "Alan Yönetimi" protokolü kentin bu süreçteki ilerlemesinin ilk büyük adımı olmuştur. Anavarza'ya ulaşım sağlayan karayollarının genişletilmesi çalışmaları tamamlanmış, turizm karşılama ünitesi bitirilmiş, kentin içine konumlanmış bilgilendirme levhaları, çevre düzenlemeleri, Sit irdelemeleri, Arkeopark projeleri, hızla ilerleyen kazılar, tamamlanan restorasyon projeleri ve yeni başlayacak projeler ve çalışmalarla kentin hızlı bir şekilde hem bilim dünyasına hem de turizm dünyasına tanıtılması hedeflenmektedir. Anazarbos&Anavarza kitabı içinde bulunan makalelerde paylaşılan binlerce yeni ve özgün bilgilerin ve buluşların Adana'mıza, Ülkemize, evrensel bilime ve günümüzden geleceğe tüm insanlığa hizmet etmesi dileklerimizle...

Süleyman ELBAN

Adana Valisi

## EDİTÖRÜN MEKTUBU

Anazarbos&Anavarza Kazıları 2013 yılı ağustos ayında Adana Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Çukurova Üniversitesi Öğretim Üyesi F. Fatih Gülşen'in bilimsel danışmanlığında başlamış ve ardından 2020 yılı haziran ayında Cumhurbaşkanlığı Kararlı kazı statüsüne alınarak Dr. Öğretim üyesi F. Fatih Gülşen'in kazı başkanlığında sürdürülmektedir.

15 nisan 2014 tarihinde Unesco Dünya Mirası Geçici Listesine giren "Anazarbos Antik Kenti"nin, Dünya Miras Listesine adaylığı kapsamında yönetim planının hazırlanması çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Adana Valiliği arasında 28.2.2018 tarihinde imzalanan protokol ile başlatılmış ve çalışmalar halen sürdürülmektedir. Kentin hızla ortaya çıkartılması ve önemli eserlerin hem bilim dünyasında yayınlanması hem de restorasyon faaliyetleri artırılarak marka kent olma yolunda hızlı ve önemli adımlar atılmaktadır.

Kentin karayolu ulaşımından, kültür envanteri projesine, arkeolojik haritalama projesinden Turizm Karşılama Merkezi Ünitesine kadar birçok önemli proje hızla hayata geçirilerek kentin tanınırlığı artırılmıştır. Hem bilimsel çalışmalar hem de Turizm çalışmaları bir arada önemle sürdürülmekte ve bu kapsamda 22.11.2019'da Anazarbos&Anavarza Sempozyumu ve 23.11.2018 tarihlerinde de Anazarbos&Anavarza Çalıştayları düzenlenmiştir. Covid salgını nedeniyle 2020-2021 yıllarında ara verilen Anazarbos Sempozyum faaliyetlerinin 2022 yılından itibaren tekrar başlaması planlanmaktadır.

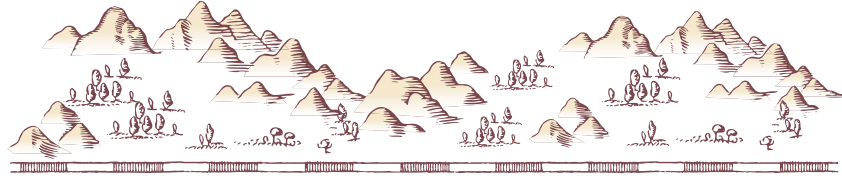
Anazarbos'da yıllardır sürdürdüğümüz kazı çalışmaları, yüzey araştırmaları, doktora tez çalışmaları ve yüksek lisans tez çalışmalarından üretilen bilimsel makaleler Uluslararası Anazarbos&Anavarza Kitabı'nda toplam 4 ciltte toplanmıştır. Bu eserde Anazarbos ile ilgili 40 farklı branşta, 68 özgün bilimsel makale, 95 araştırmacı uzman yazarla birlikte hazırlanmıştır. Çalışmaların devam etmesiyle birlikte önümüzdeki yıllarda elde edilecek araştırma sonuçları ve bilgiler önümüzdeki yıllarda yeni basılacak ciltlerde yayınlanmaya devam edecektir.

Anazarbos Antik Kentinin; arkeoloji, tarih, eski çağ tarihi, sanat tarihi, kültürel miras, Türk Beylikleri, Yörükler, Ozanlar (Karacaoğlan, Dadaloğlu), folklor, kült, epigrafi, numismatik, Pedanius Dioskorides, coğrafya, yollar-geçitler, turizm, koruma, mimarlık, mühendislik, jeoloji, ziraat, restorasyon, flora, fauna, kent peyzajı, mikrobiyoloji, belgeleme, analiz, arkeometri, deprem, iklim, toprak, su, hayvancılık vb. konularla ilişkili disiplinler kapsamında detaylı araştırılması, incelenmesi ve söz konusu kültürlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin yorumlanmasına yönelik makaleler kitabın ana kapsamını oluşturmaktadır. Anazarbos&Anavarza kitabının en başta belirlenmiş ortak bir metin düzeni, atıf sistemi, resim düzeni ve teknik şablonu olmasına karşın 40 farklı branşta üretilmiş 68 farklı çalışmayla multidisipliner ve interdisipliner çalışmaların getirdiği zorunluluklardan dolayı çok katı bir ortak yayın şablonu uygulanamamış buna mukabil mümkün olduğunca makaleler teknik olarak ortak formata getirilmeye çalışılmıştır.

Anazarbos&Anavarza kitabı içindeki binlerce yeni ve özgün bilgilerin evrensel bilime ve günümüzden geleceğe tüm insanlığa hizmet etmesi dileklerimizle, Anazarbos&Anavarza kazılarına her türlü desteklerinden dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, kitabımızın yazılması aşamasında dünyayı etkisi altına alan Covid salgınının getirdiği tüm olumsuz şartlar, zorluklar, karantinalar ve kısıtlamalara rağmen yılmadan araştırmalarına devam ederek çalışmalarını burada yayınlayan birbirinden değerli 95 araştırmacı yazarlarımıza, ekonomik sıkıntıların üzerine bir de çevremizi saran savaş ekonomisinin getirdiği zorluklara rağmen kitabımızın yayınlanmasını ve sizlerle buluşmasını sağlayan Sayın Valimiz Süleyman ELBAN'a, Çukurova Fuarçılık A.Ş.'ye, Çukurova Üniversitesi'ne ve Uluslararası Akademisyen Yayınevine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

*Dr. Öğretim üyesi F. Fatih Gülşen*

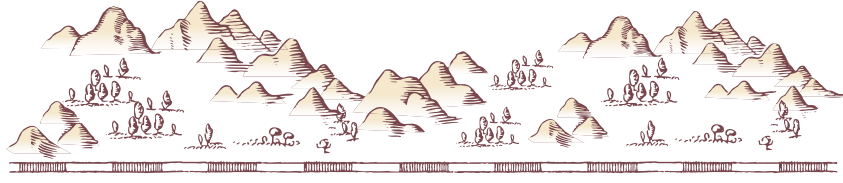
*Anazarbos&Anavarza Kazıları Başkanı*



# İÇİNDEKİLER

Bölüm 1	ÜÇ İDARİ ALANIN KESİŞME NOKTASINDA KURULMUŞ BİR YERLEŞME: ANAVARZA ANTİK KENTİ (DİLEKKAYA) A SETTLEMENT ESTABLISHED AT THE JUNCTION OF THREE ADMINISTRATIVE AREAS: THE ANCIENT CITY OF ANAZARBOS (ANAVARZA/DİLEKKAYA) ..... 1 <i>Eylül KARAGEL</i>
Bölüm 2	ANAVARZA ANTİK KENTİ (ADANA-OSMANİYE) CİVARININ JEOLJİSİ VE DEPREMSELLİĞİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER GENERAL INFORMATION ON THE GEOLOGY AND SEISMICITY OF ANAVARZA ANCIENT CITY AND ITS SURROUNDINGS (ADANA-OSMANİYE)..... 31 <i>Ulvi Can ÜNLÜGENÇ, Mustafa AKYILDIZ Ahmet Can AKINCI</i>
Bölüm 3	ANAVARZA’NIN ÇEVRE YERLEŞİM YERLERİ, BÖLGELER ARASI YOL GÜZERGAHLARI, ÜRETİM VE ULAŞIMIN EKONOMİK GETİRİLERİ ANAVARZA’S NEIGHBOURHOOD SETTLEMENTS, ROAD ROUTES BETWEEN REGIONS AND ECONOMIC RETURNS OF PRODUCTION AND TRANSPORT ..... 49 <i>Aytül KAPLAN</i>
Bölüm 4	ANAZARBOS’UN M.S. 2 VE 3 YY’LARDA ROMA ORDUSUNUN DOĞU SEFERİNE KATILAN BİRLİKLERİ İÇİN OYNADIĞI LOJİSTİK ROL KAPSAMINDA GARNİZON ŞEHİR VE EMEKLİ ASKERLERİN İSKAN BÖLGESİ OLMASINA İLİŞKİN DÜŞÜNCÜLER SOME CONSIDERATIONS ON ANAZARBOS’ LOGISTIC ROLE IN THE 2 <sup>ND</sup> AND 3 <sup>RD</sup> CENTURIES AD AS A GARRISON CITY FOR THE ROMAN ARMY UNITS IN EXPEDITION ORIENTIS AND A SETTLEMENT AREA FOR THE VETERANS ..... 69 <i>Mustafa H. SAYAR</i>
Bölüm 5	ESKİ ANADOLU COĞRAFYASI’NIN ÖNEMLİ KENTLERİNDEN PUDUHEPA’NIN MEMLEKETİ LUHUSATİA/LAWAZANTİYA/LUHUZZANTİYA LAWAZANTİYA, A NOTEWORTHY URBAN CENTER OF ANCIENT ANATOLIA AND HOMETOWN OF THE QUEEN PUDUHEPA ..... 85 <i>Ahmet ÜNAL</i>
Bölüm 6	ANAZARBUS’TA BULUNAN KURBAN SUNAĞI VE 3B MODELLEME YÖNTEMLERİYLE SUNAĞIN CANLANDIRILMASI SACRIFICIAL ALTAR IN ANAZARBUS AND REVITALIZATION OF ALTAR WITH 3D MODELING TECHNIQUES ..... 121 <i>Tuna AKÇAY</i>
Bölüm 7	ANAZARBOS AŞAĞI KENT SURLARI THE LOWER CITY WALLS OF ANAZARBOS ..... 131 <i>Kenan BEŞALTI</i>

<b>Bölüm 8</b>	<b>ANAVARZA KENTİ'NİN SU SİSTEMLERİ WATER SYSTEMS OF ANAVARZA ANTIQUE CITY .....</b>	<b>157</b>
	<i>Hasan BUYRUK</i>	
<b>Bölüm 9</b>	<b>ANAVARZA KALESİ THE CASTLE OF ANAVARZA .....</b>	<b>177</b>
	<i>Hasan BUYRUK</i>	
<b>Bölüm 10</b>	<b>GEÇ ANTİK DÖNEM'DE ANAZARBOS VE ÇEVRESİ: KIRSAL YERLEŞİMLER VE EKONOMİK DURUM IN THE LATE ANTIQUITY ANAZARBOS AND SURROUNDINGS: RURAL SETTLEMENTS AND ECONOMICAL SITUATION .....</b>	<b>195</b>
	<i>Ümit ÇAKMAK</i>	
<b>Bölüm 11</b>	<b>ANAZARBOS MOZAIKLERİ ÜZERİNE NOTLAR NOTES ON THE ANAZARBOS MOSAICS .....</b>	<b>211</b>
	<i>Faris DEMİR</i>	
<b>Bölüm 12</b>	<b>ANAZARBOS'UN KILIKIA BÖLGESİ HEYKELTİRAŞLIĞI'NDAKİ YERİ THE STATUS OF ANAZARBOS IN CILICIAN SCULPTURE .....</b>	<b>221</b>
	<i>Serra DURUGÖNÜL, F. Fatih GÜLŞEN</i>	
<b>Bölüm 13</b>	<b>ANAZARBOS FRESKLİ ODA MEZARI ANAZARBOS FRESCOED CHAMBER TOMB .....</b>	<b>231</b>
	<i>Rifat ERGEÇ, Münteha DİNÇ</i>	
<b>Bölüm 14</b>	<b>ROMA DÖNEMİ ANAZARBOS LÂHİTLERİ ROMAN PERIOD ANAZARBOS SARCOPHAGUS .....</b>	<b>255</b>
	<i>Rifat ERGEÇ</i>	
<b>Bölüm 15</b>	<b>ROMA İMPARATORLUĞU'NDA SİYASET VE MİMARİ İLİŞKİSİNİN ANAZARBOS'A YANSIMASI REFLECTION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN POLITICS AND ARCHITECTURE IN THE ROMAN EMPIRE ON ANAZARBOS .....</b>	<b>291</b>
	<i>Ayça GERÇEK</i>	
<b>Bölüm 16</b>	<b>GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANAVARZA KAZILARI VE BÖLGE İÇİN ÖNEMİ ANAVARZA EXCAVATIONS FROM PAST TO PRESENT AND THEIR IMPORTANCE FOR THE REGION .....</b>	<b>309</b>
	<i>Arzu OVACIK, Fatma DEMİR GÜLEZ</i>	
<b>Bölüm 17</b>	<b>TİYATRO – STADION – AMPHİTİYATRO ÇALIŞMALARI STUDIES ON THEATRE – STADIUM – AMPHITHEATRE .....</b>	<b>333</b>
	<i>Hüseyin Sabri ALANYALI, Ece ÇOKSOLMAZ</i>	



## YAZARLAR

### Doç. Dr. Tuna AKÇAY

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji AD.

ID 0000-0003-3090-8354

### Arş. Gör. Ahmet Can AKINCI

Çukurova Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Genel Jeoloji AD.

ID 0000-0002-6608-6607

### Doç. Dr. Mustafa AKYILDIZ

Çukurova Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Maden Yatakları ve Jeokimya AD.

ID 0000-0002-0371-8646

### Prof. Dr. Hüseyin Sabri ALANYALI

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji AD.

ID 0000-0001-7427-9807

### Dr. Kenan BEŞALTI

Sanat Tarihçisi & Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

ID 0000-0003-4965-6169

### Doç. Dr. Hasan BUYRUK

Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bizans Sanatı AD.

ID 0000-0001-5006-0990

### Arkeolog (MA) Ümit ÇAKMAK

Seyhan Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu

### Ece ÇOKSOLMAZ

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

ID 0000-0002-9951-5834

### Dr. Öğr. Üyesi Faris DEMİR

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji AD.

ID 0000-0001-8370-4350

### Doç. Dr. Münteza DİNÇ

Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji AD.

ID 0000-0003-4991-6645

### Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL

Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji AD.

ID 0000-0002-4574-1035

### Dr. Öğr. Üyesi Rifat ERGEÇ

Gaziantep Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü

### Dr. Öğr. Üyesi Ayça GERÇEK

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji AD.

ID 0000-0002-3888-3983

### Fatma DEMİR GÜLEZ

Arkeolog (Adana Müze Müdürlüğü)

ID 0000-0003-3033-1727

### Dr. Öğr. Üyesi F. Fatih GÜLŞEN

Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji AD.

ID 0000-0002-9592-5326

### Dr. Aytül KAPLAN

Milli Eğitim Bakanlığı, Bahtiyar Vahabzade Sosyal Bilimler Lisesi, Tarih Öğretmeni

ID 0000 0002 6347 0136

**Doç. Dr. Eylül KARAGEL**

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,  
Coğrafya Bölümü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya AD.

 0000-0003-4754-477X

**Arzu OVACIK**

Sanat Tarihçi (Adana Müze Müdürlüğü)

 0000-0003-1738-0735

**Prof. Dr. Mustafa H. SAYAR**

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ  
Tarihi AD.

 0000-0001-6339-9002

**Prof. Dr. Ahmet ÜNAL**

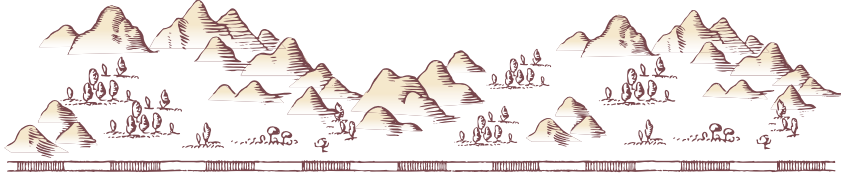
Emekli Öğretim Üyesi, Münih Üniversitesi Assuriyoloji ve Hititoloji  
Enstitüsü, Almanya

**Prof. Dr. Ulvi Can ÜNLÜGENÇ**

Çukurova Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği  
Bölümü, Genel Jeoloji AD.

 0000-0002-4092-7041





# ÜÇ İDARİ ALANIN KESİŞME NOKTASINDA KURULMUŞ BİR YERLEŞME: ANAVARZA ANTİK KENTİ (DİLEKKAYA)

A SETTLEMENT ESTABLISHED AT THE JUNCTION OF THREE ADMINISTRATIVE AREAS:  
THE ANCIENT CITY OF ANAZARBOS (ANAVARZA/DİLEKKAYA)

Eylül KARAGEL<sup>1</sup>

## ÖZET

Bu araştırmada, eskiden Kilikya olarak bilinen Çukurova'da kurulmuş Anavarza antik yerleşim alanının coğrafi özellikleri üzerinde durulmaktadır. Araştırma sahası Kozan ilçesi idari sınırları içerisinde. Bulunduğu konum itibarıyla Kozan, Kadirli ve Ceyhan ilçelerinin idari sınırlarının kesiştiği bir alana karşılık gelmektedir. Antik dönemde çok önemli bir yerleşim alanı durumunda olan Anavarza, sahip olduğu avantajlı konumu nedeniyle sürekli olarak istilalara uğramıştır. Bu istilalar neticesinde yıkılıp yeniden imar edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise önemini tamamıyla kaybedip köy idari alanına bile sahip olmayan bir yerleşmeye dönüşmüştür. 1955 yılında bağlı bulunduğu Ayşehoca köyünden ayrılarak yeni bir köy idari statüsüne kavuşmuştur. Anavarza ismi ise 1960 yılında Dilekkaya olarak değiştirilmiştir. Anavarza antik kentinin kuruluş yeri özellikleri ile tarihi süreç içerisinde göstermiş olduğu gelişimini ortaya koymayı amaçlayan çalışmanın kapsamı içerisinde; fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya faktörlerinin coğrafi analizi yer almaktadır. Bu kapsamda Anavarza yerleşmesi ve yakın çevresinin morfolofrafik yapısı, iklim, bitki ve toprak özellikleri ile nüfus, yerleşme ve ekonomik özelliklerine değinilmiştir. Çalışmada konuların daha etkili biçimde açıklanması amacıyla araştırma sahası ve yakın çevresinin topoğrafya, büyük toprak grupları, arazi kullanımı, arazi sınıfları haritaları temel olmak üzere çeşitli çizimler ile tablo ve grafikler gibi görsel ifade teknikleri kullanılmıştır.

## ABSTRACT

This research focuses on the geographical aspects of the ancient settlement built in Çukurova, formerly known as Cilicia (Kilikya). The study region lies within the administrative boundaries of Kozan district. In respect of its location, it corresponds to a region where the administrative borders of the districts of Kozan, Kadirli and Ceyhan intersect. Due to its privileged status, being a very important settlement in ancient times, Anavarza was frequently exposed to invasion. As a result of the invasions, the settlement was recons-

<sup>1</sup> Doç.Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya AD., eylulkaragel@mku.edu.tr

## SONUÇ

Anavarza antik kent yerleşmesi sit ve situasyon şartları itibarıyla sahip olduğu avantajlar sebebiyle tarihi süreçler boyunca sürekli olarak sahip olunmak istenilen bir yer olmuş ve istila hareketleriyle yıkılıp yeniden imar edilmiştir. Anadolu'nun güneyinde eskiden adına Kilikya denilen Çukurova'nın ortasındaki konumu, Doğu Akdeniz ile İç Anadolu'yu birbirine bağlayan en eski tarihi yollara yakınlığı antik kentin önemini arttıran faktörler olmuştur. Ulaşım bağlantıları hem ticari faaliyetlerin gelişmesini hem de ovalık alandan kuzeydeki yüksek dağlık sahalara göç etmek durumunda olan insanların bu yolları sürekli olarak kullanmalarını zorunlu hale getirmiş ve aktif kullanıldığı zamanlar boyunca kentsel alan da önemini arttırmıştır. Antik kent yerleşmesinin hemen doğusunda yükselen 200 metreyi biraz aşan yükseltisiyle Anavarza tepesi ve tepenin üzerinde inşa edilen kale hem kent yerleşmesinin hem de çevredeki diğer yerleşim alanlarının güvenliğini sağlamıştır. Araştırma sahası ve yakın çevresinin bu elverişli konumu ayrıca iklim şartlarının ve tarımsal ürün yetiştirmeye çok elverişli toprak özelliklerinin uygunluğu sayesinde de insanların yerleşmek istediği seçici mekânlardan birisi olmuştur. Daha sonraki dönemlerde Çukurova'da güvenlik ortamının sağlanması, yeni yerleşim alanlarının, köylerin ve kasabaların kurulması, farklı ulaşım güzergâhlarının oluşturulması gibi faktörlere bağlı olarak antik kent yerleşmesinin de önemi gitgide zayıflamaya başlamıştır. Antik yerleşmenin çevresine göre üstlenmiş olduğu merkezilik rolü başka yerleşmelere doğru kaymıştır. Osmanlı döneminde Kozan kazası sınırları içerisinde Kozan kasabasının nüfusça kalabalıklaşması ve merkezîyet kazanmasıyla birlikte antik yerleşim alanı iyice sönükleşmiş ve kırsal fonksiyonu olan bir yerleşmeye dönüşmüştür. Anavarza yerleşmesi Cumhuriyetin ilk yıllarından 1955 yılına kadar da Kozan ilçesine bağlı Ayşehoca köyünün bir mahallesi durumundadır. Bu yıldan itibaren ise yeni bir köy idari statüsüne kavuşarak 1960 yılından sonra Dilekkaya ismiyle anılmaya başlanmıştır. Köy nüfusu hiçbir dönem 1000 kişiyi aşamamıştır. Özellikle 1990 yılından sonra kırsal alandan şehîrsel merkeze olan göçlerle birlikte nüfusu iyice azalarak 378 kişiye kadar gerilemiştir.

## KAYNAKLAR

- ALKIM, U.B., 1959, "Güney-Batı Antitoros Bölgesinde Eski Bir Yol Şebekesi", *Belleten*, C:XXIII, S:89, s.59-73, Ankara.
- DARKOT, B., 1978, "Adana", *İslam Ansiklopedisi*, C:1, s.127-129,
- ENER, K., 1958, *Tarih Boyunca Adana Ovası'na Bir Bakış*, Bugün Matbaası, Adana.
- ERİNÇ, S., 1952-53, "Çukurova'nın Alüvyal Morfolojisi Hakkında", *İ.Ü. Coğr. Enst. Derg.*, No:3-4, İstanbul.
- GÖNEY, S., 1976, *Adana Ovaları*, İ.Ü. Yay. No:2162, Coğ. Enst. Yay. No:88, İstanbul.
- GÖYÜNÇ, N., 1991, "Hane Deyimi Hakkında", *İ.Ü. Edb. Fak., Tarih Derg.*, S:32, s.331-348, İstanbul.
- GÜNEY, E., 1999, *Antikçağ Türkiye Kentleri*, Bilgili Yayın Yapım, İstanbul.
- HALAÇOĞLU, Y., 1973, "Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskan", *İ.Ü.E.F. Tarih Derg.*, S:27, s.1-20, İstanbul.
- HALAÇOĞLU, Y., 1979, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Sis (Kozan) Sancağı", *İ.Ü.E.F. Derg.*, S:31, s.869-880, İstanbul.
- KARA, H., 1989, "Cumhuriyet'e Kadar Çukurova Nüfusu", *A.K.D.T.Y.K., Coğr.Araşt.*, S:1, s.115-122, Ankara.
- KARABORAN, H.H., 1996, "Osmaniye'nin Kuruluş ve Gelişmesi", *F.Ü., Sosyal Bil. Der.*, C:8, S:1, s.5-48, Elazığ.
- KARPAT, K.H., 1985, *Ottoman Population 1830-1914, Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin Press, Madison.
- ORHONLU, C., 1987, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti, İstanbul.
- SELEN, H.S., 1955, "Türkiye'de Bir İç İskan Örneği; Fırka-i İslahiye", *A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları*, s.91-97, Ankara.
- SÜMER, F., 1963, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", *A.Ü. Tarih Araşt. Enst. Derg.*, C:1, S:1, s.1-112, Ankara.
- SÜMER, F., 1987, "XIX. Yüz Yılda Çukurova'da İçtimai Hayat", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S:48, s.9-12, İstanbul.
- TEKİNDACI, Ş., 1967, "II. Beyazıt Devrinde Çukurova'da Nüfuz Mücadelesi, İlk Osmanlı-Memluklu Savaşları (1485-1491)", *Belleten*, C:31, S:123, s.345-373, Ankara.
- UMAR, B., 1993, *Türkiye'deki Tarihsel Yer Adları*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- ÜÇEÇAM, D., 2002, *Kadirli'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Şehîrsel Fonksiyonları*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Elazığ.

ÜÇEÇAM KARAGEL, D., 2008, Kadirli İlçesi'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Basılmamış), Elazığ.

## **HARİTA, KANUN, BÜLTEN VE İSTATİSTİKLER**

D.İ.E., 1937, 1935 Genel Nüfus Sayımı, Kat'ı ve Mufassal Neticeler, Seyhan Vilayeti Neşriyat Sayı: 75, C: 48, Ankara.

D.İ.E., 1937, 1935 Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu Kat'ı Tasnif Neticeleri, Neşriyat Sayı: 75, C: 60, Ankara.

D.İ.E., 1940-2000 Genel Nüfus Sayımları, Ankara.

H. G. K. 1/100.000 Ölçekli Topoğrafya Haritası, N36, M36 Paftası.

H. G. K. 1/25.000 Ölçekli Topoğrafya Haritası, N36 a1, a2, a3, a4 paftaları.

İNDEX ANATOLICUS

KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 1/100.000 Ölçekli Adana İl Arazi Varlığı

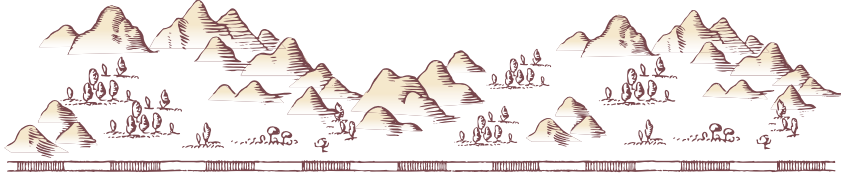
MERKEZİ İSTATİSTİK MÜDİRLİYET-İ UMUMİYESİ NEŞRİYATINDAN, 1928, 28 Teşrin-i evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri; Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibarıyla Türkiye Nüfusu, Ankara.

TBMM, 2012, 12.11.2012 Tarih ve 6360 Sayılı "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", Resmi Gazete Tarih: 06.12.2012, Sayı: 28489.

T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI, METEOROLOJİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ; Kozan, Kadirli, Ceyhan Uzun Yıllar Tüm Parametreler Bülteni, Ankara.

TÜİK 2010, 2019; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

TÜİK 2010-2019, Kozan İlçesi Bitkisel Üretim Verileri



# ANAVARZA ANTİK KENTİ (ADANA-OSMANİYE) CİVARININ JEOLJİSİ VE DEPREMSELLİĞİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

## GENERAL INFORMATION ON THE GEOLOGY AND SEISMICITY OF ANAVARZA ANCIENT CITY AND ITS SURROUNDINGS (ADANA-OSMANİYE)

Ulvi Can ÜNLÜGENÇ<sup>1</sup>, Mustafa AKYILDIZ<sup>2</sup>  
Ahmet Can AKINCI<sup>3</sup>

### ÖZET

Anavarza, Neojen yaşlı Adana Baseninin yaklaşık 70 km doğu kesiminde Kozan, Ceyhan (Adana) ve Kadirli (Osmaniye) ilçe sınırlarının kesiştiği bir alanda, Sunbas çayının Ceyhan ilçesi ile birleştiği yerin 8 km kuzeyinde bir tepe üzerinde bulunan antik bir kenttir. Jeolojik açıdan bu antik kent Adana'nın güney doğusunda Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz Havzalarını sınırlayan kenet kuşağı, Misis, Andırın ve Engizək hattı boyunca meydana gelmiş olan tektonik bir yükselimin üzerinde yer almaktadır. Bu yükselim alanı Adana'nın Ceyhan ilçesi civarlarında bir yükselti ile belirginleşmekte olup, Misis yapısal yükselimi olarak isimlendirilmektedir. Bu yükselim alanı, Adana'nın doğu-güneydoğusunda bulunan, kuzeydoğu-güneybatı uzanımında gelişmiş ve yüksekliği 750 metreye ulaşan bir dağ silsilesi konumunda olup, Neojen Adana ve İskenderun havzalarını birbirinden ayırmaktadır.

Anadolu, Afrika ve Arap levhalarının üçlü birleşme noktasına oldukça yakın konumda bulunan ve bu levhalar arasındaki jeodinamik hareketlerin etkisi ile şekillenmiş olan Misis Yapısal Yükselimi bölgenin depremselliği ve jeolojik geçmişi açısından oldukça önemli bir tektonik yerleşkeyi oluşturmaktadır. Bu yükselim alanının batı kesimindeki kenet zonu, bugün güneybatı Akdeniz'de deniz seviyesi altında devam eden bir sırt boyunca Kuzey Kıbrıs'taki Girne dağ silsilesine kadar uzanmaktadır. Tektonik yönden oldukça aktif bir bölge olması nedeniyle, bu yükselim alanında yüzeyleyen birimlerin dokanak ilişkileri çoğun faylı ve bindirmeli yapılarla temsil edilmektedir. Genel hatları ile Misis Yapısal Yükselimi'nin evrimi Geç Kretase döneminde Güney Neotetis'in yitimi ile başlayan bir sıkışma tektoniğinin ilerleyen dönemlerinde (Eosen-Miyosen) meydana gelmiş olan Misis-Andırın Melanjının oluşması ile başlamaktadır.

<sup>1</sup> Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Genel Jeoloji AD.,

<sup>2</sup> Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Maden Yatakları ve Jeokimya AD., akyildizmst@gmail.com

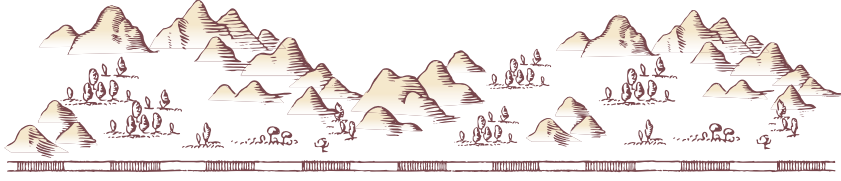
<sup>3</sup> Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Genel Jeoloji AD.,

## KAYNAKLAR

- Aksu A.E., Walsh-Kennedy, S., Hall, J., Hiscott, R.N., Yaltırak, C., Akhun, S.D., Çifçi, G., 2014. The Pliocene–Quaternary tectonic evolution of the Cilicia and Adana basins, eastern Mediterranean: Special reference to the development of the Kozan Fault zone. *Tectonophysics* 622 (2014) 22–43.
- Barka, A.A., Kadinsky-Cade, K., 1988. Strike-slip Fault Geometry in Turkey and it's Influence on Earthquake Activity, *Tectonics*, 7 (3), 663-684.
- Barka, A. A., Reilinger, R.E., 1997. Active Tectonics of the Eastern Mediterranean Region Deduced from GPS, Neotectonic and Seismicity Data. *Annale de Geofisica*. XL(3), 587-610.
- Bilgin, A. Z., Ercan, T., 1981. Ceyhan-Osmaniye Yöresindeki Kuvaterner Bazaltların Petrolojisi. *TJK Bülteni*, 24, 21-30.
- Bilgin, A. Z., Elibol, E., Bilgin, Z. R., Beğenilmiş, S., 1981. Ceyhan-Karataş Yumurtalık – Osmaniye – Haruniye - Kadirli Dolayının Jeolojik Raporu General Directorate of Mineral Research and Exploration, Rept.7215 (unpublished).
- Boyras, O., 2002. Demirtaş-Sarımazı (Adana Yumurtalık) Arasının Tektonostratigrafisi, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı, Adana, Yüksek Lisans Tezi, 46 s.
- Çetin, H., Güneşli, H., Mayer, L., 2003. Paleoseismology of the Palu-Lake Hazar Segment of the East Anatolian Fault Zone, Turkey. *Tectonophysics*, 374, 163-197
- Dim, Y., 2010. Misis Yapısal Yükselişinde (GD Adana) Yer Alan Türbiditlerdeki Tabaka Kalınlık ve İç Yapı Değişimlerinin İstatistiksel Analizi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, Yüksek Lisans Tezi, 92 s.
- Demirtaş, R., 2019. Türkiye diri fayları, deprem etkinlikleri, paleosismolojik çalışmalar ve gelecek deprem potansiyelleri, 303 s.
- Dewey, J.F., 1976. Ophiolite Obduction: *Tectonophysics*, v. 31, p. 93-120.
- Dewey, J.F., Hempton, M.R., Kidd, W.S., Şaroğlu, F. and Şengör, A.M.C., 1986. Shortening of continental lithosphere: The neotectonics of Eastern Anatolia-A young collision zone. In: M.P. Coward and A.C. Ries (Eds.). *Collision Tectonics. Geological Society. Special Publication*. 19, 3-36.
- Dolmaz, M. N., vd., 2009. “Güneydoğu Anadolu Çarpışma Kuşağındaki (Malatya-Elazığ-Bingöl-Diyarbakır-Adıyaman) Litosferik Yapının Manyetik ve Gravimetrik Yöntemler ile Araştırılması.” *İstanbul Üniversitesi Yerbilimleri Dergisi* 22: 105-118.
- Duman, T. Y., ve Emre, Ö., 2013. The East Anatolian Fault: geometry, segmentation and jog characteristics, *Geological Society*, 372, 495-529.
- Gökçen, S.L., Kelling, G., Gökçen, N., Floyd, P.A., 1988. Sedimentology of a Late Cenozoic Collisional Sequence: the Misis Complex, Adana, Southern Turkey. *Sedimentary Geology* 59, 205–235.
- Gökçen, N., Gökçen, S.L., Kelling, G., 1991. Microfaunal Biostratigraphy of Cenozoic Sequences from the Misis–Andırın area, Southern Turkey. (C) Gebrüder Bornsiraeger. D.100 Berlin, D-7000 Stuttgart, 111–135.
- Gülen, L., Barka, A. and Toksöz, M.N., 1987. Continental collision and related complex deformation: Maraş triple junction and surrounding structures. SE Turkey (in Turkish). *Yerbilimleri*. 14. 319-336.
- Gültekin C., Yeniay, G., Kozlu, H., 1992. İskenderun Baseninde Horu Formasyonunun Stratigrafisi ve Çökeltme Ortamı: Türkiye 9. Petrol Kongresi ve Sergisi, Ankara Türkiye s. 142-150.
- Jackson, J. A., and D. McKenzie, 1988. The relationship between plate motions and seismic moment tensors and the rates of active deformation in the Mediterranean and Middle East, *Geophys. J.*, 93, 45 – 73.
- Karig, D.E., Kozlu, H., 1990. Late Palaeogene Evolution of the Triple Junction Region Near Maras , south-central Turkey. *Journal of the Geological Society, London* 147, 1023–1034.
- Kelling, G., Gökçen, S.L., Floyd, P.A., Gökçen, N., 1987. Neogene Tectonics and Plate Convergence in the Eastern Mediterranean: New Data from Southern Turkey. *Geology* 15, 425–429.
- Kelling, G., Egan, S.E., Gürbüz, K., Şafak, U., Ünlügenç, U.C., 2001. Oligo-Miocene basins of South-central Turkey: Synthesis and Appraisal, Fourth International Turkish Geology Symposium, 24–28 September, Çukurova University, Adana, p. 17, Abstract.
- Ketin, İ., 1948. Über die Tektonischmechanischen Folgerungen aus den Grossen Anatolischen Erdbeben des Letzten Dezenniums. *Geol. Rundsch.* Pp. 36,77-83.
- Kozlu, H., 1982. İskenderun Baseni Jeolojisi ve Petrol Olanakları. TPAO Rapor no: 1921, Ankara.
- Kozlu, H., 1987. Misis–Andırın Dolaylarının Stratigrafisi ve Yapısal Evrimi, Türkiye Petrol Kongresi Dergisi 7:104-116.
- Kozlu, H., 1997. Doğu Akdeniz Bölgesinde yer alan Neojen Basenlerinin (İskenderun, Misis-Adırın) tektono-stratigrafi birimleri ve bunların tektonik gelişimi. Doktora Tezi. 189 s.
- Le Pichon, X., Angelier, J., 1979. The Hellenic arc and trench system: A key to neotectonic evolution of the eastern Mediterranean area. *Tectonophysics*, Volume 60., Issues 1-2, pp 1-42.
- McKenzie, D.P., 1972. Active Tectonics of the Mediterranean Region. *Geophysical Journal of the Royal Astronomical Society* 30, 109-185.
- McKenzie, D.P., 1978. Active tectonics of the Alpine-Himalayan belt: the Aegean and surrounding regions. *Geophys. JR. Astr. Soc.*, S5, 217-254.
- M.T.A. Adana İli Jeolojik Özellikleri, [http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/adana/bol\\_gesel-jeoloji/jeoloji-adana.pdf](http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/adana/bol_gesel-jeoloji/jeoloji-adana.pdf).
- Över, S., Ünlügenç, U.C., 1998. Seismotectonic Evidence of the Antioch Triple Junction and Recent Temporal Change in Qaternary to Present-day Stress State Along Hatay Region (SE-Turkey), Third International Geology Symposium, p.98, Ankara.
- Över, Ö., Özden, S., 2001. Adana ve Osmaniye arasında kalan bölgenin Miyosen sonrası kinematığı ve depremselliği, Cumhuriyet Üniversitesi, Araştırma Sonuç Raporu. 119 s, Sivas

- Över, S., Özden, S., Ünlügenç, U. C., 2004. Late Cenozoic Stress Distribution along the Misis Range in the Anatolian, Arabian, and African plate intersection region, SE Turkey, *Tectonics*, 23(TC3008):1-19.
- Perinçek, D., Kozlu, H., 1984. Stratigraphy and Structural Relations of the Units in the Afşin- Elbistan-Doğanşehir Region (Eastern Taurus), Proceedings of International Symposium, Geology of Taurus Belt, MTA, Ankara-Turkey, 181-198.
- Perinçek, D., Günay, Y. and Kozlu, H., 1987. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki yanal atımlı faylar ile ilgili yeni gözlemler. *Türkiye 7. Petrol Kongresi Bildirileri*, 89-103.
- Perinçek, D., Çemen, İ., 1990. The Structural Relationship Between the East Anatolian and Dead Sea Fault Zones in Southeastern Turkey, *Tectonophysics* 172, 331-340.
- Rigo de Righi, M., Cortesini, A., 1964. Gravity Tectonics in Foothills Structure Belt of SE Turkey. *American Association of Petroleum Geologists Bulletin* 48, 1911-1937.
- Robertson, A.H.F., and Dixon, J.E., 1984. Introduction: aspects of the geological evolution of the Eastern Mediterranean. In: J.E. Dixon and A.H.F. Robertson (Eds.), *The Geological Evolution of the Eastern Mediterranean*. *Geol. Soc. London, Spec. Publ.*, 17, 1-74.
- Robertson, A.H.F., Woodcock, N.H., 1986. The Geological Evolution of the Kyrenia Range: a Critical Lineament in the Eastern Mediterranean. *Philosophical Transactions of the Royal Society, London A317*, 141-171.
- Robertson, A.H.F., Clift, P.D., Degnan, P., Jones, G., 1991. Paleogeographic and Paleotectonic Evolution of the Eastern Mediterranean Neotethys. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology*, 87, 289- 34
- Robertson, A.H.F., 1998. Mesozoic-Tertiary tectonic evolution of the easternmost Mediterranean area: integration of marine and land evidence. In: Robertson, A.H.F., Emeis, K.C., Richter, C., Camerlenghi, A. (Eds.) *Proceeding of the Ocean Drilling Program, Scientific Results* 160, pp. 723-782.
- Robertson, A.H.F., 2000. Mesozoic-Tertiary tectonic-sedimentary evolution of a south Tethyan ocean basin and its margin in Southern Turkey. In: Bozkurt, E., Winchester, J.A., Piper, J.D.A. (Eds.), *Tectonics and Magmatism in Turkey and Surrounding Area*, Geological Society of London Special Publication 173, pp.97-138.
- Robertson, A.H.F., Ünlügenç, Ü.C., İnan, N., Taslı, K., 2004. The Misis-Andirin complex: a Mid-Tertiary melange related to late-stage subduction of the Southern Neotethys in S Turkey. *J. Asian Earth Sci.* 22, 413-453.
- Rotstein, Y. and Kafka, A.L., 1982. Seismotectonics of the southern boundary of Anatolia. Eastern Mediterranean Region: Subduction, collision and arc jumping. *Journal of Geophysical Research*, 87, 7694-7706.
- Schietecatte, J.P., 1971. Geology of the Misis Mountains. In: Campbell, M., (Ed.), *Geology and History of Turkey*, Tripoli, Libya, Petroleum Exploration Society, pp. 305-312.
- Schmidt, G.C., 1961. Stratigraphic Nomenclature for the Adana Region Petroleum District VII. *Petroleum Administration Bull. Ankara* 6:47-63.
- Soysal, H., Sipahioğlu, S., Kolçak, D., Altınok, Y., 1981. Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu (MÖ 2100-MS 1900), TÜ-BİTAK, Proje no: TBAG341, yayın no:563, TBAG seri no:34, Ankara.
- Şaroğlu, F., Emre, Ö., Boray, A. 1987. Türkiye'nin Diri Fayları ve Depremsellikleri, Institute of Mineral Research and Exploration Report, 8174.
- Şaroğlu, F., Emre, Ö., Kuşçu, İ., 1992. The East Anatolian Fault Zone of Turkey, *Annales Tectonicae*, 6: 99-125.
- Şaroğlu, F., Emre, Ö., Boray, A., 1987, Türkiye'nin Diri Fayları ve Depremsellikleri, MTA raporu 8174, 394 s.
- Şengör, A.M.C., 1979. The North Anatolian Transform Fault: its Age, Offset and Tectonic Significance, *Jour. Soc. London*, 136, 269-282.
- Şengör, A.M.C., 1980. Türkiye'nin Neotektoniğinin Esasları: Türkiye Jeol. Kur. Yayl., Ankara.
- Şengör, A.M.C., Yılmaz, Y., 1981. Tethyan evolution of Turkey: a platetectonic approach. *Tectonophysics* 75, 81-241.
- Şengör, A.M.C., Canitez, N., 1982. The North Anatolian Fault. Berchmer and K. Hsü (eds.), *Alpine and Mediterranean Geodynamics de. Geodynamical Series*, American Geophysical Union, 7, 205-216
- Şengör, A.M.C., Görür, N., Şaroğlu, F., 1985. Strike-slip Deformation Basin Formation and Sedimentation. *Society of Economic Palaeontologists and Mineralogists Special Publication* 37, 227-264.
- Ünlügenç, U.C., 1993. Controls on Cenozoic sedimentation in the Adana Basin, Southern Turkey. Unpublished Ph.D Thesis, Keele University, Two Volumes, UK, p. 229.
- Ünlügenç, U.C. ve Akıncı, A.C., 2017. Kızıldere-Güveloğlu (Ceyhan-Adana) Civarının Tektono-Stratigrafisi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 32 (2), ss. 85-99, Adana.
- Yılmaz, Y., 1993. New Evidence and Model on the Evolution of the Southeast Anatolian Orogen. *Geological Society of America, Bulletin* 105, 251-271.
- Yılmaz, Y. And Gürer, Ö.F., 1996. The Geology and evaluation of Misis-Andırın <<belt, around Andırın (Kahramanmaraş) *Turkish Journal of Earth Science* 5: 39-55.





# ANAVARZA'NIN ÇEVRE YERLEŞİM YERLERİ, BÖLGELER ARASI YOL GÜZERGÂHLARI, ÜRETİM VE ULAŞIMIN EKONOMİK GETİRİLERİ

## ANAVARZA'S NEIGHBOURHOOD SETTLEMENTS, ROAD ROUTES BETWEEN REGIONS AND ECONOMIC RETURNS OF PRODUCTION AND TRANSPORT

Aytül KAPLAN<sup>1</sup>

### ÖZET

Kentin toprak verimliliği, elverişli iklim şartlarının tarımsal üretime faydalı etkileri, ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi, ticaret ve tarıma dayalı sektörlerin gelişmesini sağlamıştır. Bunlar doğal çevre unsurlarıdır. Bu çeşit gelişmeler; nüfus hareketliliğini ve ticari canlılığını artırarak kentin ekonomik görünümünde ve mekân örgütlenmesinde olumlu rol oynamıştır. Doğal çevre unsurları dikkate alındığında araştırmaya konu olan Anavarza (Anazarbos), kültürel, siyasal, ekonomik unsurlar açısından ve coğrafi yönden, tarih boyunca, iki ayrı bölge olarak isimlendirilen, Anadolu'nun Akdeniz kıyısı boyunca uzanan, Roma'nın Kilikya Eyaleti'nin doğusunda, ovalık alanın ortasında kurulmuştur. Anavarza (Anazarbos) Kenti, gerçekten büyük bir kent niteliğinde tarih sahnesine çıktığından itibaren, antik Saros (Seyhan) ve Pyramos (Ceyhan) havzalarındaki, irili ufaklı yerleşimler ve kentlerin kaderini değiştirmiştir. Bölge, yumuşak dolgu topraktan oluştuğu için, tarihin en eski zamanlarından en yakın zamana kadar, ulaşım ve yerleşime elverişli alanlar bakımından dezavantajlı yapıdadır. Ovalık Kilikya (Kilikya Pedias, Kilikya Campestri), antik Saros ve Pyramos nehirlerinin Toros Dağları'ndan getirdikleri alüvyonlarla oluşmuş, genelde zemini yumuşak topraklardan meydana gelmiş düzlükleri kapsamaktadır. Bu da bölgenin alüvyonal alanlarının bataklık, sazlık, ormanlıklarla kaplanmasına sebep olmuştur. Ovalık bölgenin en eski yerleşimleri olan höyükler, araştırmacılar tarafından küçük ölçekli olarak tanımlanmıştır. Genelde kent özelliğini taşıyan yerleşimler, ovada zemini sert kayalıklardan oluşan yükseltilerde ve bu yükseltilerin çevresine yayılmış olarak kurulmuştur. Bu kentler arasındaki ulaşım da yine sert zeminli güzergâhlar takip edilerek yapılabilmektedir. Antik Saros ve Pyramos nehirlerinin de ovada üzerlerine köprü kurulamayacak kadar geniş ve yayvan olmaları, işlek yolların tesisine, engel oluşturmuştur. Tarih boyunca bölgeye kuzeyden girilebilen en önemli geçit Gülek Boğazı'dır. Gülek Boğazı, gerçekten de önemlidir ancak dar bir geçittir. Buradan bölgeye inen yol doğrudan Tarsus (Tarsos)'a gelmektedir. Buradan da batıya Dağlık Kilikya (Kilikya Trachea, Kilikya Aspera)'ya doğru sahil boyunca takip etmektedir. Diğer bir yol da güney-doğu yönüne Adana, Misis (Yakapınar), Kızıldere,

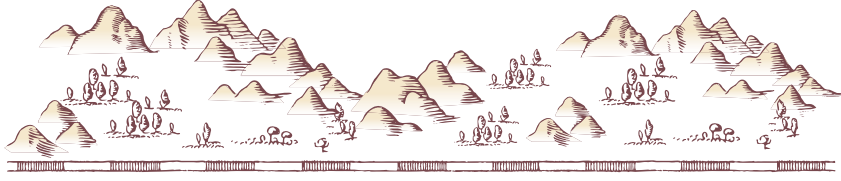
<sup>1</sup> Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Bahtiyar Vahabzade Sosyal Bilimler Lisesi, Tarih Öğretmeni, aytülkaplan\_01@hotmail.com

## KAYNAKLAR

- Altay 1965 Altay, M. H., Adım Adım Çukurova, Adana.
- Alkım 1959 Alkım, U. B., "Güney-batı Antitoros Bölgesinde Eski Bir Yol Şebekesi", *Belleten* XXIII/89, 59-73.
- Başoğlu 2009 Başoğlu, M. İ., Antikçağda Kilikya Bölgesinde Zeytinyağı Üretimi, (Ç.Ü.Sos. Bil. Ens. Arkeoloji Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Bell 1906 Bell 1906 www.gerty.ncl.ac.uk/photos\_in\_album.; diaries Ekim 2012.
- Cassius Dio 1961 Historia Romana (Dio's Roman History), Çev. E. Car, (The Loeb Classical Libraray), London.
- Çalışkan vd 2009 Çalışkan, M., Aydın, A., Aydınoğlu, Ü., Kerem, F., Mersin Ören Yerleri, Kaleleri, Müzeleri, İstanbul.
- Çambel ve Akman 2008 Çambel, H. - Akman, M., "Kastabala Vadisi Kastabala Kutsal Kenti Kuş Cenneti, Kaleler ve Çimento Fabrikası", *Arkeoloji ve Sanat*, 128: 125-148.
- Durugönül 2004 Durugönül, S., "Krallar, Rahipler ve Korsanlar, Başlangıcından Roma Dönemi Sonuna Kadar Eski Çağ'da Mersin Bölgesi" Sırtı Dağ Yüzü Deniz: Mersin, YKY 27-51, İstanbul.
- Durukan 2015 Durukan, M., "Anazarbus, Aegeai ve Tarsus Kentlerinin Ticaret Yollarıyla Bağlantısı" Çukurova Araştırmaları Dergisi, cilt 1, sayı 1, 1-7.
- Ertekin 2008 Ertekin, E., "Roma Çağında Cilicia'dan Yolsuzluk Örnekleri" Olba, XVI/151-163.
- Gerçek ve Yastı 2016 Gerçek, A. ve Yastı, M. N., Neronias-Eirenopolis Kurtarma Kazısı: İlk Bulgular", Çukurova Araştırmaları Dergisi, Cilt. 2, Sayı. 2, 14-31.
- Girginer 2007 Girginer, K. S., "2005 Yılı Adana (Ceyhan) ve Kayseri (Develi) Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 24/2, 173-196.
- Hellenkemper 1984 Hellenkemper, H., "Das wiedergefundene Issos", *Aus dem Osten des Alexanderreichs*, (hrsg. J. Ozols- & V. Thewalt), Köln, 43-50.
- Hild ve Hellenkemper, 1990 Hild, F. ve Hellenkemper, H., Kilikien und Isaurien, *Tabula Imperii Byzantini* 5, *Denkschriften der österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, philos.-hist. Kl.* (Vienne, Autr.) 215, Wien.
- Jean 2001 Jean, É., "La Cilicie Pluralité et Unité", É. Jean et al. (eds), *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux, Varia Anatolica*, XIII: 5-12.
- Jones 1971 Jones, A. H. M., *The Cities of The Eastern Roman Provinces*, Oxford: At the Clarendon Press.
- Kaplan 2016a Kaplan, A., "Antik Çağda Denizcilik – İskenderun Körfezi Limanlarının Mimari Yapıları ve Deniz Ticaretine, Kültürel, Siyasal Hayata Etkileri", *ASOS JOURNAL (The Journal of Academic Social Science)*, Yıl: 4, Sayı: 33, s. 325-336.
- Kaplan 2016b Kaplan, A., "Çukurova'ya Yerleşen Oğuz Boyları ve Obalarının Kullandıkları Yayla Yolları Üzerindeki Antik Yerleşimler", *ASOS JOURNAL (The Journal of Academic Social Science)*, Yıl: 4, Sayı: 34, s. 311-321.
- Kaplan 2017a Kaplan, A., Taşucu'ndan İskenderun'a (Kilikia Pedias); Hellenistik ve Roma Dönemi: Höyükler-Kentler-Nekropoller-Kaleler, Adana.
- Kaplan 2017b Kaplan, A., "Kapadokya'yı Kilikya Üzerinden Denize Bağlayan Gezbel-Kozan Yolu Üzerindeki Antik Yol Kavşağı: Uğurlubağ Kalesi", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (38): 42-48.
- Kaplan 2017c Kaplan, A., "Yukarı Seyhan Havzası – Yukarı Ceyhan Havzası Bağlantılarını Sağlayan Antik Yol Güzergâhının Merkezi: Almadere (Elmedere) Geçidi", *Belleten*, Cilt LXXXI, Sayı 292, 703-715.
- Kaplan ve Bedir 2017 Kaplan, A. ve Bedir, F., "Antik Çağda Kilikia Pedias'ta (Çukurova) Üretim, Üretim Motiflerinin Yönlendirdiği Sosyolojik, Kültürel Gelişim", *ASOS JOURNAL (The Journal of Academic Social Science)*, Yıl: 5, Sayı: 45, Mayıs 2017, s. 279-292.
- Kaplan 2019 Kaplan, A., "Anti Toroslar Üzerinde Yukarı Ceyhan Havzasında Stratejik Bir Kent Kalıntısı: Ha-çağaç Mevkii Olucak Arkeolojik Yerleşimi (Andırın)", *SSSjournal (International Social Sciences Studies Journal)*, 5(29): 228-234.
- Kobaner ve Kobaner 2000 Kobaner, M., Kobaner, İ. "Çukurova'nın Antik Çağ Yolları" *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana Köprübaşı*, İstanbul, 169-177.



- Kurt 2010 Kurt, M., "Roma Egemenliğinde Kilikya ve Roma İç Savaşlarının Bölgedeki Yansımaları", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXV/2, 483-501.
- Kurt 2011 Kurt, M., "Ovalık Kilikyada MÖ I. Yüzyıl Roma Yönetim Olgusu ve Tarkondimotos Krallığı", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31/ 429-446.
- Kurt 2018 Kurt, N., "Kent Yönetiminde Ekonomik Misyon ve Gelecek Perspektifi", *Kent Akademisi*, 11 (33), 214-223.
- Magie 1988 Magie, D. *Roman Rule in Asia Minor*, I-II, Princeton, New Jersey: Princeton University.
- Mutafian 1988 Mutafian, C., *La Cilicie au Carrefour des Empires I-II*, Paris: Les Belles Lettres Histoire
- Özdemir 2008 Özdemir, H. F., *Yukarı Ova (Ceyhan Ovası) Hellenistik Dönem Seramiği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Özmen 2000 Özmen, O., "Adana'nın Tarihsel Yapı D okusu: Kaleler, Kervansaraylar-Hanlar ve Camiler", *Efsa-neden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, (Eds: S. Koz-E. Artun), İstanbul, 202-233.
- Ramsay 2000 Ramsay, W. M., *Tarsos. Aziz Pavlus'un Kenti*. (Çev. Levent Zoroğlu), Ankara.
- Salman 2007 Salman, İ., *Adana İlçeler Kültür Envanteri I. Ulusoy Ofset*, Adana.
- Salman 2008 Salman, İ., *Adana İlçeler Kültür Envanteri II. Ulusoy Ofset*, Adana.
- Sayar 1996 Sayar, M. H., "Kilikyada Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1994", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIII/1*, 55-75.
- Sayar 1999 Sayar, M. H., "Antik Kilikyada Şehirleşme", *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, I: 193-216.
- Sayar 2001 Sayar, M. H., "Tarkondimotos, seine Dynastie, seine Politik und seine Reich", , É. Jean et al. (eds), *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux, Varia Anatolica*, XIII: 373-380.
- Sayar 2004 Sayar, M. H., "Anazarbos, Zirvedeki Başkent", *Atlas 140/2004-11*, 140-152.
- Sayar 2011 Sayar, M. H., *Kilikya Yüzey Araştırma Sonuçları 2009. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 28 (2), 247-250.
- Strabon 1993 *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV)*, Çev. A. Pekman, İstanbul.
- Syme 1995 Syme, R., *Anatolica Studies in Strabo*, Oxford: Oxford University Press.
- Tahbarer 2005 Tahbarer, B., *Antik Kilikya Sikkelerinde Asklepios Kültü, Ç.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji Ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Uygur 2005 Uygur, H., *Adana "Tarihi, Turistik Yerleri ve Kentsel Dokusuyla Çukurova'nın Merkezi"*, Adana.
- Ünal ve Girginer 2007 Ünal, A. ve Girginer, K. S., *KİLİKYA-ÇUKUROVA İlkçağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikyada Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, İstanbul.
- Ürgenç 2014 Ürgenç, O., *Çukurova'nın Kaleleri*, Adana.
- Zoroğlu 1995 Zoroğlu, L., *Tarsos, Tarihi ve Tarihsel Anıtları*, Adana.



# ANAZARBOS'UN M.S. 2 VE 3 YY.'LARDA ROMA ORDUSUNUN DOĞU SEFERİNE KATILAN BİRLİKLERİ İÇİN OYNADIĞI LOJİSTİK ROL KAPSAMINDA GARNİZON ŞEHİR VE EMEKLİ ASKERLERİN İSKAN BÖLGESİ OLMASINA İLİŞKİN DÜŞÜNCÜLER

## SOME CONSIDERATIONS ON ANAZARBOS' LOGISTIC ROLE IN THE 2<sup>ND</sup> AND 3<sup>RD</sup> CENTURIES AD AS A GARRISON CITY FOR THE ROMAN ARMY UNITS IN EXPEDITION ORIENTIS AND A SETTLEMENT AREA FOR THE VETERANS

Mustafa H. SAYAR<sup>1</sup>

Anazarbos which has received city status at the beginning of Roman imperial period, was affected by all the developments that occurred due to the mobility in the eastern front, especially in the 2<sup>nd</sup> and 3<sup>rd</sup> centuries. At the end of 1<sup>st</sup> century, when Cilicia region was reorganized as a state by Vespasian in 72 AD, it was directly affected by the events in Syria and the Euphrates border. During the time of Domitian, the intense coin minting activities of the cities of Cilicia Padias hint to the plans of a military operation beyond of Euphrates border. Anazarbos was on the right side during the Roman civil war at the end of 2nd century and it became a garrison city during Parthian and Sasanian expeditions in the 3rd century and this was reflected in the city's public buildings, streets and settlement distribution. Anazarbos, located in an area in the middle of Çukurova, suitable for the accommodation of army troops, where it is easy to supply a large amount of fresh water, was reaching north from the road connecting Anatolia to Antiokheia over Tarsos and connecting the Cilicia to the important centers in Cappadocia. The eastern road is divided into two on the north of Anazarbos. On the north of Anazarbos, the road to the east was going through Flaviopolis (Kadirli) and Kukusos (Göksun) heading towards Toros and Antitoros mountain chain, connecting to Melitene (Malatya), where one of the most important legion headquarters was placed on the banks of the Euphrates River. The funeral altar which was found in the garden of the Ala Mosque in Kadirli with an inscription in both Latin and Greek, built by a centurion of VI. Ferrata legion for his son who joined the battle by his side and died of an unknown cause Flaviopolis documents that the road to Anazarbos - Flaviopolis - Kukusos - Melitene is being used in the 2<sup>nd</sup> century AD.

The other road heading to northwest, from Anazarbos to Kayseri, via Kozan – Feke – Komana (Şar/Tufanbeyli) was connecting two cities of the Empire; *Kaisareia pros to Argaio* (*Kaisareia at the hillside of Erciyeş Mountain*) the capital city of Cappadocia province and the *Kaisareia pros to Anazarbo* the capital city of Çukurova.

Although Cilicia is not a province where legionary troops were deployed, the tombstones of soldiers, who lost their lives due to various reasons while working in the Roman army, found in Anazarbos and its surroundings prove the presence of military units coming to border regions passing through Çukurova or spending the winter in this region. In addition to this, it is understood that many retired soldiers were settled in Cilicia with the beginning of 1st century AD.

It is understood by the milestones found around the city which documents the Roman period road network, Anazarbos, especially for 60 years from the end of 2<sup>nd</sup> century AD to the middle of 3<sup>rd</sup> century AD,

<sup>1</sup> Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi AD., mhsayar@istanbul.edu.tr

mamış olduğu ancak lejyon birliklerinin karargahlarının bulunduğu Suriye ve Kappadokia eyaletlerine komşu Kilikya eyaletinde IV. İskit lejyonu = legio IV Scythica ve II. Parth lejyonu = legio II Parthica mensubu askerlerin veteran olarak aileleriyle birlikte yerleştirilmiş oldukları anlaşılmaktadır. Her iki lejyon da Doğu cephesinde uzun süre kalarak Parth ve Sasani seferlerine katılmış oldukları bilinen askeri birliklerdir. II Parth lejyonunda görev yapmakta iken hayatını kaybeden bir askerin mezar taşı Anazarbos'ta bulunmuştu. Anazarbos'un kuzeydoğu arazisindeki IV. İskit lejyonundan emekli olmuş bir askerin mezar taşının bulunması Anazarbos çevresinde İskit lejyonu veteranlarının yerleştirildiklerini kanıtlamaktadır. Bu yazıtlar doğu cephesinde görev yapan askerlerin bir kısmının emekli olduklarında Kilikia bölgesinde yerleştirildiklerini göstermektedir. Belki bunların bazılarının ana vatanları da Kilikia bölgesi idi. Roma devleti daha Cumhuriyet devrinin son yıllarında MÖ 64 yılında Gnaeus Pompeius tarafından eyalet haline dönüştürülen ve MS 72 yılında imparator Vespasian tarafından lejyon birliği konuşlandırılmayan, *provincia inermes*<sup>75</sup> olarak yeniden düzenlenen Kilikia'nın stratejik önemini çok iyi biliyordu<sup>76</sup>. Parth ve Sasani savaşları sırasında cephe konumunda olan eyaletlerin komşusu olması nedeniyle Kilikia'nın her zaman yardımcı birlikler ve veteranlar aracılığıyla denetim altında tutulmasına ve Roma ordusu ile yerel halk arasındaki iletişimin sorunsuz yaşanmasına büyük önem verilmekteydi<sup>77</sup>. Özellikle Kappadokia – Suriye – Kommagene ve Akdeniz sahili arasında büyük stratejik önemi olan Anazarbos ve yakın çevresinde hem ticari hareketliliği arttırmak ve yerel üretimi desteklemek, bölgede yerel kültürle uyumlu olan ve başka bölgelerin kültürlerini de tanıyan bir nüfus oluşturmak ve hem de Akdeniz ile İç Anadolu arasında önemli bir geçiş bölgesi olan Ovalık Kilikya'yı denetim altında tutmak için çeşitli oyunlar düzenleme ayrıcalığı vermek veya şehirlere gurur duyabilecekleri ünvanlar vermenin yanı sıra alınacak önlemlerden biri de bölgeye emekli askerleri yerleştirmekti<sup>78</sup>. Roma imparatorluk döneminde bölgede kaç veteran yerleştirilmiş olduğunu bugüne değin bulunan birkaç mezar yazıtıyla saptamak mümkün değildir<sup>79</sup>. Ancak gelecekte bulunması muhtemel başka veteran yazıtlarıyla Roma devletinin lejyon konuşlandırmadığı Kilikia eyaletini doğu cephesine yakın olması dolayısıyla hangi yoğunlukta ve nerelere yerleştirdiği veteranlarla kontrol ettiğinin daha kapsamlı anlaşılması mümkün olabilecektir<sup>80</sup>.

## KAYNAKLAR

- |                          |   |
|--------------------------|---|
| Al-Ani 2014              | Al-Ani, A., Arabes als Teil der hellenistisch-römischen und christlichen Welt. Berlin.  |
| Balty – van Regen 1993   | Balty, J. C. – Regen, van W., Apamea in Syria: the Winter quarters of Legio II Parthica: Roman gravestones from the military cemetery. Brüksel.   |
| Bickermann 1947          | Bickermann, J., "Syria and Cilicia" AJP 68, 353-362.  |
| Birley 2002 <sup>3</sup> | Birley, A., Septimius Severus. The African Emperor. Londra..  |
| Bowersock 1983           | Bowersock, G., Roman Arabia. Cambridge.   |
| Breglia 1972             | Breglia, L. P. D., "La provincia di Cilicia e gli ordinamenti de Pompeo". Rendiconti dell' Accademia di Archeologia di Napoli 47, 327-383.        |
| Broadhead 2007           | Broadhead, W., Colonization, and Distribution and Veteran Settlement; şu yayında: P. Erdkamp (ed.) A Companion to the Roman Army. Oxford 148-163. |
| Burrell 2004             | Burrell, B., Neokoroi. Greek Cities and Roman Emperors (= <i>Cincinnati Classical Studies New Series</i> Vol. 9). Brill, Leiden 2004.             |
| Cotton 2000              | Cotton, H., "The Legio VI Ferrata", şu yayında: Yann Le Bohec, Les légions de Rome sous le Haut-Empire. Lyon 351-357.                             |
| Dagron – Feissel 1997    | Dagron, G. – Feissel, D., Inscriptions de Cilicie. Paris.   |
| De Giorgi 2011           | De Giorgi, A. U., Hellenistic Founders, Roman Builders: Anazarbos in Cilicia. Byzas 14, 121-138.  |

<sup>75</sup> Provincia inermes kavramının kullanımı hakkında bkz. Tacitus, historia 1, 11,3. 16, 2; 2, 81, 2.

<sup>76</sup> Roma ordusunun imparatorluğun yönetiminde oynadığı rol hakkında bkz. Eck 2015, 659-677.

<sup>77</sup> Lejyon birliği bulunmayan eyaletlerde askeri komuta yetkisi hakkında bkz. Eck 1972, 429 vdd; Askeri birliklerin mensupları ile yerel halk arasındaki ilişkiler hakkında bkz. Stoll 2001, 1-132.

<sup>78</sup> Bu düşünceyle yapılan veteran iskan hakkında bkz. Stoll 2015, 137-207.

<sup>79</sup> Ovalık Kilikia şehirlerinden Hierapolis – Kastabala'da C. Iulius Longinus ve C. Iulius Firmus; (bkz. Pilhofer 2018, 196, 245) ve Anazarbos'ta Calventius Silvanus, (bkz. Pilhofer 2018, 166, 244), Kilikia Pedias'ta yaşayan veteranlar olarak yazıtlarda belgelenmektedir

<sup>80</sup> Roma Döneminde emekli askerlerin ekonomiye ve nakliyat faaliyetlerine katkıları hakkında bkz., Wierschowski 1982, 31-48; Emekli askerlerin iskan sırasında uygulanan yöntemler ve özellikle dikkate alınan hususlar hakkında bkz. Mann 1983, 43-44; Keppie 2000, 301-316; Broadhead 2007, 148-163; Tweedie 2011, 458-473; Filges 2011, 131-154; Veteranların Doğu eyaletlerinde iskanları hakkında bkz., Stoll 2015, 53-207

- Eck 1972 Eck, W., "Bemerkungen zum Militärkommando in den Senatsprovinzen der Kaiserzeit", *Chiron* 2, 429-436.
- Eck 1999 Eck, W., Aristokraten und Plebs. Die geographische, soziale und kulturelle Herkunft der Angehörigen des römischen Heeres in der Hohen Kaiserzeit; şu yayında: H. von Hesberg (ed.) *Das Militär als Kulturträger in römischer Zeit*. Köln 1999, 15-35.
- Eck 2007 Eck, W., Die politisch administrative Struktur der kleinasiatischen Provinzen während der hohen Kaiserzeit; şu yayında: G. Urso (ed.) *Tra Oriente e Occidente : Indigeni, Greci e Romani in Asia Minore : atti del convegno internazionale*. Cividale del Friuli. 28-30 settembre 2006. Pisa 189-207.
- Eck 2012 Eck, W., Der Anschluss der kleinsiatischen Provinzen an Vespasian und ihre Rerstrukturierung unter den Flaviern; şu yayında: L. C. Colognesi – E. T. Scandone (eds.), *Vespasiano e l'impero dei Flavi*. Atti del convegno, Roma. Palazzo Massimo. 18-20 novembre. Roma 27-44.
- Eck 2014 Eck, W., Das römische Heer und die kleinasiatischen Provinzen während der Hohen Kaiserzeit. J. Fischer (ed.) *Der Beitrag Kleinasiens zur Kultur-und Geistesgeschichte der griechisch-römischen Antike*. Viyana 87-98.
- Eck 2015 Eck, W., Das kaiserzeitliche Heereskommando und die Rolle des Heerese in der administration des Reiches; şu yayında: J.-L. Ferrary – J. Scheid (ed.) *Il princeps romano: autocrate o magistrato? Fattori giuridici e fattori sociali del potere imperiale da Augusto a Commodo* (ed.) J.-L. Ferrary – J. Scheid, Pavia 659-677.
- Elton 2005 Elton, H., Military supply and the south coast of Anatolia in the third century AD; şu yayında: St. Mithcell – C. Katsari, *Patterns in the Economy of Roman Asia Minor*. Swansea, 289-304.
- Filges 2011 Filges, A., Lebensorte in der Fremde, Versuch einer Bewertung der römisch-kleinasiatischen Kolonien von Caesar bis Diokletian; şu yayında: F. Daubner (ed.) *Militärsiedlungen und Territorialherrschaft in der Antike*. Berlin, 131-154.
- Freeman 1986 Freeman, Ph., The Province of Cilicia and its Origins, in: Ph. Freemann and D. Kennedy, *The Defence of the Roman and Byzantine East*. Proceedings of a colloquium held at the University of Sheffield in April 1986, I-II. BAR Int. Series 297. Brit. Inst. of Arcaeology at Ankara Monograph 8. Oxford. Band I 253-275.
- French 1983 French, D., "Recruitment in Asia Minor for legio IIII Scythica", S. Mitchell (ed.) içinde, 1983, 47-59.
- French, RRMAM French, RRMAM I = D.H. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*, RRMAM, Bd. 1 Oxford 1981. RRMAM II = D.H. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*, RRMAM, Bd. 2 Oxford 1988. RRMAM III 3 = D.H. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor Vol. 3: Milestones*, Fasc. 3.2: *Galatia* (BIAA Electronic Monograph 2), London 2012. French, D., *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*. Cilt 3. Oxford 2012; Cilt 7. Oxford; RRMAM III 7 = D.H. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor Vol. 3: Milestones*, Fasc.3.7: *Cilicia, Isauria et Lycania (and South-West Galatia)* (BIAA Electronic Monograph 7, London 2014.
- Gebhardt 2002 Gebhardt, A., *Imperiale Politik und provinziiale Entwicklung*. Untersuchungen zum Verhältnis von Kaiser, Heer und Städten im Syrien der vorseverischen Zeit. Berlin.
- Gough 1952 Gough, M., "Anazarbos", *Anatolian Studies* 2, 85-127.
- Gummerus 1932 Gummerus, H., *Der Ärztestand im römischen Reiche nach den Inschriften*. Helsinki.
- Haberling 1910 Haberling, W., "Die Tierärzte im römischen Heere", *Zeitschrift für Veterinärkunde* 22, 409-419.
- Haensch 1997 Haensch, R., *Capita provinciarum*. Statthaltersitze und Provinzialverwaltung in der römischen Kaiserzeit. Mainz.
- Hagel – Tomaschitz 1998 Hagel, St. – Tomaschitz, K., *Repertorium der westkilikischen Inschriften*. Viyana.
- Haake 2017 Haake, M., *Zwischen Severus Alexanders Triumph über die Sasaniden im Jahre 233 und den Triumphfeierlichkeiten Diocletians und Maximians im Jahre 303*. Zum römischen Triumph im dritten Jahrhundert n. Chr.; şu yayında: F. Goldbeck – J. Wienand (ed.), *Der römische Triumph in Prinzipat und Spätantike*. Berlin 357-395.
- Halfmann 1986 Halfmann, H., *Itinera principum*. Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich, Stuttgart.
- Hamacher 1983 Hamacher, B., *Der Heereszug Gordians III. durch Kleinasien 242*, *Münstersche Numismatische Zeitung* 13, 4, 19-50.
- Handy 2009 Handy, M., *Die Severer und das Heer*. Berlin.
- Haymann 2014 Haymann, F., *Untersuchungen zur Geschichte und Identitätskonstruktion von Aigeai im Römischen Kilikien* (20 v. Chr. – 260 n. Chr. Bonn.
- Hellenkemper 1980 Hellenkemper, H., *Zur Entwicklung des Stadtbildes in Kilikien*. 1262-1283.
- Hellenkemper 1990 Hellenkemper,
- Hild – Hellenkemper 1990 Hild, F. – Hellenkemper, H., *Kilikien und Isaurien*. *Tabula Imperii Byzantini* 5. Viyana.
- Hyland 1990 Hyland, A., *Equus: The Horse in the Roman World*. London.
- Isaac 1990 Isaac, B., *The Limits of Empire*. The Roman army in the East. Oxford.
- Junkelmann 1990 Junkelmann, M., *Die Reiter Roms*. Teil I: Reise, Jagd, Triumph und Circusrennen. Mainz.
- Kennedy 1980 Kennedy, D. K., "Legio VI Ferrata. The Annexation and Early Garrison of Arabia", *Harvard Studies in Classical Philology* 84, 283-309.
- Kennedy 1987 Kennedy, D., "The Garrisioning of Mesopotamia", *Antichthon* 21, 57-66.

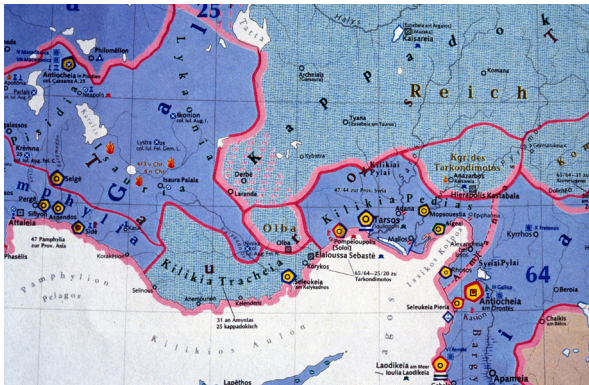
- Kennedy – Falahat 2008 Kennedy, D. K. & Falahat, H., “Castris Legionis Sextae Ferratae”, JRA 21, 150-169.
- Keppie 2000 Keppie, L. J. F., From legionary fortress to military colony: Veterans on the Roman Frontiers Legions and Veterans: Roman Army Papers 1971. Stuttgart.
- Kettenhofen 1982 Kettenhofen, E., Die römisch-persischen Kriege des 3. Jahrhunderts n. Chr., TAVO Beiheft Reihe B/55, Wiesbaden.
- Kienast-Eck-Heil 2017<sup>7</sup> Kienast, D. – Eck, W. – Heil, M., Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie. Darmstadt.
- Kreiler 2007 Kreiler, B., “Zur Verwaltung Kilikiens von 102 bis 78 v. Chr.” Gephyra 4, 117-126.
- Le Bohec 1993 Le Bohec, Y., Die römische Armee. Von Augustus zu Konstantin der Große. Stuttgart.
- Levick 1967 Levick, B. M., Roman Colonies in Southern Asia Minor, Oxford 1967.
- Liebmman-Frankfort 1968 Liebmman-Frankfort, Th., La provincia Cilicia et son intégration dans l’empire Romain, şu yayında: Hommages à A. M. Renard. Band II Brussel 447-457.
- Linz 2009 Linz, O., Studien zur römischen Ostpolitik im Principat. Hamburg 2009.
- Loriot 1975 Loriot, X., De l’avènement de Maximin de Thrace (235) à la mort de Gordien III (244) ANRW II, 2, 657-787.
- Mann 1983 Mann, J. C., Legionary Recruitment and Veteran Settlement During the Principate. Londra.
- Millar 1993 Millar, F., The Roman Near East 31 BC – AD 337. Cambridge.
- Mitchell 1983 Mitchell, St., (ed.), Armies and frontiers in Roman and Byzantine Anatolia.
- Mitchell 1995 Mitchell, St., Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Clarendon Press.
- Nollé 1998 J. Nollé, Akklamationsmünzen des griechischen Ostens unter Septimius Severus und städtische Mentalitäten. 28, 1998, 323-354.
- Nollé-Zellner 1995 Nollé, J. – Zellner, H., Von Anazarbos nach Mopsuestia. Historische Anmerkungen zu zwei unpublizierten Stadtprägungen der römischen Kaiserzeit aus Kilikien. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 45, 39-49.
- Özgan 1988 Özgan, R., Ein Herrscherbildnis aus Kilikien, JDAI 103, 369-380.
- Pasek 2014 Pasek, S., Bellum civile inter principes. Bürgerkrieg zwischen Septimius Severus und Pescennius Niger (193/194 n. Chr). Münih.
- Pilhofer 2015 Pilhofer, S., Romanisierung in Kilikien ?. Münih 2015<sup>2</sup>.
- Pilhofer 2018 Pilhofer, P., Das frühe Christentum im kilikisch-isaurischen Bergland. Berlin 2018.
- Posamentir-Sayar 2006 Posamentir, R. – Sayar, M. H., Anazarbos – Ein Zwischenbericht aus der Metropole des Ebenen Kilikien. IstMitt., 56, 317-357.
- Posamentir 2008a Posamentir, R., Ohne Mass und Ziel ?. Bemerkungen zur Säulenstrasse von Anazarbos im Ebenen Kilikien; şu yayında: İ. Delemen et alii (eds.) Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’na 65. Yaş Armağanı. Antalya 2008, 1013-1033.
- Posamentir 2008b Posamentir, R., Kulturkontakt als Impuls Architektonischer Innovation. Austausch und Inspiration in Anazarbos, einer vergessenen Grenzstadt zwischen Ost und West; şu yayında: F. Pirson – U. Wulf-Rheidt (eds.) Austausch&Inspiration. Kulturkontakt als Impuls architektonischer Innovation. Kolloquium vom 28.-30.4.2006 in Berlin anlässlich des 65. Geburtstages von Adolf Hoffmann. Veranstaltung vom Architektur-Referat und der Abteilung Istanbul des DAI. Diskussionen zur Archäologischen Bauforschung 9, 2008,
- Posamentir 2011 a Posamentir, R., Anazarbos in Late Antiquity; şu yayında: O. Dally – Chr. Ratté, Archaeology and the Cities of Asia Minor in Late Antiquity. Ann Arbor/Michigan 2011, 205-224.
- Posamentir 2011b Posamentir, R., Anazarbos in Hellenismos. Byzas 14, 2011, 97 – 120.
- Ricci 2000 Ricci, C., Legio II Parthica; şu yayında: Y. Le Bohec – C. Wolff (edd.), Les légions de Rome. Actes du Congrès de Lyon. 17-19 Eylül 1998. Paris 2000, 397-410.
- Rubin 1980 Rubin, Z., Civil-War Propaganda and Historiography, Bruxelles 1980.
- Sayar 1991 Sayar, M. H., “Equites singulares Augusti in neuen Inschriften aus Anazarbos”. Epigraphica Anatolica 17, 19-38.
- Sayar 1997 a Sayar, M. H., “Mauererneuerungsinschriften aus Anazarbos”. Epigraphica Anatolica 29, 111-115.
- Sayar 1997b Sayar, M. H., “Der Pferdearzt Memmius Hippokrates”. Epigraphica Anatolica 29, 107-110.
- Sayar 2000 Sayar, M. H., Die Inschriften von Anazarbos und Umgebung. Cilt I. IK. Cilt 56. Bonn 2000.
- Sayar 2001 Sayar, M. H., Tarkondimotos. Seine Dynastie, seine Politik und sein Reich; şu yayında: E. Jean - A. Dinçol – S. Durugönül, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (=L’Espaces et pouvoirs locaux) (MÖ 2. Binyıl – MS 4. yy.) Table Ronde Internationale.Istanbul 2-5 Kasım 1999. Varia Anatolica XIII. Paris 373-380.
- Sayar 2004 Sayar, M. H., Das Ebene Kilikien vom Tod Alexanders des Großen bis zur Gründung der Provinz Cilicia durch Kaiser Vespasian (323 v. Chr.-72/73 n. Chr.); şu yayında: M. Meier – R. Ziegler, Kulturbegrenzung in einem Brückenland. Gottheiten und Kulte als Indikatoren von Akkulturationsprozessen im Ebenen Kilikien. Asia Minor Studien. Cilt 53. Bonn.



- Sayar 2007 Sayar, M. H., Eskiçağ'da Çukurova'da Hilal ve Yıldızın Kullanımı; şu yayında: İ. Delemen(ed.), *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia*. İstanbul 2007, 97-98.
- Sayar 2008 Sayar, M. H., Die Tarkondimotiden-Ein Späthellenistisches Königreich im Ebenen Kilikien (Südtürkei). Ein Forschungsvorhaben; şu yayında: F. Pirson – U. Wulf-Rheidt (eds.) *Austausch&Inspiration. Kulturkontakt als Impuls architektonischer Innovation. Kolloquium vom 28.-30.4.2006 in Berlin anlässlich des 65. Geburtstages von Adolf Hoffmann*. Veranstalter vom Architektur-Referat und der Abteilung Istanbul des DAI. Diskussionen zur Archäologischen Bauforschung 9, 82-88.
- Sayar 2016 a Sayar, M. H., The Temple on Uzunoğlu Hill in Smooth Cilicia; şu yayında: M. Paz de Hoz – J. P. Sanchez-Hernandez – C. M. Valero (eds.). *Between Tarhuntas and Zeus Polieus. Cultural Crossroads in the Temples and Cults of Graeco-Roman Anatolia*. Leuven 101-116.
- Sayar 2016b Sayar, M. H., “Tarsus und Severus Alexander”, *Epigraphica Anatolica* 49, 177-186.
- Sayar 2019a Sayar, M. H., Römische Straßen und Meilensteine, A. Kolb (ed.) *New Evidence, New Perspectives*. Berlin, 147-165.
- Sayar 2019b Sayar, M. H., “Roma imparatorluk döneminde Olba Arazisine Yerleştirilen Emekli Askerler”, *Seleucia IX*, 2019, 65-74.
- Saxer 1967 Saxer, R., Untersuchungen zu den Vexillationen des römischen Kaiserheeres von Augustus bis Diokletian. Köln – Graz.
- Scarborough 1969 Scarborough, J., *Roman Medicine*. London.
- Schmitt 2005 Schmitt, T., *Provincia Cilicia. Kilikien im Imperium Romanum von Caesar bis Vespasian*; şu yayında: T. Schmitt – W. Schmitz – A. Winterling, (eds.) *Gegenwärtige Antike – antike Gegenwart*. Kolloquium zum 60. Geburtstag von Rolf Rüdiger. Münch 189-222.
- Sherk 1955 Sherk, R. K., “The Inermes Province of Asia Minor”, *AJP* 76, 400-414.
- Spanu 2003 Spanu, M., Raffigurazioni architettoniche nelle “greche imperiali” della Cilicia. In P.L. Ruggieri V. (a cura di), *EUKOSMIA. Studi miscellanei per il 75° di Vincenzo Poggi S.J Soveria Mannelli : Rubbettino*, 486-539.
- Spanu 2020 Spanu, M., The Cities in Kilikia During the Roman Period: a Reassessment; şu yayında *Identity and cultural exchange in ancient Cilicia: New results and future Perspectives*. Wiesbaden 12-37.
- Spielvogel 2006 Spielvogel, J., *Septimius Severus*, Darmstadt.
- Speidel 1965 Speidel, M. P., *Die equites singulares Augusti, Begleittruppe der römischen Kaiser des zweiten und dritten Jahrhunderts*. Bonn.
- Speidel 1980 Speidel, M. P., *Legionaries from Asia Minor*, ANRW II 7/2 Berlin.
- Speidel 1984 Speidel, M. P., *Roman Army Studies I*. Amsterdam.
- Speidel 1994 a Speidel, M. P., *Die Denkmäler der Kaiserreiter. Equites Singulares Augusti. Beihefte der Bonner Jahrbücher. Band 50*. Köln-Bonn.
- Speidel 1994b Speidel, M. P. *Riding for Caesar. The Roman Emperor's Horse Guard*. London.
- Speidel 1998 Speidel, M. A., “Legio IIII Scythica, its Movements and Men”; şu yayında: D. L. Kennedy, *The Twin Towns of Zeugma on the Euphrates. Rescue Work and Historical Studies. Journal of Roman archaeology. Supplementary Series no 27*, 163–204.
- Speidel 2000 Speidel, M. A., “Legio IV Scythica”, şu yayında: Y. Le Bohec – C. Wolff (eds.), *Les légions de Rome. Actes du Congrès de Lyon. 17-19 Eylül 1998*. Paris 327-337.
- Speidel 2014 Speidel, M. A. *Herrschaft durch Vorsorge und Beweglichkeit. Zu den Infrastrukturanlagen des kaiserzeitlichen römischen Heeres in Reichsinnen* şu yayında A. Kolb (ed.) *Infrastruktur und Herrschaftsorganisation im Imperium Romanum*. Berlin 80-99.
- Stoll 1998 Stoll, O., “Silvanus im Steinbruch. Kulturtransfer durch Soldaten der legio IIII Scythica in Syrien?“, L. Schumacher (ed.) *Religion – Wirtschaft – Technik. Althistorische Beiträge zur Entstehung neuer kultureller Strukturmuster im historischen Raum Nordafrika/Kleinasien/Syrien*. St. Katharinen 99–145.
- Stoll 2001 Stoll, O., *Zwischen Integration und Abgrenzung. Die Religion des Römischen Heeres im Nahen Osten. Studien zum Verhältnis von Armee und “Zivilbevölkerung im römischen Syrien und den Nachbargebieten*. St. Katharinen.
- Stoll 2015 Stoll, O., *Ehrenwerte Männer. Veteranen im römischen Nahen Osten der Kaiserzeit*. Berlin 53-207.
- Syme 1939 Syme, R., *Observations on the Province of Cilicia*, in: *Anatolian Studies, Presented to W. H. Buckler*, edited by W. M. Calder and J. Keil. Manchester 1939, 299–332 (= ay. yaz. *Roman Papers I* edited by E. Badian). Oxford 120–148.
- Tobin 2001 Tobin, J., 2001: *The Tarkondimotid Dynasty in Smooth Cilicia*; şu yayında: E. Jean - A. Dinçol – S. Durugönül, *Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (=L' Espaces et pouvoirs locaux) (MÖ 2. Binyıl – MS 4. yy.) Table Ronde Internationale*. İstanbul 2-5 Kasım 1999. *Varia Anatolica XIII*. Paris 381–387.
- Tweedie 2011 Tweedie, F. C., *The Case of Missing Veterans: Roman Colonisation and Veteran Settlement in the Second Century B. C.* *Historia* 60, 4, 458-473.
- Verzone 1957 Verzone, P., “Città ellenistiche e romane dell'Asia Minore: Anazarbus”, *Palladio* 7, 9-25.

- Vitale 2012 Vitale, M., Eparchie und Koinon in Kleinasien von der ausgehenden Republik bis ins 3. Jh. n. Chr. Asia Minor Studien. Cilt 67. Bonn.
- Wagner 1977 Wagner, J., "Legio IIII Scythica in Zeugma am Euphrat", Limes Forschungen 10, 517-539.
- Weiß 1979 Weiß, P., "Die Abkürzungen IB und IT auf den spätkaiserzeitlichen Münzen von Tarsos und Anazarbos". Chiron 9, 545-552.
- Wierschowski 1982 Wierschowski, L., "Soldaten und Veteranen der Prinzipatszeit im Handel und Transportgewerbe". Münsterische Beiträge zur antiken Handelsgeschichte 1, 2.
- Willmanns 1995 Willmanns, J. C., Der Sanitätsdienst im Römischen Reich. Hildesheim - Zürich - New York.
- Wolff 1986 Wolff, H., Die Entwicklung der Veteranenprivilegien vom Beginn des 1. Jahrhunderts n. Chr. v. Chr. bis auf Konstantin der Grosse; şu yayında: W. Eck – H. Wolff, Heer und Integrationspolitik. Die römischen Militärdiplome als historischer Quelle. Köln 44-115.
- Woodward 1963 Woodward, A. M., "The Neocorate at Aegeae and Anazarbos in Cilicia". NC 3, 7-9.
- Wright 2008 Wright, N. L., "Anazarbos and the Tarkodimotid Kings of Kilikia". AS 58.
- Ziegler 1985 Ziegler, R., Städtisches Prestige und kaiserliche Politik. Studien zum Festwesen in Ostkilikien im 2. und 3. Jahrhundert n. Chr. Düsseldorf.
- Ziegler 1993 Ziegler, R., Kaiser, Heer und Städtisches Geld. Viyana.
- Ziegler 1995 Ziegler, R., Ein Numismatisches "Missing Link" aus Anazarbos; şu yayında: Studien zum antiken Kleinasien III. Bonn 175-181.
- Ziegler 1996 Ziegler, R., Civic Coins and Imperial Campaigns; şu yayında: D. L. Kennedy (ed.) The Roman Army in the East (Journal of Roman Archaeology Supplement Ser. 18) Ann Arbor 119-134.
- Ziegler 1998/1999 Ziegler, R., "Ergänzungen zum Münzcorpus der Stadt Anazarbos in Kilikien". JNG 48/49, 101-132.
- Ziegler 1999 Ziegler, R., "Das koinoboulion eleutheron in Anazarbos und Tarsos im frühen 3. Jh. n. Chr. – Zu einer neuen anazarbischen Münze aus der Zeit des Elagabal". NZ 106/107, 95-98.
- Ziegler 2003 Ziegler, R., Caracalla, Alexander der Grosse und das Prestigedenken Kilikischer Städte; şu yayında: Asia Minor Studien 49, 115-131.
- Ziegler 2003/2004 Ziegler, R., "„Geschmückt mit römischen Tropäa“. Ein Beitrag zur Stadttitulatur von Anazarbos in Kilikien". JNG 53/54, 15-24.
- Ziegler 2004 Ziegler, R., "Der Burgberg von Anazarbos in Kilikien und der Kult des Elagabal in den Jahren 218 bis 222 n. Chr.", Chiron 34, 61-85.
- Ziethen 1997 Ziethen, G., "Ex Oriente ad Rhenum - Orientalen im römischen Mainz". Mainzer Archäologische Zeitschrift. 4, 111-186.

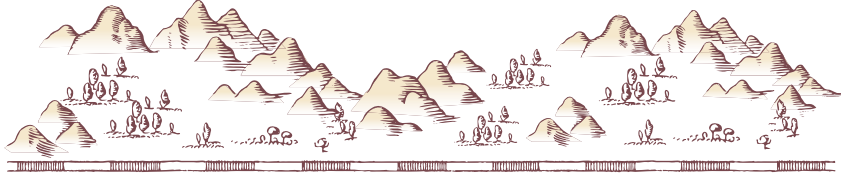
## EKLER



Resim 1.



Resim 2.



# ESKİ ANADOLU COĞRAFYASI'NİN ÖNEMLİ KENTLERİNDEN PUDUHEPA'NIN MEMLEKETİ LUHUSATİA/LAWAZANTİYA/LUHUZZANTİYA

## LAWAZANTİYA, A NOTEWORTHY URBAN CENTER OF ANCIENT ANATOLIA AND HOMETOWN OF THE QUEEN PUDUHEPA

Ahmet ÜNAL<sup>1</sup>

### ABSTRACT

Lawazantiya is one of the most significant cities and religious centers of Ancient Anatolia's southern part of Kizzuwatna. Most of all it is known as the homeland of the queen Puduhepa. As too many others it unfortunately shares the destiny of Ancient Anatolian Bronze Age geography in that that as a sequence of ambiguous geographic hints its exact location is so far unknown. The city looks back into a long and critical history. It is attested in three different phases of Anatolian history, namely Old Assyrian Trade Colony Period as a commercial center on the main trade route from Assur to Kaneš, Hittite history and only one time and in a quite different form in the Iron Age, i. e. New Assyrian Empire period. Since it is impossible to unify and harmonize all the data from different periods and various archives under a common denomination, researchers fled, as usual, to a shrewd solution, assuming at least two different toponyms of the same name. According to this view Old Assyrian town would lie in northern Cappadocia on a trade road network of the Assyrian merchants, while the Kizzuwatnaen town, known as an important cult center of Ištar and hometown of the queen Puduhepa, would lie in Cilicia proper, then a marshy landscape. Since this queen calls herself as the daughter of Kizzuwatna, the Kizzuwatnaen origin of the town seemed to be secured. But the basic question is, of which Kizzuwatna? The political borders of the kingdom and religious landscape Kizzuwatna did not correspond always with cl. Cilicia. During the Middle Hittite Empire, as long as Kizzuwatna was an independent state, its borders went over the Amanos and Anti-Taurus Mountains as east as Waššukanni, then capital of Mitanni. This irritated scholars who are accustomed always to determine the political borders in accordance with that of cl. Cilicia. Thus, any attempt disregarding the ever-fluctuating borders doomed to fail from the outset!

The study reveals that we can get along only with one city, if we force the textual evidences and locate the city in the plain of Elbistan, then, i.e. during the Middle Hittite Period within the political borders

<sup>1</sup> Mersin, Münih Üniversitesi Em. Öğr. Üyesi, Ahmet.Unal@lrz.uni-muenchen.de, ahmunal43@gmail.com.



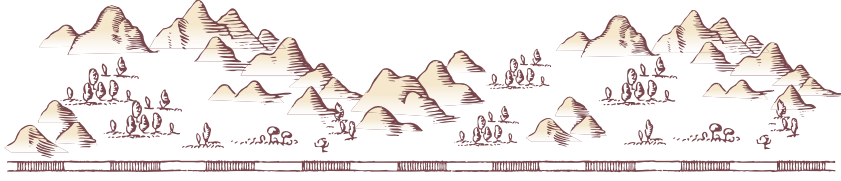
## KAYNAKLAR

- Akdoğan 2019 R. Akdoğan, “<sup>URU</sup>La(hu)wazantiya “La(hu)wazantiya Şehri”, *ICH* cilt 1, 1-48
- Albayrak 2018 İ. Albayrak, “Eski Asurca Kaynaklara Göre Asur-Anadolu İlişkilerinde Hahhum Krallığının Yeri”, *ArAnat* 12/1, 1-11
- Alkım 1960 U. B. Alkım, “1959 İslahiye Bölgesi Araştırmaları. Yesemek Çalışmaları ve Tilmen Höyük Sondajı”, *TAD* 10/1, 7-9
- Archi-Pecorella-Salvini 1971 A. Archi-E. P. Pecorella-M. Salvini, *Gaziantep e la sua regione*
- Barjamovic 2010 G. Barjamovic, *A Historical Geography of Ancient Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*.
- Beckman 2013 G. Beckman, “The Ritual of Palliya of Kizzuwatna (CTH 475)”, *Journal of Ancient Near Eastern Religions* 13, 113vdd.
- Börker-Klähn 2007 J. Börker-Klähn, “Die Schlacht um Tuuanuua als „Atlante Storico”, *Tabularia Hethaeorum*, *Fs Koşak*, *DBH* 25, 91-118
- Bossert 1951 Th. H. Bossert, “Die Götter Hepat in den Hieroglyphen-hethitischen Texten”, *Belleten* 15, 1951, 315-332.
- Casabonne 2009 O. Casabonne, “Kataonia, Melitene, Kummanni, and the Problem of Komana”, *Acta Orientalia Belgica, R. Lebrun in honorem, Vin, Bière et Ivresse dans les Civilisation Orientales*, Louvain-La-Neuve 181-188.
- Cornelius 1958 F. Cornelius, „Geographie des Hethiterreiches“, *Or* 27, 1958, 373-398
- Çiftçi 2013 A. Çiftçi, „MÖ İkinci Binyılda Elbistan Ovası ve Çevresi „, O.Tekin–M. Sayar– E. Konyar (yayınlayanlar), *Tarhan Armağanı M. Taner Tarhan'a Sunulan Makaleler*, İstanbul 143-157
- Demir 1996 A. Demir, *Through the Ages Antakya*, Akbank, İstanbul
- Doğan-Alparslan- Alparslan 2010 M. Doğan-Alparslan-M. Alparslan, „Ein hethitisches Siegel aus Amasya-Oluz Höyük“, *AoF* 37, 302-305
- Doğan-Alparslan- Alparslan 2011 M. Doğan-Alparslan-M. Alparslan, Kahramanmaraş/Tanır'da Bulunan Luwi Hiyeroglifli Bir Yazıt, *TÜBAR* 14, 317-322
- Donbaz 1988 V. Donbaz, “The Business of Ased, an Anatolian Merchant”, *Afo* 35, 53
- Donbaz 2005 V. Donbaz, “Old Assyrian rubātum “queen” or a PN Seen on Cylinder Seals”, *NABU* 19
- Dönmez 2005 Ş. Dönmez, “Sinop Province in the Second Millennium BC.”, şurada: *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara, 259-286
- Dönmez 2010 Ş. Dönmez, *Kasku Ülkesi'nin Önemli Kenti Amasya-Oluz Höyük. 2007 ve 2008 Dönemi Çalışmaları Genel Değerlendirmeler ve Ön Sonuçlar*, Ankara,
- Dönmez 2011 Ş. Dönmez, Oluz Höyük Kazısı Dördüncü Dönem (2010) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar, *Colloquium Anatolicum* 10, 103-128.
- Dönmez-Özdemir 2010 Ş. Dönmez-C. Özdemir, „Amasya İlinde Yeni Araştırmalar: Oluz Höyük ve Doğantepe Kazıları“, *Acts of the VII<sup>th</sup> International Congress of Hittitology*, 227-244
- Dönmez-Yurtsever Beyazıt 2008 Ş. Dönmez-A. Yurtsever Beyazıt, “A General Look at the Central Black Sea Region During the Middle Bronze Age and a New Approach to the Zalpa Problem in the Light of New Evidence”, şurada: J.G. Derksen (yayınlayan), *Anatolia and the Jazira During the Old Assyrian Period, Old Assyrian Archives, Studies*, Volume 3, *PIHANS* 111
- Falkner 1957/58 M. Falkner, „Studien zur Geographie des alten Mesopotamien“, *Afo* 18, 1-37
- Engin 2017 A. Engin, “Second Millennium BC Settlement Patterns in the East of the Upper Kızılırmak Basin”, şurada: Alparslan (yayınlayan), *Spaces and Places* 159vdd.
- Forlanini 2004 M. Forlanini, “Luhuzatija, Lawazantija e la localizzazione delle città Kizzuwatna”, *Šarnikzel Gedenkschrift Forrer*, 297-309
- Forlanini 2007 M. Forlanini, “The Offering List of KBo 4.13 (I 17-48) to the Local Gods of the Kingdom, Known as “Sacrifice List”, and the History of the Formation of the Early Hittite State and its Initial Growing Beyond Central Anatolia”, şurada: A. Archi - R. Francia (yayınlayanlar), VI Congresso Internazionale di Ittitologia, *SMEA* 49, 259-280
- Forlanini 2017 M. Forlanini, “The Ancient Land of “Northern” Kummaha and Aripša “Inside the Sea””, şurada M. Alparslan (yayınlayan), *Places and Spaces in Hittite Anatolia I: Hatti and the East* İstanbul 1vdd.
- Forlanini-Marazzi 1986 M. Forlanini-M. Marazzi, *Atlante storico del vicino oriente antico 4.3 Anatolia: l'impero hittita*
- Garstang-Gurney 1959 J. Garstang-O. R. Gurney, *The Geography of the Hittite Empire* Gates 2001: C. Gates, “Research in Late Bronze Age and Iron Age Cilicia: Whence and Whither?”, şurada: É. Jean ve diğerleri (yayınlayanlar), *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux, Varia Anatolica* XIII, Paris, 265-268.

- Gerçek 2017 N. İlgi Gerçek, "The Knees of the Storm God": Aspects of the Administration and socio-Political Dynamics of Hatti's Frontiers", şurada: M. Alparslan (yayınlayan), *Places and Spaces in Hittite Anatolia I. Hatti and the East* 123-136
- Glocker 1997 J. Glocker, *Das Ritual für den Wettergott von Kuliwišna. Textzeugnisse eines lokalen Kultfestes im Anatolien der Hethiterzeit EOTHEN* 6
- Goetze 1940 A. Goetze, *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*
- Günbattı 2017 Günbattı, Cahit. Kültepe Kaniş Anadolu'da İlk Yazı İlk Belgeler, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları
- Güterbock 1938 H. G. Güterbock, „Die historische Tradition und ihre literarische Gestaltung bei Babyloniern und Hethitern bis 1200“ *ZA NF* 10, 45-149
- Hawkins 2000 J. D. Hawkins, *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions I: Inscriptions of the Iron Age Part 1: Text, Introduction, Karatepe, Kargamış, Tell Ahmar, Maraş, Malatya, Commagene*
- Hirsch-Wegner 1980-1983 H. Hirsch-I. Wegner, „La(hu)wazantiya/Luhasattia“, *RLA* 6, 433-435
- Hogarth 1890 C. M. G. Hogarth, "Notes on Phrygia Paroreus and Lycaonia", *Journal of Hellenic Studies* 11, 151-166
- Hrouda 1997 B. Hrouda ve diğerleri, „Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungsergebnisse auf dem Sirkeli Höyük/Südtürkei von 1992-1996“, *IstMitt* 47, 91-150
- Jean 2005 É. Jean, "Archéobotanique et Géographie Historique: L'Olivier en Kizzuwatna", *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri* Ankara, 453-470.
- Josephson 1979 F. Josephson, "Assibilation in Anatolian", şurada: E. Neu-W. Meid (yayınlayanlar), *Hethitisch und Indogermanisch* 95-96
- Kempinski-Koşak 1982 A. Kempinski-S. Koşak, "CTH 13: The Extensive Annals of Hattušili I (?)", *Tel Aviv* 9, 87-116
- Korkmaz 2009 H. Korkmaz, *Amik Gölü'nün Kurutulmasının Yöre İklimine Etkileri* Antakya
- Kuzuoğlu 2007 R. Kuzuoğlu, "Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ında Anadolu Kralıçeleri", *Belleten* 262, 795-809
- Landsberger 1924 B. Landsberger, „Über die Völker Vorderasiens im dritten Jahrtausend“, *ZA* 35 NF 1, 213-238
- Larsen 2010 A. W. Lassen, "Wool Trade in Old Assyrian Assyrian Anatolia", *JEOL* 42: 159-179.
- Lebrun, 1979 R. Lebrun, „Lawazantiya, foyer religieux Kizzuwatnien“, *Florilegium Anatolicum, Fs Laroche*, 197-206
- Lebrun 2001 R. Lebrun, « Kummanni et Tarse, deux centres ciliciens majeurs », şurada: Jean, Éric et al. (yayınlayanlar), *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux, Varia Anatolica XIII*, Paris 87-94, 163.
- Marchetti 2016 N. Marchetti, «Taşlı Geçit Höyük», *Aktüel Arkeoloji Mart-Nisan* 78-87
- Michel 2001 C. Michel, «Correspondance des marchands de Kanish au début du II<sup>e</sup> millénaire avant J.-C.», *Littérature Anciennes du Proche-Orient* 19, Paris.
- Miller 2020 Jared L. Miller: "Two Notes on Kizzuwatna's Status as a Hittite Vassal in the Middle Hittite Period, şurada: M. Cammarosano, E. Devecchi and M. Viano (yayınlayanlar) *talugaeš witteš. Ancient Near Eastern Studies Presented to Stefano de Martino on the Occasion of his 65th Birthday*, *Kasion* 2, Münster
- del Monte 1992 G. F. del Monte, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte, Supplement*, *RGTC* 6/2, 91
- del Monte-Tischler 1978 G. F. del Monte-J. Tischler, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte*, *RGTC* 6
- Müller-Karpe 2000 A. Müller-Karpe, „Kayalıpınar in Ostkappadokien. Ein neuer hethitischer Tontafelfundplatz“, *MDOG* 132, 355-365.
- Nashef 1991 H. Nashef: H. Nashef, *Die Orts. und Gewässernamen der altassyrischen Zeit*, *RGTC* 4
- Neve 1971 P. Neve, *Regenkult-Anlagen in Boğazköy- Hattusa. Ein Deutungsversuch*, *IstMitt Beiheft* 5.
- Orlin 1970 L. L. Orlin, *Assyrian Colonies in Cappadocia*
- Otten 1985 H. Otten, Review of KUB 54 *ZA* 75, 142-145
- Özgüç 1947 T.-N. Özgüç, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyatı Raporu 1947*, TTK.
- Pelvanoglu 2019 T. Pekvanoğlu, La(hu)wazantiya: History and Localization of a Commercial and Religious Center, *Archivum Anatolicum* 13,
- Reyhan 2017 E. Reyhan, *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim. Direktif, Yemin ve Sadakat* Ankara
- Rieken 2009 E. Rieken, „Keilschrifttexte“, şurada: A. Müller-Karpe-V. Müller-Karpe, „Untersuchungen in Kayalıpınar und Umgebung 2006-2009“, *MDOG* 141, 208vd.
- Rieken 2019 E. Rieken (yayınlayan) Keilschrifttafeln aus Kayalıpınar 1 Textfunde aus den Jahren 1999-2017
- Schachner 2011 A. Schachner, *Hattuscha. Auf der Suche nach dem sagenhaften Grossreich der Hethiter*, Beck, München
- Schaffer 1903 F. X. Schaffer, *Cilicia, Petermanns Mitteilungen, Ergänzungsband* 30
- Seton-Williams 1954 M. W. Seton-Williams, "Cilician Survey", *AnSt* 4, 121-174

- Strauss 2006 R. Strauss, *Reinigungsrituale aus Kizzuwatna. Ein Beitrag zur Erforschung hethitischer Ritualtradition und Kulturgeschichte*, de Gruyter
- Stavi 2015 B. Stavi, *The Reign of Tuthaliya II and Suppiluliuma I – The Contribution of the Hittite Documentation to a Reconstruction of the Amarna Age*, *THeth* 34
- Steitler 2019 C. Steitler, “Sacred Springs, Spring Sanctuaries and Spring-deities in Hittite Religion”, *Byzas* 24. *Natur und Kult in Anatolien*
- Süel 2012 M. Süel, “Şapinuwa 2011 Kazı Çalışmalarından Bir Kesit”, *Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, 71-75.
- Tischler 1977 J. Tischler, *Kleinasiatische Hydronomie*
- Trémouille 1996 M.-C. Trémouille, “Une „fête du mois“ pour Teššub et Hebat”, in: *SMEA* 37 79-104
- Trémouille 2001 M.-C. Trémouille, «Kizzuwatna, terre de frontière», şurada: É. Jean ve diğerleri (yayınlayanlar), *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux, Varia Anatolica* XIII, Paris 57-78.
- Torri 2005 G. Torri, “Militärische Feldzüge nach Ostanatolien in der mittelhethitischen Zeit”, *AoF* 32, 386-400
- Ünal: 1974 A. Ünal, *Hattušili III. Teil I: Hattušili bis zu seiner Thronbesteigung. Texte der Hethiter* 3, Heidelberg
- Ünal 1981 A. Ünal, “Hitit Kenti Ankuwa'nın Tarihçesi ve Lokalizasyonu Hakkında”, *Belleten* 180, 433-455
- Ünal 1984 A. Ünal, “Nochmals zur Geschichte und Lage der hethitischen Stadt Ankuwa”, *SMEA* 24, *Fs Meriggi* 87-107
- Ünal 1988 A. Ünal, “You Should Build for Eternity” New Light on the Hittite Architects and their Work, *JCS* 40, 97-106
- Ünal 1989 A. Ünal, “Hittite Architect and a Rope-Climbing Ritual”, *Belleten* 205, 1469-1503
- Ünal 1993 A. Ünal, “Ritual Purity Versus Physical Impurity in Hittite Anatolia: Public Health and Structures for Sanitation According to Cuneiform Texts and Archaeological Remains”, *BMECCJ* 7, 119-139
- Ünal 1997 A. Ünal, „Zur historischen Geographie von Kizzuwatna und Lage von Sirkeli - eine Bilanz“, *IstMitt* 47, 143-150
- Ünal 1998a A. Ünal, *Hittite and Hurrian Cuneiform Tablets from Ortaköy (Çorum), Central Turkey. With two Excursions on the “Man of the Storm God” and a full edition of KBo 23.27 SIMURG*, Istanbul, 83vdd.
- Ünal 1998b A. Ünal, “Ein Vogelarakel aus Bogazköy mit pseudo-rechtlichen Bemerkungen über Familienrecht (KUB 43.22 + = Bo 854 mit Dupl. KBo 13.71)”, *AoF* 25 112-118
- Ünal 1998c A. Ünal, “Ebediyete İntikal Edecek Şekilde İnşa Edeceksin!”-İple Tavana Tırmanan Hitit Mimarının Cambazlıkları, *RAI* 34, 39-46
- Ünal 2005 A. Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu, Kitap 3, Arkeoloji ve Sanat Yayınları* İstanbul
- Ünal 2006 A. Ünal, “Eski Çağlarda Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı'nın Siyasi Tarihi”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, 15-440
- Ünal 2007 A. Ünal, *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen - A Concise Multilingual Hittite Dictionary - Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, 2 cilt Dr. Kovac, Hamburg
- Ünal 2012 A. Ünal, “Fraudulent Premises of Anatolian Historiography and Early Hittite Involvement in and Direct Control of Cilicia-Kizzuwatna”, *Some Observations on Anatolian Cultures Compiled in Honor of Armağan Erkanal* 469-500
- Ünal 2014 A. Ünal, *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Kadın. Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi Puduhepa ve Zamani*, Ankara
- Ünal 2015 A. Ünal, “A Hittite Treaty Tablet from Oylum Höyük in Southeastern Turkey and the Location of Haššu(wa)”, *AnSt* 65, 19-34
- Ünal 2016a A. Ünal, «Paylaşılmayan Kraliçe Puduhepa ve Memleketi Kayıp Kent Lawazantiya», *Her Yönüyle Osmaniye. Stratejik Kalkınmada Kent Degerleri Sempozyumu* 19-24
- Ünal 2016b A. Ünal, *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük sözlük Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte, Bilgin Kültür Sanat Yayınları*, Ankara
- Ünal 2017 A. Ünal, “Cilicia Between Empires”, şurada: M. Alparslan (yayınlayan), *Places and Spaces in Hittite Anatolia I: Hatti and the East* Istanbul 209vdd.
- Ünal 2018 A: Ünal, *Eski Anadolu Siyasî Tarihi. Kitap 1 Eski Taş Devri'nden Hitit Devleti'nin Yıkılışına Kadar (M. Ö. 60.000-1180) (Büyük boy bir haritayla birlikte)* Bilgin Kültür ve Sanat Ankara
- Ünal 2019 A. Ünal, “The Socio-Political Impact of Hittite Religious Ceremonies and Efforts of the Hittite Kings in Establishing a Unified State in Central Anatolia”, *Acts of the IXth International Congress of Hittitology II* 1075-1095
- Ünal-Girginer, 2007 A. Ünal-S. Girginer, *Çukurova-Kilikya. Taş Devrinden Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, Homer Kitabevi İstanbul 2007
- Ürgenç 2012 O. Ürgenç, *Çukurova. Doğa ve Tarih*

- Wikinson 1997 T. J. Wikinson, “The History of the Lake of Antioch. A Preliminary Note, Crossing Boundaries and Horizons”, *Studies in Honor of Astour* 557-576
- Yiğit 1997 T. Yiğit, „Eski Anadolu Kentlerinden Luhuzatia/Lawazantiya’nın Tarihi ve Lokalizasyonu Üzerine“, *Belleten* 230, 1-14



# ANAZARBUS'TA BULUNAN KURBAN SUNAĞI VE 3B MODELLEME YÖNTEMLERİYLE SUNAĞIN CANLANDIRILMASI

## SACRIFICIAL ALTAR IN ANAZARBUS AND REVITALIZATION OF ALTAR WITH 3D MODELING TECHNIQUES

Tuna AKÇAY<sup>1</sup>

### ÖZET

Anazarbus'ta bulunan mezarların çeşitliliği ve niteliği dikkati çekmektedir. Özellikle MS 17 yılından sonra Roma egemenliği ile birlikte kentte Roma dini ve inancı hâkim olmuş mezar tipolojisi de buna göre şekillenmiş ve zenginleşmiştir. Bu çerçevede Tiyatro Nekropolisi'nin yüz metre güneybatısında yer alan ve Tiyatro Nekropolisi olarak adlandırılan bölgede bulunan, ana kayanın şekillendirilmesiyle yapılmış kurban sunağı ölü kultü ritüellerini açıklaması anlamında önemli bir arkeolojik veridir. Bu makalede sunağın tanımı, işlevi ve modern dünyanın enstrümanlarıyla 3B modellemesi yapılmış bilim dünyasına sunulmuştur.

### ABSTRACT

The variety and attribute of the tombs in Anazarbus draw attention. Especially after 17 B.C., with the Roman dominate, the Roman religion and belief prevailed in the city and tomb typology was shaped and enriched accordingly. In this context, the sacrificial altar, made by shaping the main rock located one hundred meters south of the Theater Necropolis, is an important archaeological data in terms of explaining the dead cult rituals. In this article, description, function and 3D modeling of altar with the instruments of the modern world was made and presented to the world of science.

### GİRİŞ

Ölüm her ne kadar öteki dünya ile ilgili olsa da aynı zamanda yaşanan dünyanın önemli bir parçasıdır. Ölünün arkasından yapılan her türlü ritüel kalanların görevi ve huzuru içindir. Yaşayanlar, iç huzurunu sağlamak ve bazı bilinmezlikleri ortadan kaldırmak için çeşitli ritüeller üretmişler ve uygulamışlardır. Bu perspektiften yola çıkarak; yaşam içinde ölüm kavramı en belirgin, baskın olan kavramdır ve bu anlayış sayesinde mezarlar, ritüel alanları ya da ölü kultü alanları oluşturulmuştur. Ölümü yaşamdan ayırmamak ve ritüelleri bu bakış açısı ile değerlendirmek gerekir. Ölüm, hayatın sona ermesi, kimi inançlara göre de ruhun öteki dünyaya geçmesi ve sonsuzluğa kavuşmasıdır. Bu olgu, toplumsal yapıya, coğrafyaya, zamana

<sup>1</sup> Doç. Dr., Tuna Akçay, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji AD., akcaytuna@gmail.com



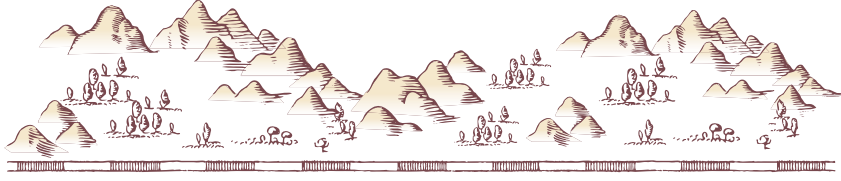
## KAYNAKLAR

- Akçay 2008 Akçay, T., Olba Mezarları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akçay 2017 Akçay, T., Yunan ve Roma'da Ölü Kültü, Ankara.
- Akçay 2018 Akçay, T., Olba'da Ölü Kültü, Ankara.
- Akçay 2020 Akçay, T., Terminoloji Sözlüğü Antik Çağ'da Ölüm, Ankara.
- Erginer 1997 Erginer, G., Kurban-Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri, İstanbul.
- Hökelekli 1991 Hökelekli, H., "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikoloji" Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:3, Cilt:3, 151-165.
- Kabağağaç ve Alovera 1995 Kabağağaç, S., Alovera, E., Latince/Türkçe Sözlük, İstanbul.
- Shrape 2000 Shrape, E. J., Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram, İstanbul.
- Yakar 1968 Yakar, J., The Religious Architecture And Art Of Early Anatolia, Boston.
- Ergeç 1999 Ergeç, R., "Anazarbus Antik Kenti ve Nekropolü", Kilikia Mekanlar ve Yerel Güçler (MÖ 2. binyıl – MS 4. yy) Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, 389-410.
- Mylonopoulos 2005 Mylonopoulos, I., "Griechische und römische Opferrituale als Medien der Kommunikation", Polifemo (6), 191-208.
- Fless 1995 Fless, F., "Opferdiener und Kultmusiker auf stadtrömischen historischen Reliefs, Untersuchungen zu Ikonographie, Funktion und Benennung", Gnomon 70, 143 – 148.
- Scheid 2007 Scheid, J., "Sacrifices for Gods and Ancestors", A Companion to Roman Religion, Blackwell. 263-272.
- Ovid. Fasti Fasti (I-VI) Roma Takvimi ve Festivaller (Çev. Asuman Coşkun Abuagla), İstanbul.
- Toynbee 1971 Toynbee J.M.C., Death and Burial in the Roman World, Baltimore.
- Dürüşken 2000 Dürüşken, Ç., Roma'nın Gizem Dinleri, İstanbul.
- Gough 1952 Gough, M., Anazarbus, Anatolian Studies, 2, 85-150.
- Sayar 2000 Sayar, M. H., Die Inschriften von Anazarbos und Umgebung. Teil 1. Inschriften aus dem Stadtgebiet und der nächsten Umgebung der Stadt (Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien, 56,1, Bonn.

## EKLER



Fig.1



# ANAZARBOS AŞAĞI KENT SURLARI

## THE LOWER CITY WALLS OF ANAZARBOS

Kenan BEŞALTI<sup>1</sup>

### ÖZET

Bilindiği gibi Anazarbos hem aşağı yerleşim bölgesinde hem de kayalığın üzerindeki yukarı yerleşimde surlara sahiptir. Bu çalışmanın odak noktası olarak seçilen Aşağı Kent Surları, aynı zamanda kentin erken dönem yerleşimini koruyan surlardır. Ancak bu surlar için zaman zaman “Arap Surları” tanımlamasının yapıldığını görmek, aşağı kent surlarının intensif bir yaklaşımla incelenmesini ve “Arap Surları” tanımının yanlışlığını ortaya koyarak doğru bir bağlama oturtmayı zorunlu kılmıştır.

Cilicia Secunda eyaletinin başkentliğini yapmış olan Anazarbos’un savunması için güçlü surlar inşa edilmiştir. Üç katmanlı inşa edilen surlar Konstantinopolis, Antiocheia ve Zenobia surları ve bu surlardaki kapılar ile oldukça fazla benzerlik gösterir. Erken Bizans Dönemi askeri mimarisinin özelliklerini gösteren Anazarbos Aşağı Kent Surları, ülkemizdeki kültürel miras açısından son derece önemlidir.

### ABSTRACT

As known, Anazarbos has walls both on lower residential area and on upper residential area over the rocky. The Lower City Walls, chosen as the main point of this study, are the walls preserving early term residential of the city in the same time. However, seeing that the definition ‘arabic walls’ is sometimes made for these walls forced us to examine the lower city walls with an intensive approach and to reveal the wrongness of the definition of “Arabian Walls” and put it in the right context.

Strong walls were built for the defense of Anazarbos, the capital of the province of Cilicia Secunda. The walls which were built as three-layer are very similar to Constantinopolis, Antiocheia and Zenobia walls and the gates in these walls. Anazarbos Lower City Walls, which show the characteristics of military architecture of the Early Byzantine Term, are extremely important in terms of cultural heritage in our country.

<sup>1</sup> Dr., Sanat Tarihçisi & Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, kenanbesalti@gmail.com

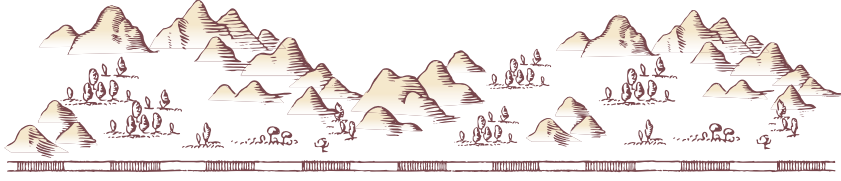
## KAYNAKLAR

- Ahunbay – Ahunbay 2000 Ahunbay, M. – Ahunbay, Z. “Recent Work on the Land Walls of Istanbul – Tower 2 to Tower 5” *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 54, pp. 227-239.
- Arabacıoğlu – Aydemir 2008 Arabacıoğlu, P. – Aydemir, I. “Sur ve Kent İlişkisi Bağlamında İstanbul Kara Surları”, *ABMYO Dergisi* Sayı 10, 65-80)
- Buyruk 2016 Buyruk, H. “Konumu Geçmişi ve Kimliği ile Anazarbos” *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 6, cilt:3, 695-710
- Conybeare 1894 Conybeare, F. C. *The Apology and Acts of Apollonius and Other Monuments of Early Christianity*. S Sonnenschein&Company.
- Crow 2013 Crow, J. “Fortification and The Late Roman East – From Urban Walls to Long Walls” *Late Antique Vol. 8, No. 2*, pp. 397-432.
- De Giorgi 2011 De Giorgi, A. U. “Hellenistic Founders, Roman Builders: Anazarbos in Cilicia, Hellenismus in der Kilikia Pedias” *Byzas*, 14: 121-138.
- Downey 1961 Downey, G. *A History of Antioch in Syria From Seleucus to the Arab Conquest*, Princeton.
- Durukan 2015 Durukan M. “Anazarbus, Aegeai ve Tarsus Kentlerinin Ticaret Yollarıyla Bağlantısı” *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, s.1-7.
- Ergeç 2001 Ergeç, R. “Anazarbus Antik Kenti ve Nekropolü” *Varia Anatolica*, 13(1), 389-410.
- Foss – Winfield 1986 Foss, C. – Winfield. D. *Byzantine Fortifications. An Introduction*, Pretoria
- Gough 1952 Gough, M. “Anazarbus” *Anatolian Studies*, 2, 85-150.
- Heberdey – Wilhelm 1896 Heberdey, R. - Wilhelm, A. *Reisen in Kilikien*, Wien.
- Jacobs 2009 Jacobs, I. “Gates in Late Antiquity In The Eastern Mediterranean” *Babesch: Bulletin Antieke Beschaving*, 84, 197- 213.
- Juchniewicz 2013 Juchniewicz, K “Late Roman Fortifications in Palmyra.” *Studia Palmyrénskie* 12:193-202.
- Lawrence 1979 Lawrence, A. W *Greek Aims in Fortification*, Clarendon Press, Oxford.
- Lawrence 1983 Lawrence, A. W. “A Skeletal History of Byzantine Fortification” *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 78, pp. 171-227.
- MacEvitt 2007 MacEvitt C. H. *Crusades and The Christian World of The East: Rough Tolerance*, Pennsylvania.
- Plinius Natural History, Vol 1. Wernerian Club, London.
- Posamentir – Sayar 2006 Posamentir, R. – Sayar, M. H. “Anazarbos: ein Zwischenbericht aus der Metropole des Ebenen Kilikien” *Istanbul Mitteilungen*, 56, 317-357.
- Posamentir 2008 Posamentir, R. “Kulturkontakt Als Impuls Architektonischer Innovation: Austausch Und Inspiration In Anazarbos, Einer Vergessenen Grenzstadt Zwischen Ost Und West, *DiskAB* 9, s.89-106.
- Posamentir 2011 Posamentir, R *Anazarbos in Late Antiquity. Archaeology and the Cities of Asia Minor in Late Antiquity*. Kelsey Museum Publications, 6, 205-224.
- Sayar vd. 1993 Sayar M. H. vd. “Doğu Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 1991”, 10. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 175 – 197.
- Stephani Byzantii 2006 Stephani Byzantii, *Ethnica*, Volumen I: A–I, Walter de Gruyter, Berlin.
- Stewart 2013 Stewart, C.A. “Military Architecture in Early Byzantine Cyprus.” *Cahiers du Centre d’Études Chypriotes* 43.1: 285-304.
- Teall, J. L. 1965 Teall, J. L. “The Barbarians in Justinian’s Armies” *Speculum*, Vol. 40, No. 2, pp. 294-322
- Ünal – Girginer 2007 Ünal, A. G. – Girginer, S, K. *Kilikya-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya’da Tarihi Coğrafya. Tarih ve Arkeoloji: İstanbul: Homer Kitabevi.*
- Vegas López- Manzanarés, F. 2008 Vegas López-Manzanarés, F., vd. “A Preliminary Study Of The Praetorium Of The Zenobia-Halabieh City” *Arché* (No. 3, pp. 243-248). Instituto Universitario de Restauración del Patrimonio de la UPV.

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44395/dunya-miras-gecici-listesi.html>

[http://gertrudebell.ncl.ac.uk/photos\\_in\\_album.php?album\\_id=3&start=140](http://gertrudebell.ncl.ac.uk/photos_in_album.php?album_id=3&start=140)





# ANAVARZA KENTİ'NİN SU SİSTEMLERİ

## WATER SYSTEMS OF ANAVARZA ANTIQUE CITY

Hasan BUYRUK<sup>1</sup>

### ÖZET

Adana'nın Kozan İlçesi sınırları içerisinde yer alan Anavarza antik kenti, terk edildiği 1375 yılından günümüze kadar kısmen de olsa ayakta kalmayı başarmış önemli ören yerlerinden biridir. Kentin ismi ve kuruluşuyla ilgili bilgiler, tarihçe kısmında genel hatlarıyla verilmiştir. Döneminde Anavarza kenti, aşağı ve yukarı kent olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı. Birinci bölümü oluşturan 33 rakımlı Aşağı kent; doğu taraftan kayalıklarla çevrili iken, batı, kuzey ve güney taraftan önünde hendeği bulunan çift kademeli, kuleli ve üzerinde beş kapısı bulunan surlarla korunmaktaydı. İkinci bölümü oluşturan yukarı kent; aşağı kentin doğu tarafındaki 230 rakımlı sarp kayalıkların üzerinde yer almaktadır. Yukarı kentte üç bölümden oluşan kale, kuzeyinde surlarla çevrili ve kulelerle korunan iki avlu, kalenin kuzey eteklerinden başlayarak aşağı kentin doğu savunmasını oluşturan surlar ve bunlarla bağlantılı kule ve sarnıçlar bulunmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca hayatın merkezinde yer alan su, Anavarza kenti için de çok büyük bir önem arz etmekteydi. Özellikle Çukurova'nın kavurucu sıcaklığında suya gereksinim birkaç kez daha artmaktadır. Romalı ve Bizanslı yöneticiler bu önemli sorunu çözmek için çalışmalar yapmışlardır. Bu bağlamda Aşağı kente su sağlayan iki su kemeri önemli rol oynamıştır. Bunlardan biri Roma döneminde yapılmış olan ve Sumbas Çayı'nın kaynağından yaklaşık 25 km.lik bir su kemeri ile taşınan su, diğeri ise kaynağını yaklaşık 10 km. mesafedeki Hamam Köyü'nden alan ve Bizans döneminde inşa edilen su kemeri ile getirilen sudur. 230 rakımlı yukarı kent ise daha çok yağmurlarla beslenen sarnıçlardan faydalanıyordu. Bu çalışmada aşağı ve yukarı kentin su ihtiyacını gideren su yapıları hakkında bilgiler verilecektir.

### ABSTRACT

The ancient city of Anavarza, located within the borders of Kozan District of Adana, is one of the important ruins that has managed to survive partly since 1375 when it was abandoned. Information about the name

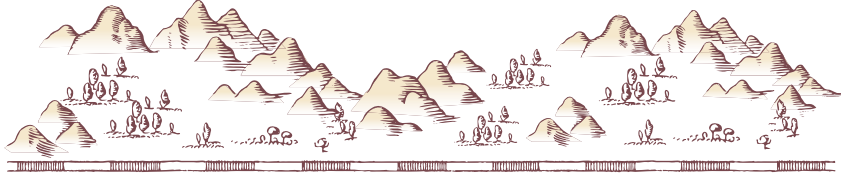
<sup>1</sup> Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bizans Sanatı AD., hasanbuyruk76@gmail.com

## KAYNAKLAR

- Abu'l-Farac 1999 Abu'l-Farac G., Abu'l Farac Tarihi, (Çev. Ö. Rıza Doğrul) C.I, Ankara.
- Buyruk 2011 Buyruk H., Sis'i (Kozan) Akdeniz'den Kapadokya'ya Bağlayan Kervanyolu Kaleleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Buyruk 2017 Buyruk H., "Geçmişten Günümüze Anavarza Su Kemerleri", Sanat tarihi Yazıları, Prof. Dr. Kerim Türkmen Armağanı, (Edt. S. Murat Topçu-Remzi Aydın), Çizgi Yay. Konya, 275-288.
- Cicci2013 Cicci E. C., "The Bathing Complexes of Anazarbos and the Baths of Cilicia" *Adalya XVI*, 141-166.
- Cumont 1903 Cumont, F., Les Mysteres de Mithra, Brüksel.
- Edwards 1987 Edwards R. W., The Fortifications of Armenian Cilicia, Washington.
- Erhan 2016 Erhan, F., "Roma Döneminde Adana", Tarihte Adana ve Çukurova, . C.I, Akademisyen Yay, Adana.
- Frleey 2008 Frleey J., Türkiye Uygurliklar Rehberi 4 Akdeniz kıyıları, (Çev. Tuncay Birkan, Gürol Koca, Aslı Biçen) İstanbul.
- Gough 1952 Gough M., "Anazarbus". *Anatolien Studies*, (2) Ankara, 85-150.
- Gökhan-Çelik 2016 Gökhan. İ – Çelik M.N., "Harun Reşid ve Oğulları Döneminde Adana ve Çevresi (786-842), Tarihte Adana ve Çukurova, C.I, Akademisyen Yay, Adana, 325-352.
- Hellenkemper 1976 Hellenkemper, H. H., Burgen Der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa Und im Königreich Kleinarmenien, Bonn.
- Hild-Hellenkemper 1990 Hild, F. – Hellenkemper, H., (1990). Tabula Imperii Byzantine 5 Kilikien und Isaurien Teil 1 Wien
- Hodge 1992, Hodge A.T., Roman Aqueduct and Water Supply, Londra.
- Langlois 1861 Langlois, V., Voyage Dans la Cilicie et Dans Les Montagnes Du Taurus Execute Pendant Les Annees 1852-1853, Paris.
- Mac Evitt 2007 Mac Evitt C. H., Crusades and The Christian World of The East: Rough Tolerance, Pennsylvania.
- Molin 2001 Molin K., Unknown Crusader Castles, London.
- Özbay 1998 Özbay F., "Olba/Diokaisareia Su Sistemi", Olba I, Mersin, 121-129.
- Özbay 2001 Özbay F., "Elaiussa Sebaste ve Korykos, Su Sistemi", Olba IV, Mersin, 145-161
- Salman 2007 Salman, İ., Adana İlçeler Kültür Envanteri I, Adana.
- Salman 2000 Salman İ., "Adana'nın Antik Kentleri" (Ed. Erman Altun-M. Sabri Koz); Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı, İstanbul, 179-201.
- Sayar 1992 Sayar M.H., "Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1990", IX. AST, Ankara.
- Sayar 1997 Sayar M.H., "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1995", XIV/I. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara, 115-122.
- Sayar 2001 Sayar M.H., "Tarkondimotos Seine Dynastie, seine Politik und sein Reich", E. Jean, A.M. Dinçol and S. Durugönül (edt.) *La Cilicie : Espaces e Pouvoirs Locaux Table ronde Internationale*, İstanbul, 373-380.
- Sayar-Konyar 2007 Sayar M.H. – Konyar E. "Kozan (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2005", TÜBA Kültür Envanteri Dergisi 6/2007, 37-46
- Sayar 2016 Sayar M.H. "Çukurova eskiçağ Tarihi Araştırmaları", Tarihte Adana ve Çukurova, C.I, Akademisyen Yay, Adana, ss. 11-54. Texier, Charles. (2002) Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, C.I-III, (Çev. Ali Suat), Ankara.
- Ünal-Girginer 2007 Ünal, A. – Girginer, S. Kilikya-Çukurova, İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji, İstanbul.
- Yıldız 2001 Yıldız, Â., Kilikya Bölgesi Antik Anavarza Kentinin Yapı ve Taş Eserlerinin Malzeme Tespiti İle Petrografik İncelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana .
- Vitruvius 1914 Vitruvius, M., *The Ten Books on Architecture* (İngilizceye çev. Morris Hicky Morgan), London.
- Yurtsever 2003 Yurtsever, C., Ayas Tarihin Parlayan Yıldızı, Ankara.
- Zeyrek 2009 Zeyrek, T.H., "Kastabala Antik Kenti Kazıları 2009", 32. KST, 24-28 Mayıs , 2010, İstanbul, 96-116.

## Online Kaynaklar

The Gertrude Bell Project - Newcastle University- gertrudebell. ncl.ac.uk/



# ANAVARZA KALESİ

## THE CASTLE OF ANAVARZA

Hasan BUYRUK<sup>1</sup>

### ÖZET

Adana'nın Kozan İlçesi Dilekkaya Köyü sınırları içerisinde yer alan kale, Anavarza Antik kentinin doğu tarafında 230 rakımlı kayalık bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Kaleye ulaşım Ceyhan-Kadirli/Kozan karayoluyla sağlanmaktadır. Adana yönünden Osmaniye'nin Kadirli İlçesine gidiş yönünün 28. kilometresinde yoldan doğuya doğru 5 km. içeride köyün doğusundaki kayalık tepede yer almaktadır. Anavarza'nın yalçın kayalıkları ovada adeta bir ada görünümündedir. Kale, üzerinde yer aldığı kayalık tepenin topoğrafik yapısına göre inşa edilmiştir. Kalenin batı tarafı yalçın kayalıklarla çevrili olduğu için bu bölümde fazla bir sur yapısına rastlanmaz. Eğimli bir yapıda olan güney tarafı yuvarlak kulelerle takviye edilmiş bir sur yapısı ile korunmaktadır. Bu sur yapısının dışında bulunan kalker kayalıklar nekropol ve lahit atölyesi olarak kullanılmıştır. Kalenin doğusu ve kuzeyi de üzerinde kuleler olan surlarla çevrilidir. Üzerinde bir de ana giriş kapısı olan doğu surları günümüzde kısmen ayaktaadır.

Anavarza Kalesi'ni üç bölüm halinde incelemek mümkündür. Genel olarak bakıldığında birinci bölümde güney sur duvarları, bunları destekleyen kuleler, üç nefli kilise, şapeller, sarnıçlar, tuvaletler ve kaleye girişi sağlayan iki ana kapı, ikinci bölümde, iki sur arasındaki düz kayalık üzerine inşa edilmiş üç katlı kule (Donjon) ve üçüncü bölümde sur içinde kalan bitişik odalar kompleksi, depolar, sarnıçlar, şapel ve kuleler mevcuttur. Bu çalışmada Anavarza kalesi genel hatlarıyla değerlendirilip tanıtılacaktır.

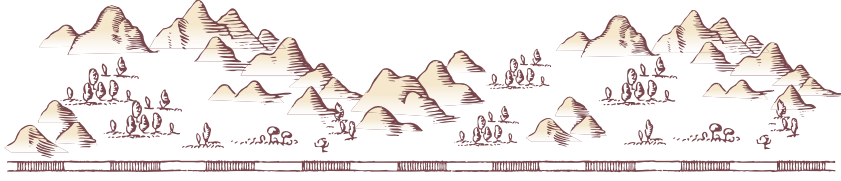
### ABSTRACT

The castle, located within the borders of Dilekkaya Village of Kozan District of Adana, is located on a rocky hill with 230 m altitude on the east side of Anavarza Antique city. The castle can be reached by Ceyhan-Kadirli / Kozan highway. It is located on the rocky hill to the east of the village, 5 km from the road to the east, on the 28th kilometer of the direction of Adana to the Kadirli District of Osmaniye. Anavarza yalçın rocks are almost like an island in the plain. It was built according to the topographic structure of the

<sup>1</sup> Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bizans Sanatı AD., hasanbuyruk76@gmail.com

## KAYNAKLAR

- Abu'l-Farac 1999 Abu'l-Farac G., Abu'l Farac Tarihi, (Çev. Ö. Rıza Doğrul) C.I, Ankara.
- Bahadır 2016 Bahadır, G. "Antakya Haçlı Prenslığı ile Kilikya Ermeni Baronluğu Arasındaki İlişkiler (1098-1130)", Akademisyen Yay. C.I, Adana, 403-419.
- Buyruk 2011 Buyruk H., Sis'i (Kozan) Akdeniz'den Kapadokya'ya Bağlayan Kervanyolu Kaleleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Buyruk 2019 Buyruk H., Adana Kalelerindeki Dini Yapılar, Akademisyen Yay. Ankara.
- Ceylan 2016 Ceylan, A., "Osmaniye İli Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar", Tarihte Adana ve Çukurova, C.I, Akademisyen Yay., Adana 2016, 63-90.
- Çamurdan 1973 Çamurdan A. C., Kozan'ı Tanıyalım, Önder Matbaası, Ankara.
- Dagron 1987 Dagron G. F., Inscription de Cilicie, Paris..
- Edwards 1987 Edwards R. W., The Fortifications of Armenian Clicia, Washington.
- Ersan 2016 Ersan, M., "I. Haçlı Seferi Sürecinde Çukurova", Tarihte Adana ve Çukurova, Akademisyen Yay. C.I, Adana, 393-401
- Gough 1952 Gough M., "Anazarbus". Anatolien Studies.(2) Ankara, 85-150.
- Fedden - Thomson 1957 Fedden R. -Thomson J., Crusader Castles, Londra.
- Frleey 2008 Frleey J.,Türkiye Uygırlıklar Rehberi 4 Akdeniz kıyıları, (Çev. Tuncay Birkan, Gürol Koca, Aslı Biçen) İstanbul.
- Hellenkemper 1976 Hellenkemper, H. H., Burgen Der Kreuzritterzeit in der Grafschft Edessa Und im Königreich Kleinarmenien, Bonn.
- Hild-Hellenkemper1990 Hild, F. – Hellenkemper, H., (1990). Tabula Imperii Byzantine 5 Kilkien und Isaurien Teil 1 Wien
- Langlois 1861 Langlois,V., Voyage Dans la Cilicie et Dans Les Montagnes Du Taurus Execute Pendant Les Annees 1852-1853, Paris.
- Molin 2001 Molin K., Unknown Crusader Castles, London.
- Nicolle – Hook 2004 Nicolle, D.-Hook, A., Crusader Castels in The Holy Land 1097-1192, London.
- Runicman 1986 Runicman, S., Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, (Çev. Fikret Işıltan), TTK. Yay., Ankara
- Stein 1949 Stein, E., Histoire du Bas Empire II. De la disparition de l'empire d'occdent a la mort de Justinien (476-565), Paris-Brüksel-Amsterdam.
- Ünal-Girginer 2007 Ünal, A. – Girginer, S. Kilikya-Çukurova, İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji, İstanbul.



# GEÇ ANTİK DÖNEM’DE ANAZARBOS VE ÇEVRESİ: KIRSAL YERLEŞİMLER VE EKONOMİK DURUM

IN THE LATE ANTIQUITY ANAZARBOS AND SURROUNDINGS:  
RURAL SETTLEMENTS AND ECONOMICAL SITUATION

Ümit ÇAKMAK<sup>1</sup>

## ÖZET

Geç Antik Dönem’de yaşanan yüksek enflasyon ve yerleşim düzenlemeleri birbirlerini etkileyen iki faktördür. Bu dönemin başlarında Roma İmparatorluğu siyasi ve ekonomik çöküş yaşayarak ikiye ayrılır. Doğu Roma İmparatorluğu sahip olduğu tarımsal zenginlik ve İpek Yolu ticareti sayesinde refah düzeyini tekrar yakalar. Hristiyanlık dininin gelişmesi ve kanuni imtiyazlar sayesinde Kilise özellikle kırsal alanlarda güçlenir. Kentsel mimari durum ve savunma ağırlıklı anlayış ortaya çıkar. Kilise ve yönetici unvanını elde eden rahipler, kırsal yerleşimlerdeki en güçlü kurumlar haline gelir. Ovalık Kilikia Bölgesinin zengin tarım alanlarının ortasında bulunan Anazarbos aynı zamanda İpek Yolu ticaret yolu içindedir. 4. ve 7. yüzyıllar arasında Anazarbos kenti de surlarla çevrelenmiş ve kentsel mimari değişmiştir. Hristiyanlık dini mimarisi Anazarbos’ta kendini çok iyi gösterir. Anazarbos’un İpek Yolu ticareti ile doğu – batı arasında önemli bir konumda olması güçlü bir şekilde kalkınmasına neden olur. Anazarbos kentinin kuzeyinde bulunan kırsal yerleşimlerde üretim artarak başta zeytinyağı, şarap, tahıl vb. yaşamsal ürünler hem iç pazara hem Çin-Hindistan ile Avrupa’ya kadar ihraç edilir. Kiliseler ve rahipler idari sistem içine girerler. Yönetici olan rahipler ve onların inşa ettikleri Kiliseler kırsal alanda sayıları giderek artar. Kırsal alanda ihtiyaçtan fazla Kilise yapılmasının nedeni ekonomik imtiyazlar ve artan ticaret hacmi olmalıdır.

## ABSTRACT

The study, it is aimed to define in the late Antiquity Anazarbos and rural settlements general characters of architectural, economic, social, religious dimensions. In the late antiquity Anazarbos city and its rural areas agricultural production had an important part to play in the ancient economy and that there practices for settlements. High Inflation and residential arrangements has been observed in late Antiquity period. During this period, Roman Empire was divided into two by experiencing political and economic collapse. The Eastern Roman Empire is re-enriched by agricultural wealth and Silk Road trade. Especially in the 4th

<sup>1</sup> Arkeolog (MA), Seyhan Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu, umitcakmak1979@gmail.com,

\* Anazarbos Sempozyumu ve kitabı için Dr. Öğr. Üyesi Fatih GÜLŞEN’e teşekkür ederim.

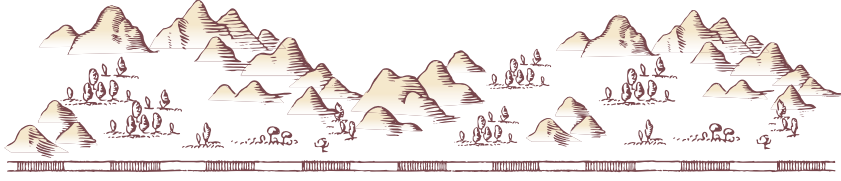
ve yeni dini hayata uyum sağlayarak varlığını devam ettirmiştir. Hem kara hem deniz ticareti sayesinde Anazarbos ve çevresinde kaliteli şarap, zeytinyağı, tahıl, dokuma kumaşlar gibi endüstriyel ürünlerin üretimi ve ihracatı yükselmiştir. Kilikia Bölgesi'nde neden çok fazla üretim yapıldığı ve kırsal alanlarda ihtiyaçtan fazla Kilise olmasının nedenleri arasında yukarıda sözü edilen neden – sonuç ilişkileri ve değişimlerin düşünülmesi yerinde olacaktır.

## KAYNAKLAR

- Başoğlu 2009 Başoğlu, İ.M., Antik Çağda Kilikya Bölgesinde Zeytinyağı Üretimi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Beşaltı 2017 Beşaltı, K., "Didymoi: İkiz Adalar'ın Arkeolojik Potansiyeli Hakkında İlk Tespitler ve Düşünceler", Tarih Okulu Dergisi, Haziran 2017, Yıl 10, Sayı, XXX, 297-314.
- Canevello - Özyıldırım Canevello, S. A.,- Özyıldırım, M., "Constantinopolis Tahtında Isaurialı Bir İmparator Zeno", Lucerna, Klasik Filoloji Yazıları, Yaşam Öyküsü, İstanbul, 4, 16-28
- Cicci 2013 Cicci, E.C., "The Bathing Complexes of Anazarbos and the Baths of Cilicia", Adalya XVI, 141-166.
- Croke 2006 Croke, B., "Justinian, Theodora, And The Church Of Saints Sergius And Bacchus", Dumbarton Oaks Papers, Vol. 60, 25-63.
- Çakmak 2010a Çakmak, Ü., Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Karakabaklı Antik Yerleşimi: Arkeolojik Buluntular, Bölgesel Yerleşim Düzenlemesi ve Tarımsal Organizasyon Açısından İncelenmesi, Mersin Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çakmak 2010b Çakmak, Ü., "Güneydoğu Isauria Bölgesinde Bulunan Karakabaklı Tetrasyonları", Gephyra, Sayı, 7, 73-87.
- Çakmak 2011 Çakmak, Ü., "Geç Antik Dönem'de Cilicia ve Isauria'da Kilise Sayısının Artış Nedenleri Üzerine Bir Deneme", Selevcia Ad Calycadnum, Sayı, 1, 167-182.
- Durukan 2015a Durukan, M., "Anazarbus, Aegeai ve Tarsus Kentlerinin Ticaret Yollarıyla Bağlantısı", Çukurova Araştırmaları Dergisi, C.1, S.1, s.1-7.
- Durukan 2015b Durukan, M., "Geç Antik Çağ'da Doğu Akdeniz'deki Ekonomik Gelişimin Nedenleri: İpek Yolu ve Baharat Yolu'nun Rolü, LR1 Amphoraları ve Kilikia'daki Diğer Kanıtlar", Adalya, XVIII, 241-257.
- Ertekin 201 Ertekin, E., "İlkçağ'da Tarsus "Ketenciler"i ve Ketenleri" Olba, 11, 155-175.
- Feissel 1987 Feissel, D., "Nouvelles données sur l'institution du πατερ τες πολεις. Inscriptions de Cilicie", Monographies, 4, 215-220.
- Gülşen 2007 Gülşen, F. E., "Wall Heating Systems in the Roman Period Lycian Baths -The Examples from Patara and Tlos", Adalya X, 223-258.
- Gough 1952 Gough, M., "Anazarbus" Anatolian Studies", 2, 85-150.
- Gough 1972 Gough, M., "The Emperor Zeno and Some Kilikian Churches", Anatolian Studies, Vol. 22, Special Number in Honour of the Seventieth Birthday of Professor Seton Lloyd, 199- 212.
- Gregory 2008 Gregory, E., Bizans Tarihi. (Çev. Esra Ermert), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Harries 1999 Harries, J., "Geç Roma Dönemi'nde Galliada Hristiyanlık ve Kent", Geç Antik Çağda Kent, İstanbul, 74-95.
- Howgego 1998 Howgego, C., Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi, (Çev. Oğuz Tekin). İstanbul
- Mietke 1999 Mietke, G., "Die Apostelkirche von Anazarbos und Syrien", Olba, 2, 227-239.
- Mietke 2009 Mietke, G., "Monumentalisierung Christlicher Heiliger In Kilikien In Frühbyzantinischer Zeit", Olba, XVII, 117-140.
- Hid – Hellenkemper, 1990 Hild F. – Hellenkemper H., Kilikien und Isaurien, TIB 5, Wien.
- Jones 1957 Jones, A. H. M., "Capitatio and Iugatio" The Journal of Roman Studies, Vol. 47, No, 1/2, 88-94.
- Kaya 2008 Kaya, M. A., Roma'nın Afrikalı İmparatoru Septimius Severus, İstanbul
- Kydyrali 2016 Kydyrali, D., "Medeniyetler Diyalogu İnşasında İpek Yolu'nun Önemi", Yükselen İpek Yolu, cilt,2, Ankara, 89-103.

- Lepelley 1999 Lepelley, C., Geç Roma Döneminde Afrika’da Klasik Kentin Sürekliliği ve Düşüşü, Geç Antik Çağda Kent, İstanbul, 48-73.
- Liebeschuetz 1999 Liebeschuetz, J. H. W. G., Antik Kentin Sonu Geç Antik Çağda Kent, İstanbul.
- Liebeschuetz 2001 Liebeschuetz, J. H. W. G., The Decline And Fall Of The Roman City, Oxford.
- Margoliouth 1915 Margoliouth, D. S., “Notes on Syriac papyrus fragments from Oxyrhynchus”, The Journal of Egyptian Archaeology, Vol, 2, No, 4, (Oct.), 214-216
- Özaktürk 2009 Özaktürk, F. G., “Cicero Tarihin Akışını Değiştiren Söylevler: Orationes Philippicae”, Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, sayı, 49, 125-157.
- Özyıldırım 2007 Özyıldırım, M., “Ariminum ve Seleucia ad Calycadnum konsilleri 359 İkiz Konsiller Yılı”, Olba, 15, 103-144.
- Parasız 2006 Parasız, İ., Makro Ekonomi, Bursa.
- Posamentir – Sayar 2006 Posamentir, R. – Sayar, M. H., “Anazarbos: ein Zwischenbericht aus der Metropole des Ebenen Kilikien”, IstMitt, 56, 317-357.
- Posamentir 2011 Posamentir, R., “Anazarbos in Late Antiquity” Archaeology and the Cities of Asia Minor in Late Antiquity, Kelsey Museum Publications, 6, 205-224.
- Roueché 1979 Roueché, C., “A New Inscription from Aphrodisias and The title *της πολεις*”, Greek, Roman and Byzantine Studies, 20, 173-185
- Sayar 1993 Sayar H. M., “Doğu Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1991, Ast 10, 175-198.
- Sayar 1994 Sayar, H. M., “Doğu Trakya’da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1992, Ast 11, 129-136
- Sayar 1995 Sayar, M. H., “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1993”, 12, Araştırma Sonuçları Toplantısı, 39-60.
- Sayar 1996 Sayar, H. M., “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları, Ast 13, 55-66.
- Sayar 2000 Sayar, M. H., “Kilikya’da Epigrafi Ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1998”, Ast 17, 237-244.
- Sayar 2001 Sayar, M. H., “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları”, Ast 18, 275-288.
- Sayar 2003 Sayar, H. M., “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları”, 20b, 59-70.
- Sayar 2005 Sayar, H. M., “Kilikya Yüzey Araştırmaları 2003”, 22. Ast-b, 219-228
- Sayar 2006 Sayar, H. M., “Kilikya Yüzey Araştırmaları 2004”, Ast 23, 1-12.
- Sayar 2009 Sayar, M. H., “Geç Antik Devir”, Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, S, 49, 235-261.
- Sayar - Konyar 2007 Sayar, M. H., Konyar, E., “Kozan (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2005”, TÜBA Kültür Envanteri Dergisi 6, 37-46.
- Şenol 2003 Şenol, A. K., *Marmaris müzesi ticari amphoraları*. Ankara.
- Şenol 2003 Şenol, K., “Antik Dönem Ekonomik Kurgusunda Seramik Buluntularının Yeri, Sorunlar”, Olba, 12, 125-138.
- Tekin 2009 Tekin, O., “Roma Devletinde Para Ve Ekonomi”, Doğu Batı, Düşünce Dergisi, Romalılar I, Yıl, 11, Sayı, 49, 265-274.
- Tezcan 2014 Tezcan, M., “İpek Yolu’nun İran Güzergâhı ve İpek Yolu Ticaretine İran Engellemesi”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı 3/1 2014 s. 96-123.
- Turner 1952 Turner, E. G., “Roman Oxyrhynchus”, The Journal of Egyptian Archaeology, Vol, 38, 78-93.
- Yıldırım 2016 Yıldırım, K., İktisada Giriş-I, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3277, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2140, Eskişehir.
- Wassink 1991 Wassink, A., “Inflation and Financial Policy Under The Roman Empire To The Price Edict Of 301 A.D.”, Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte, Vol. 40, No, 4, 465-493.
- Woolf 1992 Woolf, G., “Imperialism, Empire and The Integration of The Roman Economy”, World Archaeology, Vol. 23, No. 3, (Feb.), 283-293.





# ANAZARBOS MOZAIKLERİ ÜZERİNE NOTLAR

## NOTES ON THE ANAZARBOS MOSAICS

Faris DEMİR<sup>1</sup>

### ÖZET

Kilikya ve ona komşu bölgelerde deniz tasvirlerine özel bir ilgi bulunmaktadır. Bu ilgiyi deniz canlılarının özelliklerinin doğru tasvir edilmesi ve Kilikyalı Ozan Oppian'ın balıklar üzerine yazdığı Halieutiká adlı eseri kanıtlamaktadır. Anazarbos antik kentinde deniz canlılarının betimlendiği iki adet mozaik döşemesi bulunmaktadır. Mozaikler kentin güneybatı bölümünde yer alan villalara ait havuzların tabanlarını süslemektedir. Kentin önemli eserlerinden olan bu mozaikler Tethys Mozaïği ve Balıklar Mozaïğidir. Deniz tanrıçası Tethys, Yunan tanrıalarının hiyerarşisinde yüksek bir konuma sahiptir. Ancak daha sonraları Yunan ve Roma sanatında denizin kişileştirilmesi olarak anılacaktır. Deniz Tanrıçası genellikle denizden çıplak omuzlu olarak yükselen, sağ omzuna karşı bir açıda duran altın bir dümen ile tasvir edilmiştir. Kanatlı bir deniz tanrıçası olan Tethys figürünün Anazarbos kentinde farklı tarzda verilmesi, balıkların büyük boyutlu olarak tasvir edilmesi klasik ikonografi için önemlidir. Anazarbos mozaiklerinin tarzı Klasik Natüralizm'in belirli özelliklerini korumaktadır. Bu makalede Anazarbos Tethys Mozaïği ve Balıklar Mozaïği tanıtılarak, stil kritiği ile mozaik sanatındaki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

### ABSTRACT

There is a special interest in sea depictions in Cilicia and neighboring regions. This interest is evidenced by the correct depiction of the characteristics of the sea creatures and the work Halieuticá written about fish by the Cilician poet Oppian. In the ancient city of Anazarbos, there are two mosaic floors depicting sea creatures. Mosaics decorate the floors of the pools belonging to a villa in the southwestern part of the city. These mosaics, one of the important works of the city, depict Tethys and fish. The sea goddess Tethys occupied a high state in the hierarchy of the Greek gods. In later Greek and Roman art, however, she was referred to as the personification of the sea. Sea goddess is often depicted rising bare shoulders from the sea with a

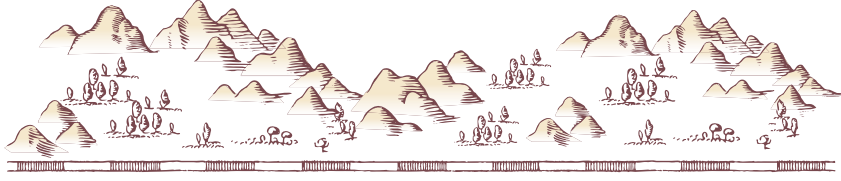
<sup>1</sup> Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji AD., farisdemir@osmaniye.edu.tr,

\* Bu makalenin orijinali "Anazarbos Mozaikleri Üzerine Notlar", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30-1, (2021), 175-182 olarak yayınlanmıştır.



## KAYNAKLAR

- Altay, H. (1968). Anavarza Mozayikleri hakkında ön rapor. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 15-2, 49-54.
- Balty, J. (1981). La mosaïque antique au Proche-Orient. *Aufstieg und Niedergang Der Römischen Welt* 12.2, 348-427.
- Balty, J. (1995). *Mosaiques Antiques du Proche-Orient: chronologie, iconographie, Interprétation*. Paris.
- Budde, L. (1972). *Antike Mosaiken in Kilikien*. Vol. 2, Recklinghausen: Aurel Bongers.
- Burrell, B. (2004). *Neokoroi, Greek Cities and Roman Emperors*. Leiden, Boston: Brill.
- Campbell, W. A. (1934). Excavations at Antioch-On-The-Orontes. *American Journal of Archaeology*, 38/2, 201-206.
- Campbell, W. A. (1938). The Fourth and Fifth Seasons of Excavation at Antioch-on-the-Orontes: 1935-1936. *American Journal of Archaeology*, 42/2, 205-217.
- Campbell, W. A. (1940). The Sixth Season of Excavation at Antioch-on-the-Orontes: 1937. *American Journal of Archaeology*, 44/4, 417-427.
- Campbell, S. D. (1988). *The Mosaics of Antioch, The Corpus of Mosaics Pavements in Turkey*. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- Cimok, F. (2000). *Corpus of Antioch Mosaics*. İstanbul.
- Dorigo, W. (1971). *Late Roman Painting*. Praeger Publishers, New York.
- Eraslan, Ş. (2015). Tethys and Thalassa in Mosaic Art, *Art-Sanat* 4, 1-13.
- Gough, M. (1952) Anazarbus. *Anatolian Studies*, Vol. 2, 85-150.
- Levi, D. (1947). *Antioch Mosaic Pavements*. Vols. I, II. Princeton.
- Oppian of Cilicia, *Halieutiká* I. 554-580, Çeviri: A. W. Mair (London, 1928).
- Önal, M. (2002). *Mosaics of Zeugma*. A Turizm Yayınları.
- Tülek, F. (2004). *Late Roman and Early Byzantine Floor Mosaics in Cilicia*. PhD thesis, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Uysal, T., Bulgan, F. (2016). *Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi*. İstanbul, 79-82.
- Wages, S. M. (1986). A Note on the Dumbarton Oaks Tethys Mosaic. *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 40, 119-128.



# ANAZARBOS'UN KILIKIA BÖLGESİ HEYKELTİRAŞLIĞI'NDAKİ YERİ

## THE STATUS OF ANAZARBOS IN CILICIAN SCULPTURE

Serra DURUGÖNÜL<sup>1</sup>, Fatih GÜLŞEN<sup>2</sup>

### ABSTRACT

Inorder to understand the iconographic and stylistic developments of statues or reliefs of a certain region the most precise information can be gathered from rock cut reliefs which are not 'transportable'. It has always been a matter of dispute to decide whether archaeological material such as statues, stelae or sarcophagi were produced in the region or if they were ordered from another region in ancient times or if they were smuggled in modern times. In this sense in many cases it is very hard to decide whether the artefacts, exhibited in the Museums belonging to the Mersin and Adana provinces, were produced in Cilicia as the provenance of most is unknown.

In this article it is aimed to focus on statues with Cilician provenance. In this sense the lately found statues of two 'Large Herculaneum' and one Hygieia-Hypnos statue, unearthed at the excavations in Anazarbos and exhibited at the Museum in Adana, gain importance as they are the first statues with known provenance from 'Plain Cilicia' (Cilicia Pedias).

### ÖZET

Bir bölgede heykel veya kabartmaların yaygın olan ikonografik özelliklerini ve stilistik gelişmelerini en doğru şekilde aktaran veri, taşınabilir özelliği olmayan, ana kayaya işlenmiş kabartmalardır. Bölge müzelerinde bulunan heykel, stel veya lahit gibi taşınabilir eserlerin bölgede üretilip üretilmediği, eskiçağda başka bölgelerden sipariş üzerine getirilip getirilmediği ya da günümüzde kaçakçılar tarafından yerinin değiştirilmesi durumu tartışılmalıdır<sup>3</sup>. Bu bağlamda, kaya kabartmaları dışında, Mersin ve Adana illerine bağlı müzelerde korunmakta olan heykel ve kabartmalara baktığımızda, çoğunun buluntu yerinin belli olmamasından dolayı, ancak genel yorumlar ile eserlerin Kilikia bölgesinde üretilmiş olduğu söylenebilmektedir. Aşağı-

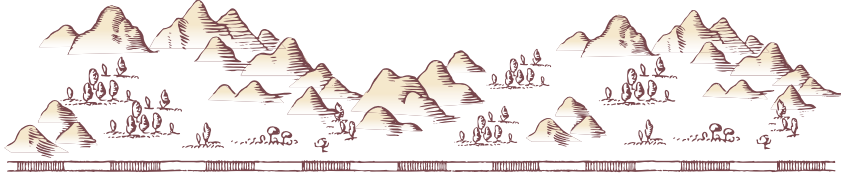
<sup>1</sup> Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji AD., sdurugonul@gmail.com.

<sup>2</sup> Dr. Öğretim Üyesi, Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji AD., fatihgulshen@gmail.com; fgulsen@cu.edu.tr

<sup>3</sup> Bu makale, daha önce çalışılmış olan konunun, genişletilmiş bir açıdan irdelendiği bir makaledir: S. Durugönül, "Dağlık Kilikia ('Olba Territorium'u) Kabartmalarında Yerel Heykeltıraşlık Unsurları" bk: Mersin Sempozyumu I. Y. Özdemir (ed.), Mersin 2009, 62-69.

## KAYNAKLAR

- Benda-Weber 2006 Benda-Weber, I., "Epichorische Elemente in Bekleidungssitten und Haartrachten in Lykien im 5. und 4. Jhs. v. Chr.", bk: K. Dörtlük – B. Varkıvanç et.al (ed.) III. Likya Sempozyumu I., 69-85.
- Borchhardt – Bleibtreu 2008 Borchhardt, J. – Bleibtreu, E., "Von der Pferdedecke zum Sattel Antike Reitkunst zwischen Ost und West", bk: İ. Delemen – S. Çokay-Kepçe et.al (ed.) Euergetes. Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na Armağan, 167-215.
- Bruns-Özgan 1987 Bruns-Özgan, Chr., Lykische Grabreliefs des 5. und 4. Jhs. v. Chr., 33. Beih. IstMitt., Bonn.
- Casabonne 2004 Casabonne, O., La Cilicie à l'époque Achéménide, Paris.
- Çevirici-Coşkun 2018 Çevirici-Coşkun, F., "Adana Müzesi'nden Attika Tipi Lahit Parçaları" Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 57, 205-216.
- Davesne 1987 Davesne, A., "Le Site Archeologique de Meydancikkale", Academie des Inscriptions-Belles Lettres, 359-383.
- Dinç 2016 Dinç, M., Tarsus Müzesi'ndeki Hellenistik-Roma Dönemi Tanrıça ve Kadın Heykelleri, bk: S. Durugönül (ed.) Tarsus Müzesi Taş Eserleri. Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler, 81-107, İstanbul.
- Doksanaltı – Özgan 2008 Doksanaltı, E.M. – Özgan, R., "Silifke Müzesi'nde Bulunan Klasik Döneme Ait Kabartmalı Mermer Blok", OLBA XVI, 207-226.
- Durugönül 1989 Durugönül, S., Die Felsreliefs im rauhen Kilikien, Oxford.
- Durugönül 1998 Durugönül, S., "Seleukosların Olba Territorium'undaki 'Akkulturastion' Süreci Üzerine Düşünceler", OLBA I, 69-76.
- Durugönül 2003 a Durugönül, S., "Archaic Cypriote Statuary in the Museum of Adana", OLBA VII, 93-117.
- Durugönül 2003 b Durugönül, S., "Sitzstatuen im Museum von Silifke-Grabstatuen aus dem Rauhen Kilikien" AA 107-118.
- Durugönül 2008 Durugönül, S., "Silifke Müzesinden Bir 'Cliqueata Imago', OLBA XVI, 93-206.
- Durugönül 2011 Durugönül, S., "Silifke Müzesi'nden Dionysos-Pan Heykeli ve İki Torso", Adalya XIV, 287-297.
- Durugönül – Gülşen 2021 Durugönül, S. – Gülşen, F., "Two 'Large Herculeum' Statues from Anazarbos", IstMitt 70, 107-122.
- Gülşen – Durugönül 2021 Gülşen, F. –Durugönül, S., "A Hygieia-Hypnos Statue from Anazarbos" AA 2020.2., 301-311.
- Kaplan –Durugönül 2020 Kaplan, D. –Durugönül, S., "Head of a Kouros from the Hinterland of Tarsus Belonging to the Syennesis Dynasty, OLBA XVIII, 2020, 57-68.
- Held - Kaplan 2015 Held, W. – Kaplan, D., "The Residence of a Persian Satrap in Meydancikkale, Cilicia, bk: R. Rolinger - E. v. Dongen (ed.) Mesopotamia in the Ancient World. Impact, Continuities, Parallels. Proceedings of the Seventh Symposium of the Melammu Projekt Held in Obergurgl, Austria (November 4 - 8 2013), 175-192.
- Kaptan 1996 Kaptan, D., "The Great King's Audience", bk: Blakolmer, F.-Krieger, K.R et.al (eds.) Fremde Zeiten. Festschrift für Jürgen Borchardt I., 259-271.
- Lockwood 2006 Lockwood, S., "Reading a Fourth-Century B.C. Sepulchral Relief in Northern Lycia: Iconography, Influence and Identity" bk: K. Dörtlük – B. Varkıvanç et.al (ed.) III. Likya Sempozyumu I., 409-423.
- Özgan 2008 Özgan, R., "Adana Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Klasik Çağ Sonlarına ait bir MezarTaşı", bk: İ. Delemen – S. Çokay-Kepçe et.al (eds.) Euergetes. Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na Armağan, 891-898.
- Tepebaş - Durugönül 2016 Tepebaş, U. – Durugönül, S., "Arkaik – Roma Dönemi Heykeltıraşlık Eserlerinin Kataloğu ve Değerlendirmesi", bk: S. Durugönül (ed.) Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu. Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler, 53-152.
- Tepebaş 2016 Tepebaş, U., "Tarsus Müzesi'ndeki Hellenistik-Roma Dönemi Tanrı ve Erkek Heykelleri, bk: S. Durugönül (ed.) Tarsus Müzesi Taş Eserleri. Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler, 57-81.
- Tulunay 2005 Tulunay, E., "Soloi Pompeiopolis Heykelleri (2000-2003)", AST 22.2, 23-30. v. Gladiss 1973/74 Gladiss, A. v., "Ein Denkmal aus Soloi", IstMitt 23/24, 175-181 Taf. 79.



# ANAZARBOS FRESKLİ ODA MEZARI

## ANAZARBOS FRESCOED CHAMBER TOMB

Rifat ERGEÇ<sup>1</sup> – Munteha DİNÇ<sup>2</sup>

### ABSTRACT

A well-preserved with fresco chamber tomb was found in the 1973 necropolis excavation conducted by the Museum of Adana in the ancient city of Anazarbos. The grave in question is separated from the other chamber tombs by both the burial customs and the wall paintings. In this study, first of all, a technical examination of the frescoed tomb was made and then the wall paintings were tried to be evaluated in detail from the iconographic point of view. On the wall paintings, there are scenes of the tomb owner woman being taken to the land of the dead by Hermes, a celebration of the feast of the dead with Thiasos of Dionysos, palm/date palm tree and vine tree with grape sheaves. In these scenes, various types of flying birds, wandering rooster, goat, dog, etc. around the main figures. An imaginary country garden consisting of animals and trees and reeds, and the heads of medusa heads are reflected on the ceiling. The cremation examples and frescoes found in this grave, which expresses the death of a mortal to the next world, constitute a first for Anazarbos. Examples of cremation and fresco found in this tomb, which expresses a mortal's journey to the other world, constitute a first for Anazarbos. It is an extremely important tomb that will contribute to the science of archaeology in terms of burial customs and the cult of dead in the region, because it is an example of unprecedented in Eastern Cilicia so far and with its frescoes evaluated in terms of composition.

### ÖZET

Anazarbos antik kentinde, Adana Müzesi tarafından yapılmış olan 1973 yılı nekropol kazılarında, iyi korunmuş freskli bir oda mezarı bulunmuştur. Söz konusu mezar hem defin biçimi hem de duvar resimleri ile diğer oda mezarlardan ayrılmaktadır. Bu çalışmada öncelikle freskli mezarın teknik incelemesi yapılmış, sonrasında duvar resimleri ikonografik açıdan ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Duvar

<sup>1</sup> Dr.. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, ergus@gmail.com

<sup>2</sup> Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji AD., munteha.dinc@usak.edu.tr

\* Akademik kariyerimin başlangıcından itibaren desteğini hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli Hocam Dr. Rifat Ergeç'e Anazarbos çalışmaları aracılığıyla teşekkürü bir borç bilirim.

## KAYNAKLAR

- Akçay 2018 Akçay, T., Olba'da Ölü Kültü, Ankara.
- Alföldi-Rosenbaum 1971 Alföldi-Rosenbaum, E., Anamur Nekropolü, Ankara.
- Anadolu 1988 Anadolu, M.U., "Batı Anadolu'da Bulunan Demeter ve Khitonien Tanrılar Tapınakları", Araştırma Sonuçları Toplantısı VI, Ankara, 121-140.
- Aygüneş 2006 Aygüneş, F.M., Roma Dönemi Anadolu ve Doğu Akdeniz Mozaik Sanatında Dionysos Betimleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Barringer 1995 Barringer, J. M., Divine Escorts: Nereids in Archaic and Classical Art, Ann Arbor.
- Baumeister 2006 Baumeister, P., "Die Nekropolen von Blaundos - Typologie, Ausgestaltung und Kunsthistorische Einordnung", A. Filges (yay.) Blaundos, Berichte zur Erforschung einer Kleinstadt im lydisch-phrygischen Grenzgebiet, Istanbul Forschungen 48, 222-261.
- Belson 1980 Belson, J. D., The Medusa Rondonini: A New Look, American Journal of Archaeology 84.3 1980, 373-378.
- Boardman 2002 Boardman, J., Kırmızı Figürlü Atina Vazoları, (Çev. Ergin, G.), İstanbul.
- Brommer 1940 Brommer, F., Pan im 5. und 4. Jahrhundert v. Chr., Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft 15, 5-42.
- Canlı 2015 Canlı, H., Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Mezar Stellerinde Semboller, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Cordelia-Eule 2001 Cordelia Eule, J., Hellenistische Bürgerinnen Aus Kleinasten Weibliche Gewanstatuen in Ihrem Antiken Kontext, İstanbul.
- Cumont 1922 Cumont, F. V. M., After Life in Roman Paganism, New Haven.
- Çakmaklı 2012 Çakmaklı, Ö. D., Karia Bölgesi Roma Dönemi Cam Kap Tipolojisi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Çelgin 1990 Çelgin, A. V., Termessos Kenti Nekropoller, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Çelik 2010 Çelik, A., Adana Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi lâhitleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Çokay-Kepçe 2009 Çokay-Kepçe, S., "Satyros ve Silenos İkonografisi Üzerine Gözlemler", Navisalvia Sina Kabağaç'ı Anma Toplantısı 2008, Ed. O. Faruk Akyol, 88-107.
- Demir 1996 Demir, A., Antakya; Through The Ages, İstanbul.
- Dinç 2012 Dinç, M., "Tralleis Hamamı'ndan Deniz Thiasos'u Tasvirli Kabartmalar", OLBA XX, 201-244.
- Dinç 2016 Dinç, M., "Aizanoi Tiyatrosu'ndan Bir Medusa Başı", Aizanoi II, Ed. Elif Özer, Ankara, 37-48.
- Dinç-Durugönül 2018 Dinç, M. – Durugönül, S., "Sculptural Workshop(s) of Lydia in the Light of Sculptures from Philadelphia and Thyateira", OLBA XXV, 251-270.
- Durugönül 2000 Durugönül, S., "Nagidos'tan (Bozyazı) Bir Diadem", OLBA III, 135-141.
- Durugönül 2011 Durugönül S., "Silifke Müzesi'nden Dionysos-Pan Heykeli ve İki Torso", ADALYA XIV, 287-296.
- Diorio 2010 Diorio, C. A., The Silent Scream of Medusa: Restoring or Re-storying Her Voice, Dissertaiton Doctor of Philosophy, Pacifica Graduate Instiutue.
- Ergeç 1995ERGEÇ, R., Güney Kommagene Bölgesindeki Antik Dönem Nekropol ve Mezarları, Doktora Tezi, Konya.
- Ergeç 2001ERGEÇ R., "Anazarbus Antik Kenti ve Nekropolü", Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (MÖ 2. Binyıl-MS 4. Yüzyıl), Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XIII, (Ed. E. Jean-A.M. Dinçol), Paris, 389-410. 2001.
- Ergeç-Wagner 2018ERGEÇ, R.,-Wagner, J., "Dolice ve İuppiter Dolichenus Kutsal Alanında İlk Araştırmalar", Fırat Kıyısında Tanrı Krallar: Kommagene'de Yeni Kazılar ve Araştırmalar (Ed. J. Wagner), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2018.
- Ergene 1945Ergene, S., Türkiye Kuşları, İstanbul.
- Erhan 2014Erhan, F., Antik Çağ Kilikia Sikkelerinde Dinsel Tasvirler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Erhan 2015Erhan, F., "Özel Bir Koleksiyondan Bir Grup Anazarbos Sikkesi", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, 303-320.
- Ermış 2011Ermış, Ü. M., "Son Yıllarda Ortaya Çıkarılan Mezar Odaları Işığında İznik Nekropoller", TÜBA-AR 14, 123-139.
- Ertekin 2005Ertekin, E., "İlkçağ'da Tarsos Ketencileri ve Ketenleri", OLBA XI, 155-175.

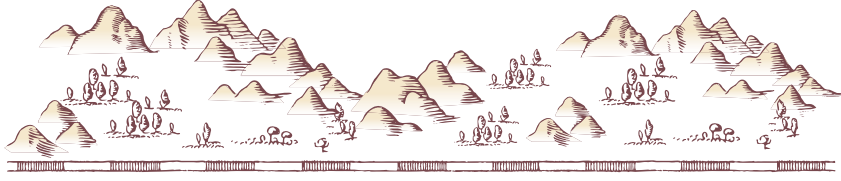
- Ertem 1987 Ertem, H., Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası, Ankara.
- Erten-Yağcı 1993 Erten-Yağcı, E., Başlangıcından Geç Antik Dönem Sonuna Kadar Anadolu'da Cam, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Furtwängler 1877 Furtwängler, A., Con Rappresentazione Bacchiche, *Annali dell'Istituto di corrispondenza archaeologica* 49, 207-211
- Girginer 2000 Girginer, K.S., "Tepebağ Höyük (Adaniia) Kizzuwatna Ülkesinin Başkenti miydi?" Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı, İstanbul. 70-85.
- Grimal 1996 Grimal, P., *The Dictionary of Classical Mythology*, Massachusetts.
- Hayes 1975 Hayes, J. W., *Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum*, Toronto.
- Hope 2009 Hope, V. M., *Roman Death: The Dying and the Dead in Ancient Rome*.
- Isings 1957 Isings, C., *Roman Glass from Dated Finds*, Groningen/Djokarto.
- Joyce 1981 Joyce, H., *The Decoration of Walls, Ceilings and Floors in Italy in the Second and Third Centuries A.D.*, *Archaeologica* 17.
- Kaplan 2015 Kaplan, A., *Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Kilikia Pedias (Çukurova) Yerleşimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Karakaya 1991 Karakaya, E., "İzmit'te Bulunan Duvarları Resimli Mezar Odası" *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi* 10, 51-53.
- Karakaya 2004 Karakaya, E., "Geç Roma Erken Bizans Cennetsel Kompozisyonlu Duvar Resimleri", *Palmet* V, 123-131.
- Kızıl 2017 Kızıl, A., "Antik Dönem Yunan Dünyası'nda Ölüm Kavramı ve Bununla İlgili Bazı Betimler", *Uluslararası Amisos Dergisi*, Cilt 2 Sayı 3 2017, 32-65.
- Koch 2001 Koch, G., *Roma İmparatorluk Dönemi lâhitleri*, Çev. Z. Zühre İlkelen, İstanbul.
- Krauskope – Paoletti 1988 Krauskope, I. – Paoletti, O., "Gorgo, Gorgones", *LIMC IV-1-2*, München, 285-362.
- Laneghan 2009 Laneghan, J., "Kadın Portre Heykelleri/Portrait Statues of Women" *Aphrodisias'tan Roma Portreleri/ Roman Protraits of Aphrodisias*, ed. Simth R.R.R.-Laneghan J.L., İstanbul.
- Lasseur 1922 Lasseur, D. le 'Mission archéologique a tyr' Syria, T. 3, Fasc. 1, 1-26.
- Lattimore 1976 Lattimore, J., *The Marine Thiasos in Greek Sculpture*, Los Angeles.
- Levi 1947 Levi, D., *Antioch Mosaic Pavements*, Vol. I, Princeton.
- Magie 1950 Magie, D., *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ I-II*, Princeton.
- Mercadé 1953 Mercadé, J., "Les trouvailles de la maison dite de l'Hèrme, à Délos", *Bulletin de Correspondance Hellénique* 77, 497-615.
- Marquart 1995 Marquart, N., *Pan in der Hellenistischen und Kaiserzeitlichen Plastik*, Bonn.
- Matz 1969 Matz, F., *Die dionysischen Sarkophage*, *Antiken Sarkophagreliefs*, 4.2.3, Berlin.
- Matz 1975 Matz, F., *Die dionysischen Sarkophage*, *Antiken Sarkophagreliefs*, 4.2.4, Berlin.
- Minns 1913 Minns, E.H., *Scythians and Greeks*, Cambridge.
- Önal 2007 Önal, M., "Zeugma Freskleri Duvar Resimleri", *Gaziantep Tarih Kültür Dergisi*, 28-31.
- Özdizbay 2001 Özdizbay, A., *Perge Batı Nekropolis M2 Mezar Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özer 2014 Özer, E., "Aizanoi Kuzey Nekropolis 2012 Sezonu", *Aizanoi-1*, ed. Elif Özer, Ankara, 25-57.
- Öztürk 2010 Öztürk, B., *Roma İmparatorluk Çağı Küçük Asyası'nda Dionysos Kültü*, İstanbul.
- Palagia 1997 Palagia, O., "Initiates in the Underworld", *Sculptors and Sculpture of Caria and the Dodecanese*, London.
- Parman 1993 Parman, E., "Bizans Sanatında Tavus Kuşu İkonografisi", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar*, Güner İnal'a Armağan, Hacettepe Üniversitesi, Ankara. 387- 412.
- Pişkin 2007 Pişkin, C., *Karia Bölgesi'nde Dionysos Kültü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Platt 2012 Platt, V., "Framing the dead on Roman sarcophagi", *Anthropology and Aesthetics*, 61/62, 213-227.
- Powell 2018 Powell, B.B., *Klasik Mitoloji*, Çev. Sinan Okan Çavuş, İstanbul.
- Pfuhl - Möbius 1977 Pfuhl, E.- Möbius, H., *Die Ostgriechischen Grabreliefs*, Band I, Mainz am Rhein.
- Robertson 1993 Robertson, N., "Athens' Festival of the Wine", *Harvard Studies in Classical Philology* Vol.95, 197-250.



- Rostovtzeff 1919 Rostovtzeff, M., "Ancient Decorative Wall-Painting", The Journal of Hellenic Studies, Vol. 39, 144-163.
- Sayar 1999 Sayar, M.H., "Kilikyada Tanrılar ve Kültler", I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, OLBA II (Özel Sayı I.Cilt): 131-154.
- Siebert 1990 Siebert, G., "Hermes", LIMC, V/1, München, 373- 1997
- Smith, 1842 Smith, W., A Dictionary of Greek and Roman Antiquities, London.
- Sorakina 1987 Sorakina N.P., "Glass aryballoi (first-third centuries AD) from the northern Black Sea Region", Journal of Glass Studies 29, 40-46.
- Taştemür 2007 Taştemür, E., Klaros Cam Eserleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Taşyürek 1975 Taşyürek, O. A., "1973 Kilikya Araştırma" Türk Arkeoloji Dergisi XXII, 117-125.
- Toynbee 1971 Toynbee, J. M. C., Death and Burial in the Roman World, Ithaca-New York.
- Turak 2012 Turak, Ö., "An Attic-Type Dionysiac Sarcophagus from Perge", Adalya 15, 223-245.
- Venit 2016 Venit, M .S., Visualizing the Afterlife in the Tombs of Graeco-Roman Egypt, New York.
- Von Saldern 1980 V. Saldern, A., Ancient and Byzantine Glass from Sardis, London.
- Yağcı 2005 Yağcı, R., "Soli/Pompeiopolis Antik Kenti Liman Kazıları 2003", Kazı Sonuçları Toplantısı 26/1, Konya, 415-420.
- Yaman 2019 Yaman, H., "Death in Zeugma: A Survey of the Tombs", Anadolu/Anatolia 45, 125-168.
- Yılmaz 2019 Yılmaz, B., "Palmye'nin Sembolik Anlamı ve Antik Dönem Sanatı'na Yansıması", Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylali'ya Sunulan Yazılar, ed. A. Erön, E. Erdan, Ankara, 123-138.
- Yurtseven 2006 Yurtseven, F., Kilikia-Tarsus'taki Roma Dönemi Mezarına ait Buluntular, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

## Antik Kaynaklar

- Euripides, Euripides II Trans. A.S. Way, New York, 1929.
- Herodotos, Herodot Tarihi, Çev. Müntekin Ökmen, İstanbul, 1991.
- Hesiodos, The Homeric Hymns and Homerica, Trans. H.G. Evelyn- White, New York, 1926.
- Homeros, İlyada, Çev. Azra Erhat, A.Kadir, Can Yay. İstanbul,1988.
- Homeros, Odyseia, Çev. Azra Erhat, A.Kadir, Can Yay. İstanbul, 1998.
- Pausanias, Description of Greece Trans. W.H.S. Jones, New York, 1918.



# ROMA DÖNEMİ ANAZARBOS LÂHİTLERİ

## ROMAN PERIOD ANAZARBOS SARCOPHAGUS

Rifat ERGEÇ<sup>1</sup>

### ÖZET

Anazarbos şehri, Ovalık Kilikya'da yalçın kayalık bir kütlenin eteğindeki düzlükte yer almış, sırtını dayadığı yamaçlardaki yüzey kayaları münferit ve sabit lâhitlerden oluşan nekropol alanı olarak kullanılmıştır. Özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde çok sayıda ve çok çeşitte lâhit yapılmıştır. Anazarbos'da lâhit atölyelerinin ve bunların ortaya koyduğu sanat üslûplarının varlığı henüz kanıtlanamamıştır. Dış etkilere oldukça açık bir konumdaki Anazarbos'ta, az sayıda da olsa işçiliği tamamlanmış münferit lâhitlerin daha çok gezici sanatkârlar tarafından yapıldığı kabul edilmektedir. Ancak, Anazarbos'daki asıl önemli lâhit grubunu, ithal edilen Prokonnesos yarı işlenmiş taslak şemalı lâhitlerinin taklit edilmesi sonucu, münferit ve sabit lâhitlerde uygulanan tabulalar ve stilize girlandlar ile bunların eklentilerinden oluşan lâhitler teşkil etmektedir. Bunların dekorasyonunda görülen yerel gelişim örnekleri gerek tabulalar ve gerekse girland şemaları Anazarbos'ta kendine has yerel bir gelişim ortaya koymuştur.

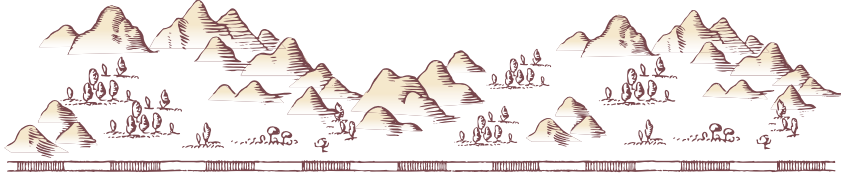
### ABSTRACT

The city of Anazarbos was located on the plain at the foot of a steep rocky mass in Cilicia Pedias. The surface rocks on the slopes on which the city rests were used as a necropolis consisting of separate and fixed sarcophagi. In particular, a large number and variety of sarcophagi were made during the Roman Imperial Period. In Anazarbos, the existence of sarcophagus workshops and the art style put forward by them has not yet been proven. In Anazarbos, which is very open to external influences, it is accepted that a small number of separate sarcophagi whose work is completed are mostly made by traveling artists. However, its main important group in Anazarbos is the local sarcophagi that imitate the draft scheme in the imported Prokonnesos semi-processed sarcophagi. New formations have been developed in the sarcophagus decoration with individual and in the rock sarcophagi tabula and stylized garlands where this scheme is applied. New forms have been introduced, albeit with small differences in garlands and garland carriers. The hangers under gar-

<sup>1</sup> Dr.. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, ergecq@gmail.com

## KAYNAKLAR

- Altmann 1902 Altmann, W., Architektur und Ornamentik der Antiken Sarkophage 1902.
- Asgari 1977 Asgari, N., “Die Halbfabrikate Kleinasiatischer Girlandensarkophage und ihre Herkunft” Archäologische Anzeiger, Heft 3, Berlin 1977.
- Asgari – Fırat 1978 Asgari, N.,–Fıratlı, N., “Die Nekropole von Kalhedon” Dörner Festschrift I. 1978.
- Budde 1972 Budde, L., Antike Mosaiken in Kilikien, Bongers, 1972.
- Eker 2019 Eker, F., “Ekinözü Lahdi üzerine ilk Değerlendirme” Cedrus VII 2019, 575-587
- Ergeç 1987ERGEÇ, R., Anavarza Lâhitleri, S.Ü. Sosyal bilimler Enstitüsü basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1987.
- Gough 1952 Gough, M., “ Anazarbus ” Anatolien Studies, Ankara 1952
- Himmelmann 1970 Himmelmann, N., Sarkophage in Antakya, Abh. Mainz 1970.
- Işık 1983 Işık, F., “ Das Kuppelgrab von Halifet Alp-Gazi in Amasya und sein wiederverwendeter Römischer Girlandensarkophag ”, Marburger Winckelmann-Program, 1983.
- Işık 1984 Işık, F., “Die Sarkophage von Aphrodisias”,Marburger Winckelmann-Program, 1984.
- Koch 2001 Koch, G., Roma İmparatorluk Dönemi Lâhitleri, İstanbul 2001.
- Koch – Sichtermann Koch, G., – Sichtermann, H., Römischesarkophage, Handbuch der Archäologie, München 1982.
- Machatschek 1967 Machatschek, A., Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos, DenkschrWien 1967.
- Mansel – Akarca 1947 Mansel, A.M., – Akarca, A., Pergede Kazı ve Araştırmalar, TTK V-8 Ankara, 1947.
- Michon 1921 Michon, E., “Sarcophage d’Anavarza”, Syria II, 1921.
- Normand 1921 Normand, R., “La Creation du Musée d’Adana” Syria 2 1921.
- Rodenwaldt 1942 Rodenwaldt, G., “Ein Typus Römische Sarkophage” Bjb.147, 1942.
- Rodenwaldt 1943 Rodenwaldt, G., Römische Mitteilungen LVIII, 1943.
- Strocka 1978 Strocka, V. M., Die Frühesten Girlandensarkophage, Zur Kontinuität der Reliefsarkophagen in Kleinasien während des Hellenismus und der frühen Kaiserzeit, in Festschrift für F.K. Dörner II, 1978.
- Taşyürek 1975 Taşyürek, O.A., “1973 Yılı Kilikya Araştırma” TAD XXII-1 Ankara 1975.



# ROMA İMPARATORLUĞU'NDA SİYASET VE MİMARİ İLİŞKİSİNİN ANAZARBOS'A YANSIMASI\*

REFLECTION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN POLITICS AND  
ARCHITECTURE IN THE ROMAN EMPIRE ON ANAZARBOS

Ayça GERÇEK<sup>1</sup>

*Sana derim sana Anavarza Kalesi  
Sana konup göçenlerin nic'oldu  
Dadaloğlu*

## ÖZET

Anazarbos yaptığı siyasi tercihlerle Ovalık Kilikia'da zaman içerisinde bölgenin başkentliği-ne kadar uzanan önemli bir konuma ulaşmıştır. II. Tarkondimotos, Roma'nın ilk imparatoru Augustus tarafından yeniden kral olarak atanmasına bir şükran borcu olarak MÖ 19 yılında kentin adını *Καيسάρεια πρὸς τῷ Ἀναζάρβω* olarak değiştirmiştir. Bu isim değişikliği ve arkasındaki siyasi destek sayesinde Anazarbos, Ovalık Kilikia'da hem siyasi hem de ekonomik olarak giderek öncü bir kent haline gelmiştir. Kentin gelişmesindeki etkenler sadece uyguladığı akılcı siyasi tercihlerin başarısından kaynaklanmaz. Anazarbos aynı zamanda bulunduğu coğrafi konumun sağlamış olduğu avantajlarını da kullanmıştır. Anadolu'dan Suriye'ye uzanan yol üzerinde önemli bir noktada yer almasıyla ekonomisi sürekli canlı ve büyümeye açık bir hale gelmiştir. Kent, MS 2. yüzyılın sonunda yine Roma'nın siyasi dünyasında kazanan tarafta olmasını bilmiş, bu sayede neokoros ve metropolis unvanlarına sahip olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun Kilikia'daki egemenliği sırasında kentin oynadığı rol, MS 3. yüzyılda da devam eder. Bu dönemde Anazarbos, Roma askeri birlikleri için dönemsel bir karargah olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Kilikia coğrafyasında Roma'nın siyasi hayatı ile oldukça yakın bağları olan Anazarbos'un kentsel görünümünde imparatorluğun kendine özgü mimarisinin öğelerini barındırması da kaçınılmazdır. Zamanın yoğun yıpratıcı etkisine direnememiş olan kamu yapılarının varlığına arkeolojik, numismatik ve epigrafik

<sup>1</sup> Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji AD., aycaozcan@yahoo.com.

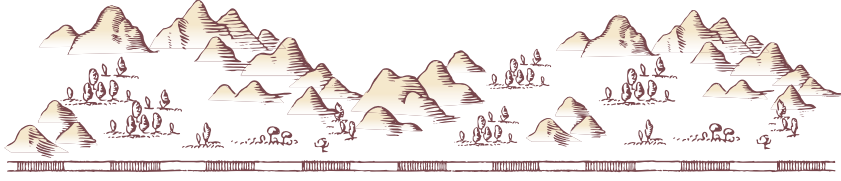
\* Bu makale Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu danışmanlığında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Bilim Dalı'nda tamamladığım "Anazarbos Antik Kenti" başlıklı yüksek lisans tezinden güncel literatür araştırmaları ve yeni bir bakış açısıyla değerlendirilerek hazırlanmıştır. Bu konuyu çalışmama vesile olan rahmetli hocam Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu'nu minnet ve saygıyla anıyorum. 22 Kasım 2019 tarihinde Adana'da düzenlenen I. Anavarza (Anazarbos) Sempozyumu'nda sunulan aynı başlıklı bildirinin tam metnidir. Anazarbos ile ilgili hazırlanan bu kitapta yer almam için davette bulunan Dr. Öğr. Üyesi F. Fatih Gülşen'e teşekkür ederim.

## KAYNAKLAR

- Arslan 1998 Arslan, M., "Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonlarındaki Anazarbus Sikkeleri", Olba I, 97-108.
- Barresi 2003 Barresi P., Province dell'Asia Minore. Costo dei marmi, architettura pubblica e committenza, Roma.
- Borgia 2013 Borgia, E., "Building Activities in Roman and Proto-Byzantine Cilicia through Epigraphic Sources", M. Tekocak (ed.), K. Levent Zoroğlu'na Armağan. Studies in Honour of K. Levent Zoroğlu, İstanbul, 115-138.
- Casagrande Cicci 2013 Casagrande Cicci, E., "The Bathing Complexes of Anazarbos and the Baths of Cilicia", Adalya XVI, 141-166.
- De Giorgi 2011 De Giorgi, A. U., "Hellenistic Founders, Roman Builders: Anazarbos in Cilicia", A. Hoffmann – R. Posamentir – M. H. Sayar (ed.), Hellenismus in der Cilicia Pedias. BYZAS 14, 121-138.
- Dodge 1984 Dodge, H., "The Use of Brick in Roman Asia Minor", Yayla. Fifth Report of the Northern Society for Anatolian Archaeology, 10-15.
- Durugönül 2001 Durugönül, S., "Die kaiserzeitliche Baupolitik im Rauhen am Beispiel zweier Tempelbauten", G. Brands – J.-N. Andrikopoulou-Strack – D. Dexheimer – G. Bauchhenß (ed.), Rom und die Provinzen. Gedenkschrift für Hanns Gabelmann. Bonner Jahrbücher Beihefte 53, 157-161.
- Durugönül 2005 Durugönül, S., "Dağlık Kilikia Bölgesinde (Mersin ve İlçelerinde) Kent, Mimari ve Malzeme", M. Kara – T. S. Ünlü – Y. S. Yılmaz (Haz.), Tarih İçinde Mersin Kolokyum ve Sergisi II, 28-33.
- Durukan 2015 Durukan, M., "Anazarbus, Aegeai ve Tarsus Kentlerinin Ticaret Yollarıyla Bağlantısı", Çukurova Araştırmaları Dergisi 1, 1-7.
- Eco 2019 Eco, U., Mimarlık Göstergebilimi, (Çev.: F. Erkman Akerson), İstanbul.
- Erhan 2020 Erhan, F., "Sikkeler Üzerinde Anazarbos Kayalığı ve Akropolisi", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 29, Sayı 4, 123-137.
- Erhan 2021 Erhan, F., "Anazarbus Sikkelerinde Mimari Tasvirler", F. F. Gülşen (ed.), Anazarbos & Anavarza. Cilt III, Ankara, 41-77.
- Gough 1952 Gough, M., "Anazarbus", Anatolian Studies 2, 85-150.
- Güven 1992 Güven, S., "Anadolu'da Anfitiyatrolar", Yapı Dergisi 132, 61-66.
- Güven 2003 Güven, S., "Evolution of Colonnaded Avenues in the Roman Cityscape: Role of Cilicia", OLBA VIII, 39-52.
- Güven 2009 Güven, S., "Roma Mimarlığını Anlamaya Çalışmak", Romalılar I. Doğu Batı 49, 177-191.
- Hild – Hellenkemper 1990 Hild, F. – Hellenkemper, H., Kilikien und Isaurien. Tabula Imperii Byzantini 5.1, Wien.
- Jones 1983 Jones, A. H. M., The Cities of the Eastern Roman Provinces, Amsterdam.
- Kadioğlu 2013 Kadioğlu, M., "Anazarbus Zafer Takı: Restitüsyon ve Tarihleme Önerisi", G. Kökdemir (ed.), Orhan Bingöl 67. Yaş Armağanı. A Festschrift for Orhan Bingöl on the Occasion of his 67th Birthday, Ankara, 237-260.
- Mitchell 1987 Mitchel, S., "Imperial Building in the Eastern Roman Provinces", Harvard Studies in Classical Philology 91, 333-365.
- Onrat 1997 Onrat, F., Roman Amphitheaters in Anatolia, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özcan 2001 Özcan, A., Anazarbos Antik Kenti, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özcan 2004 Özcan, A., "Anazarbos'da Zeus Olybris Kültü", Z. Çizmeli-Öğün – T. Sipahi – L. Keskin (ed.), I. ve II. Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu. Anadolu/Anatolia Ek Dizi 1, 183-196.
- Özer 2012 Özer, E., "Antik Mimari'de İki Yapı Ögesi: Opus Caementicium ve Tono", B. Söğüt (ed.), Stratonikeia'dan Lagina'ya. Ahmet Adil Tırpan Armağanı. From Stratonikeia to Lagina. Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan, İstanbul, 475-482.
- Posamentir 2008 Posamentir, R., "Ohne Mass und Ziel? Bemerkungen zur Säulenstrasse von Anazarbos im Ebenen Kilikien", I. Delemen – S. Çokay-Kepçe – A. Özdzibay – Ö. Turak (ed.), Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı. Euergetes. Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag, II. Cilt, İstanbul, 2008, 1013-1033.
- Posamentir 2011 Posamentir, R., "Anazarbus im Hellenismus", A. Hoffmann – R. Posamentir – M. H. Sayar (ed.), Hellenismus in der Cilicia Pedias. BYZAS 14, 97-120.

- Posamentir – Sayar 2006 Posamentir, R. – Sayar, M. H., “Anazarbos ein Zwischenbericht aus der Metropole des Ebenen Kilikien”, *Istanbuler Mitteilungen* 56, 317-357.
- Robert 1969 Robert, L., *Opera Minor Selecta: épigraphie et antiquités grecques III*. Amsterdam, 1460-1466.
- Sayar 1992 Sayar, M. H., “Doğu Kilikyada Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1990”, *AST IX*, 203-221.
- Sayar 1999a Sayar, M. H., “Antik Kilikyada Şehirleşme”, *XII. Türk Tarih Kongresi*, 193-216.
- Sayar 1999b Sayar, M. H., “Kilikyada Epigrafi – Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1997”, *AST 16.1*, 409-421.
- Sayar 2000 Sayar, M. H., *Die Inschriften von Anazarbos und Umgebung I. Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 56*, Bonn.
- Sayar 2001 Sayar, M. H., “Tarkondimotos, seine Dynastie, seine Politik und sein Reich”, E. Jean – A. M. Dinçol – S. Durugönül (ed.), *La Cilicie: espaces et pouvoirs locaux (IIe millénaire av. J.-C. – IVe siècle ap. J.-C.)*. Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 2-5 novembre 1999. *Varia Anatolica 13*, Istanbul, 373-380.
- Sayar 2002a Sayar, M. H., “Die öffentliche Bautätigkeit privater Stifter in der frühkaiserzeitlichen Kilika Pedias im Spiegel einiger neuer epigrafischer Zeugnisse”, Ch. Berns – H. von Hesberg – L. Vandeput – M. Waelkens (ed.), *Patris und Imperium. Kulturelle und politische Identität in den Städten der römischen Provinzen Kleinasien in der frühen Kaiserzeit*. Kolloquium Köln, Babesch Supplement 8, Leuven, 89-91.
- Sayar 2002b Sayar, M. H., “Kilikyada Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2000”, *AST 19.2*, 111-126.
- Sayar 2004a Sayar, M. H., “Das Ebene Kilikien vom Tod Alexanders des Grossen bis zur Gründung der Provinz Cilicia durch Kaiser Vespasian (323 v. Chr. – 72/73 n. Chr.)”, K. Ehling – D. Pohl – M. H. Sayar, *Kulturbegegnung in einem Brückenland. Gottheiten und Kulte als Indikatoren von Akkulturationsprozessen im Ebenen Kilikien*. *Asia Minor Studien 53*, 17-28.
- Sayar 2004b Sayar, M. H., “Kilikyada Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 2002”, *AST 21.1*, 155-168.
- Sayar 2004c Sayar, M. H., “Berg- und Wettergottheiten”, K. Ehling – D. Pohl – M. H. Sayar, *Kulturbegegnung in einem Brückenland. Gottheiten und Kulte als Indikatoren von Akkulturationsprozessen im Ebenen Kilikien*. *Asia Minor Studien 53*, 174-189.
- Sayar 2016 Sayar, M. H., “Çukurova Eskiçağ Tarihi Araştırmaları”, Y. Kurt – F. Sansar (ed.), *Tarihte Adana ve Çukurova. Cilt I. İlkçağ'dan Ortaçağ'a Adana ve Çukurova*, Adana, 11-53.
- Sayar – Siewert – Taeuber 1993 Sayar, M. – Siewert, P. – Taeuber, H., “Doğu Kilikyada Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1991”, *AST X*, 175-197.
- Sayar – Siewert – Taeuber 1994 Sayar, M. H. – Siewert, P. – Taeuber, H., “Doğu Kilikyada Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1992”, *AST XI*, 137-197.
- Söğüt 1998 Söğüt, B., *Kilikya Bölgesindeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Spanu 2001 Spanu, M., “Teatri ed edifici da spettacolo in Cilicia”, E. Jean – A. M. Dinçol – S. Durugönül (ed.), *La Cilicie: espaces et pouvoirs locaux (IIe millénaire av. J.-C. – IVe siècle ap. J.-C.)*. Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 2-5 novembre 1999. *Varia Anatolica 13*, Istanbul, 445-477.
- Spanu 2003 Spanu, M., “Roman Influence in Cilicia through Architecture”, *OLBA VIII*, 1-38.
- Waelkens 1989 Waelkens, M., “Hellenistic and Roman Influence in the Imperial Architecture of Asia Minor”, S. Walker – A. Cameron (ed.), *The Greek Renaissance in the Roman Empire. Papers from the Tenth British Museum Classical Colloquium*, London, 77-81.
- Ward-Perkins 1981 Ward-Perkins, J. B., *Roman Imperial Architecture*, Harmondsworth.
- Winter 1996 Winter, E., *Staatliche Baupolitik und Baufürsorge in den römischen Provinzen des kaiserzeitlichen Kleinasien*. *Asia Minor Studien 20*, Bonn.
- Wright 2008 Wright, N. L., “Anazarbos and the Tarkondimotid Kings of Kilikia”, *Anatolian Studies 58*, 115-125.
- Yegül 2000 Yegül, F. K., “Memory, metaphor and meaing in the cities of Asia Minor”, E. Fentress (ed.), *Romanization and the City. Creation, Transformations, and Failures. Proceedings of a Conference Held at the American Academy in Rome to Celebrate the 50th Anniversary of the Excavations at Cosa, 14-15 May 1998*. *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series 38*, 133-153.
- Ziegler 1993 Ziegler, R., *Kaiser, Heer und Städtisches Geld: Untersuchungen zur Münzprägung von Anazarbos und anderer ostkilikischer Städte*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 234, Ergänzungsbände zu den *Tituli Asiae Minoris 16*, Wien.





# GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANAVARZA KAZILARI VE BÖLGE İÇİN ÖNEMİ

## ANAVARZA EXCAVATIONS FROM PAST TO PRESENT AND THEIR IMPORTANCE FOR THE REGION

Arzu OVACIK<sup>1</sup> - Fatma DEMİR GÜLEZ<sup>2</sup>

### ÖZET

Adana'nın 37 15'24.40" K ve 35 53'50.43" D boylamları arasında ve Kozan ilçesi, Dilekkaya mahallesi sınırları içerisinde yer alan Anavarza Antik Kenti; aynı zamanda Adana'nın 70 km. kuzeydoğusunda, Kozan İlçesi'nin ise 35 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Ovalık bir alan ortasında 175 m. yükselen bir kaya kütlesi üzerindeki yukarı şehir ve batı bölümünde 1145 dönümlük bir düzlükte kurulan aşağı şehirden oluşan antik kentin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Antik kentte uzun zaman boyunca yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkartılan yazıtlar, sikkeler, mimari kalıntılar ile son yıllarda sürdürülen arkeolojik yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları sonucunda, antik kentin MÖ 1. yüzyıldan, MS 14. yüzyıla kadar olan gelişimi hakkında yeni bulgular açığa çıkarılmıştır. Anavarza Antik Kenti stratejik olarak MS I. yy. da yerel krallık Tarkondiomotus' un Roma İmparatorluğu topraklarına katılmasıyla önem kazanmış olup özellikle MS II. yy. sonu, III. yy. başı itibarı ile mimari açıdan kayda değer gelişmeler yaşamıştır. Septimus Severus dönemine kadar Kilikya Bölgesi'nin başkenti Tarsus iken, bu dönemde Tarsus ile rekabet edecek düzeyde metropolis konumuna yükseltilerek, Mopsuestia (Misis) ile aynı düzeye getirilmiştir. Bizans döneminde de önemini koruyan kent, meydana gelen depremlerden büyük hasarlar görmesi sebebiyle yeniden inşa edilmiş ve dönemin imparatorlarının isimleri ile anılarak (Justinapolis ve Justinianopolis) yüceltilmiştir. Daha sonra Bizans ve Müslüman Araplar arasında sürekli olarak yaşanan savaşlarda sık sık el değiştiren kent son olarak VIII. yy. sonlarında Arapların eline geçmiş ve müstahkem hale getirilerek Ayn Zarba ismi ile anılmıştır. 964 yılında tekrar Bizans'ın hâkimiyetine giren Anavarza, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra güneybatıya kaçan Ermeniler tarafından ele geçirilerek 1100 yılında başkent olarak kullanmıştır. Daha sonra başkent Sis'e (Kozan) taşındıysa da, Memlûkluların 1375 yılındaki saldırılarına kadar Ermenilerin elinde kalan kentin, 1375 yılında Memlûkluların eline geçtiği ve daha sonra terk edildiği düşünülmektedir. Anavarza Antik kenti ile ilgili olarak mimari ve yapısal anlamda çözümlemeler

<sup>1</sup> Sanat Tarihçi (Adana Müze Müdürlüğü), arzuovacikk@gmail.com

<sup>2</sup> Arkeolog (Adana Müze Müdürlüğü), demir.fatma@hotmail.com

Aşağı Şehir olarak tanımlanan sur içinde yer alan Kilise, Dilek Sütunu, Tapınak ve Kilise civarındaki kalıntıların bulunduğu alanlarda, mimari öğelerin tespit edilmesi ve varsa buluntuların açığa çıkartılması amacı ile 2016 yılından itibaren kazı çalışmaları yürütülerek yapılara ait duvar kalıntıları ile zemin döşemeleri açığa çıkarılmış ve mimari planlarının tespit edilmesine çalışılmıştır. 2018 yılında restorasyon ve temizlik çalışmalarına ağırlık verilerek 2019 yılında bir yandan Zafer Takı'nın restorasyonu tamamlanırken bir yandan da Amphitiatro'nun kazı ve temizlik çalışmasına başlanmış, Amphitiatro'nun Cavea'sını oluşturan taş bloklarının konumu ve yönünün tespit edilmesi amacıyla Amphitiatro'nun kuzey doğusunda, yüzeyde yer alan taş bloklarının alt kot seviyesinden itibaren gerçekleştirilen kazılar sonucu tiyatronun güney doğusundaki kemerli ayak kalıntılarının devamı niteliğinde, yeni bir kemerli ayağı oluşturan taş blokları açığa çıkarılarak kemerli ayaklar arasında tespit edilen ortalama mesafeden, bir sonraki ayağın nerde açığa çıkarılabileceği ve tiyatronun konstrüksiyonu hakkında bilgi edinmemiz kolaylaşmıştır. Ayrıca 2013 yılından bu yana Anavarza Antik Kenti kazı çalışmaları sırasında elde edilen buluntular Müdürlüğümüzce restorasyon, konservasyon çalışmaları tamamlanıp Müdürlüğümüz envanterine alınarak B Blok Kazılar Seksiyonu'nda ve A7 Salonu'nda sergilenmek üzere Müze teşhirine kazandırılmıştır.

## KISALTMALAR

**a.g.e** : Adı geçen eser.

**fig.** :Figür.

**km.** :Kilometre.

**Lev.** :Levha.

**MÖ** :Milat'tan önce.

**MS** :Milat'tan sonra.

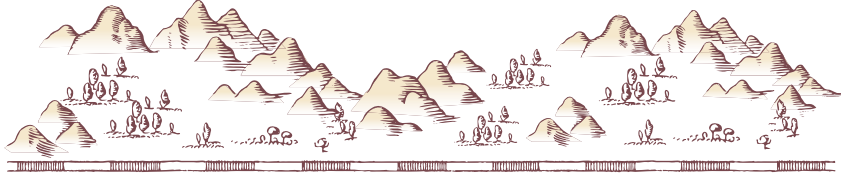
**s.** :Sayfa.

**ss.** :Sayfa sırasıyla.

**yy.** :Yüzyıl.

## KAYNAKLAR

- Burrell 2004 Burrell, B, *Neokoroi, Greek Cities and Roman Emperors*, Brill, Leiden, Boston, 2004, s. 216
- Buyruk 2011 Buyruk, H., *Sis'i (Kozan) Akdeniz'den Kapadokya'ya Bağlayan Kervan Yolu Kaleleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2011.
- Buyruk 2014 Buyruk, H., Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, (GSED), Sayı 33, Erzurum, 2014, ss.176-215
- Buyruk 2016 Buyruk, H., Konumu Geçmişi ve Kimliği ile Anavarza, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6(3), 695-710, Aralık 2016
- Ergeç 1999 Ergeç, R., Anazarbus Antik Kenti ve Nekropolü. In: *La Cilicie : espaces et pouvoirs locaux (IIe millénaire av. J.-C. – IVe siècle ap. J.-C.)*. Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 2-5 novembre, 1999.
- Gough 1952 Gough M. "Anazarbus". *Anatolien Studies*. (2) Ankara. ss. 85–150, 1952.
- Kaplan 2015 Kaplan, H., "Hellenistik ve Roma Döneminde Kilikia Pedias (Çukurova) Yerleşimleri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tez Çalışması, 2015, s.187-197.
- Texier 2002 Texier, C. *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, C.I-III*, (Çev. Ali Suat), Ankara, 2002
- Umar 2000 Umar, B., *Kilikia Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İstanbul, Anka Kitapevi, 2000.
- Ziegler 1985 Ziegler R., *Städtisches Prestige und kaiserliche Politik. Studien zum Festwesen in Ostkilikien im 2. und 3. Jahrhundert n. Chr.*, Düsseldorf, 1985.
- Ziegler 1993 R. Ziegler, *Kaiser, Heer und städtisches Geld. Untersuchungen zur Münzprägung von Anazarbos und anderer ostkilikischer Städte*. ETAM 16. Wien, 1993.



# TİYATRO – STADION – AMPHİTİYATRO ÇALIŞMALARI

## STUDIES ON THEATRE – STADIUM – AMPHITHEATRE

Hüseyin Sabri ALANYALI<sup>1</sup> - Ece ÇOKSOLMAZ<sup>2</sup>

### ÖZET

Tiyatrolar<sup>3</sup> ve stadionlar<sup>4</sup> bağımsız yapılar gibi kent içerisinde yer alsalar da genellikle birbirleri ile ilişkili olarak inşa edilmişlerdir<sup>5</sup>. Kullanımları tekil olsa da bayramlarda ve kutlamalarda mutlaka birlikte ziyaret edilen binalar olmuşlardır. Bu nedenle anıtsallıkları ve işlevsellikleri kentin prestij yapısı oldukları için öne çıkmaktadır. Amphitiyatrolar<sup>6</sup> Roma Dönemi Anadolu kentlerinde romanizasyon ve Romalı kolonistlerin yoğun olduğu kentlerde inşa edilmişlerdir. Anazarbos Kentinde her üç yapıda inşa edilmiştir. Bu oluşumun Anadolu şehirciliğinde nadir rastlanan örnek olması yanında kentin kültürel ve sosyal yaşamında önemli yer tuttukları anlaşılmaktadır.

### ABSTRACT

Although theatres and stadiums are located in cities as independent buildings, some of them are structured concerning each other. Although their use is singular, the celebrations were the buildings visited together. In this direction, someone will come out for their monumentality and functionality for the city's prestige structure. Amphitheatres were built in the Roman period Anatolian ancient cities, where Roman colonies were concentrated. Anazarbus City built in three buildings type. It is understood that this formation is a rare example in Anatolian urbanism and that the city has an important place in its social life.

<sup>1</sup> Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji AD., hsalanyali@anadolu.edu.tr

<sup>2</sup> Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

<sup>3</sup> Yunan Tiyatroları hakkında bkz. Dörpfeld – Reisch 1896, Fiechter 1934; Fiechter 1935; Herbig 1935; Fiechter 1936; Schleif 1937; Fiechter 1950; Bieber 1961; Rossetto – Sartario 1996; Burmeister 1996; Burmeister 2006; Pappalardo 2007; Isler 2017; Roma Tiyatroları hakkında bkz. Bieber 1961; Rossetto – Sartario 1996; Gros 1996, 272-307; Burmeister 2006; Pappalardo 2007; Isler 2017.

<sup>4</sup> Yunan Stadionları hakkında bkz. Zschietzschmann 1960; Krinzing 1968; Roma Stadionları hakkında bkz. Gros, 346-361. Roos 1991

<sup>6</sup> Amphitiyatrolar hakkında bkz. Gros 1996, 317-345.

Anazarbos Kentinde tiyatro, stadion ve amphitiyaronun kentin bir bölgesine yerleştirilmiş olması bu üç yapının birbiri ile bağlılığına işaret etmektedir. Tiyatro ve stadion büyük bir olasılıkla Hellen geleneğine bağlı olarak bayramlarda şöenlerin yapıldığı, agonların icra edildiği yer olmuştur. Amphitiyatro ise bu iki yapı grubuna eklenen ama özellikle Severuslar Döneminde nekorienin öne çıkması ile imparatorluk kültü ve Latin eğlencelerinden hoşlanan halk grupları için düzenlenen oyunların sergilendiği alan olmalıdır. Ayrıca kentteki bayramlarda ve kutlamalarda önemli rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Kent içerisindeki araştırmalar ilerledikçe yapılar arasındaki ilişkiler açıklığa kavuşacağı gibi, konuşlandırıldıkları alan, kent içerisindeki dini, siyasi ve sosyal işlev hakkında daha çok bilgiye sahip olunacaktır.

## KAYNAKLAR

- Bieber 1961 M. Bieber, *The History of the Greek and Roman Theater*, Princeton, New Jersey, 1961.
- Burmeister 1996 E. Burmeister, *Antike Theater in Attika und auf der Peloponnes*, München, 1996.
- Burmeister 2006 E. Burmeister, *Antike griechische und römische Theater*, Darmstadt, 2006.
- Burrell 2004 B. Burrell *Neokoroi, Greek Cities and Roman Emperors*, Brill, 2004.
- Dörpfeld – Reisch 1896 W. Dörpfeld – E. Reisch, *Das griechische Theater. Beiträge zur Geschichte des Dionysos-Theaters in Athen und anderer griechischer Theater*, Aalen, 1896.
- Fiechter 1934 E. Fiechter, *Neue Forschungen im Dionysostheater zu Athen*, AA 1934, 543-544.
- Fiechter 1935 E. Fiechter, *Das Dionysos-Theater in Athen I. Die Ruine*, Stuttgart, 1935.
- Fiechter 1936 E. Fiechter, *Das Dionysos-Theater in Athen III. Einzelheiten und Baugeschichte*, Stuttgart, 1936.
- Fiechter 1950 E. Fiechter, *Das Dionysos-Theater in Athen IV. Nachträge*, Stuttgart, 1950.
- Goug 1952 M. Goug, “Anazarbus”. *Anatolian Studies*. Vol 2., Ankara. 85-150
- Gros 1996 P. Gros, *L'Architecture Romaine du début III<sup>e</sup> siècle av. L.-C. À la fin du Haut-Empire I Les monuments public*, Paris, 1996.
- Hellenkemper - Hild 1990 H. Hellenkemper – F. Hild, *Kilikien und Isaurien. Teil 1, Tabula Imperii Byzantini 5*, Wien, 1990.
- Herbig 1935 R. Herbig, *Das Dionysos-Theater in Athen II. Die Skulpturen vom Bühnenhaus*, Stuttgart, 1935.
- Humphrey 1986 J. H. Humphrey, *Roman Circuses*, Londra, 1986.
- Isler 2017 H. P. Isler, *Antike Theaterbauten – Ein Handbuch, Katalogband*, Wein, 2017.
- Krinzinger 1968 F. Krinzinger, *Untersuchungen zur Entwicklungsgeschichte des griechischen Stadions*, Innsbruck, 1968.
- Pappalardo 2007 *Antike Theater. Architektur, Kunst und Dichtung der Griechen und Römer*, Petersberg, 2007.
- Posamentir-Sayar 2006 R. Posamentir, R – M. H. Sayar “Anazarbos- ein zwischenbericht aus der Metropole des Ebenen Kilikien”, *IstMitt* 56, 2006, 317-357.
- Rossetto – Sartorio 1996 P. C. Rossetto – G. P. Sartorio (eds.), *Teatri Greci e Romani Alle Origin del Linguaggio* Raoresentato III (Roma 1996).
- Roos 1991 P. Roos, *On the Connection between Theater and Stadium in Anatolian Cities*, in: H. Malay (Ed.), *Erol Atalay Memorial* (1991) 165-168.
- Sayar 2000 M. H. Sayar, “Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1998”. 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1999. I. Cilt, Ankara, 2008, 237-244.
- Schleif 1937 H. Schleif, *Die Baugeschichte des Dionysostheaters in Athen*, AA 1937, 26-51
- Ziegler 1985 R. Ziegler *Städtisches Prestige und kaiserliche Politik*, Düsseldorf, 1985.
- Ziegler 1993 R. Ziegler, *Kaiser, Heer und städtisches Geld*, Wien, 1993.
- Zschiezschmann 1960 W. Zschiezschmann, *Wettkampf- und Übungsstätten in Giechenland I, Das Stadion*, Stuttgart, 1960.